

GRAMATIKOM KROZ ONOMASTIKU

Zbornik radova

Urednice

doc. dr. sc. Maja Glušac

doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Izdavač

Filozofski fakultet
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Za izdavača

Loretana Farkaš

Urednice

Maja Glušac, Ana Mikić Čolić

Recenzenti

Vlasta Rišner, Goran Tanacković Faletar

Prijevod sažetaka

Goran Milić

Grafičko oblikovanje i tisak

Krešendo, Osijek

© Autori i Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2019.
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način
reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

ISBN 978-953-314-114-5

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu
Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 141021058

Objavljivanje zbornika financijski je potpomoglo
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske

Filozofski fakultet
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

GRAMATIKOM KROZ ONOMASTIKU

Zbornik radova

Urednice

doc. dr. sc. Maja Glušac
doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

Osijek, 2019.

SADRŽAJ

Riječ urednica	7
Mihaela Komar, Maja Glušac <i>Mia, Mije i/ili Mia, Mie – (ne)umetanje glasa / u imena i pokrate</i>	11
Matea Sesar, Maja Glušac Glasovne promjene u imenima	31
Mihaela Majetić, Maja Glušac Hodonimija grada Osijeka	45
Mia Filipov, Maja Glušac Kakvu je ženu stvorio medijski diskurs? – imenovanje žena u medijima	65
Betina Domazet, Ana Mikić Čolić Tvorba etnika u hrvatskom jeziku	83
Bernardica Domorad, Ana Mikić Čolić Što je (u) ime(nu)? – onimizacija i eponimizacija u hrvatskom jeziku	95
Ljubica Gašparević, Ana Mikić Čolić <i>Nomen est omen</i> – tvorba nadimaka u hrvatskom jeziku	109
Ana Šakić, Ana Mikić Čolić Kako se rađa riječ? – tvorba imena tvrtki i robnih marki	117
Pojmovnik	127
Imensko kazalo	129

Riječ urednica

Razmišljajući o svom životu, primijetiti ćemo vrlo brzo da su sve naše želje, težnje te privatna i profesionalna djelovanja usmjerena na postojanje drugih ljudi. To se ponajprije očituje u znanstvenom djelovanju koje gubi smisao ako za posljedicu nema obogaćivanje riznice ljudskoga znanja novim spoznajama. Upravo tim mislima vodile su se profesorice i studentice Odsjeka za hrvatski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta u Osijeku pripremajući zbornik *Gramatikom kroz onomastiku!*

Pred Vama je osam radova nastalih u okviru kolegija *Hrvatska fonetika i fonologija*, *Hrvatska leksikologija* i *Tvorba riječi u hrvatskome jeziku* na preddiplomskome studiju Hrvatskoga jezika i književnosti. Radovi su zbog studentskog entuzijazma i znanstvene znatiželje prerasli svoju prvotnu namjenu – seminarski i/ili završni rad, dorađeni su i prošireni u suautorstvu s profesoricama te ih u tom obliku podastiremo čitateljima.

Cilj je radova sa stajališta gramatičkih disciplina, te njihovom metodologijom, popisati i opisati različite onomastičke kategorije: osobna imena, imena ulica, etnike, nadimke, imena tvrtki te imena robnih marki i na taj način dokumentirati, ali i protumačiti razloge i načine nastanka pojava koje se problematiziraju u radovima.

U radu *Mia, Mije i/ili Mia, Mie – (ne)umetanje glasa j u imena i pokrate* opisuje se (ne)umetanje glasa *j* u sklonidbi imena i pokrata koje završavaju glasovima *-i*, *-io*, *-ia*, *-eo* i *-ea*, kao i u tvorbi posvojnih pridjeva od njih.

Rad **Glasovne promjene u imenima** tematizira glasovne promjene koje se provode u imenima (osobnim imenima, prezimenima, nadimcima, toponimima). Uvidom u normativnu literaturu opisane su glasovne promjene koje se provode u imenima, dosljedno ili sporadično, a njihova je uporaba potkrijepljena primjerima iz korpusa mrežnih portala dnevnih novina *Jutarnji list*, *Večernji list* i *24 sata*.

U radu **Hodonimija grada Osijeka** donosi se pregled hodonimije užega osječkoga gradskog područja pri čemu se korpus od 615 hodonima dijeli prema motivaciji imenovanja na antropohodonime (prema imenu čovjeka), fitohodonime (prema biljkama), hidrohodonime (prema vodi stajaćici ili tekućici), orohodonime (prema vrhu ili uzvisini, brdu ili gori), horohodonime (prema većem prirodnom ili administrativnom području), ojkohodonime (prema naseljenim mjestima), hodonime motivirane lokalnim obilježjima i ljudskom djelatnošću te ostale hodonime. Cilj je rada utvrditi motivacijsku komponentu u osječkim hodonimima, odnosno utvrditi u kojoj je mjeri osječka hodonimija potaknuta lokalnim (osječkim, slavonskim) obilježjima u motivaciji, a koliko nacionalnim i nadnacionalnim obilježjima.

U radu **Kakvu je ženu stvorio medijski diskurs? – imenovanje žena u medijima** propituje se uporaba prezimena ženskih osoba u pisanim medijima. Korpus za rad čine

dvije skupine: promatrala se uporaba i zastupljenost različitih načina imenovanja pet hrvatskih političarki u usporedbi s načinom imenovanja pet hrvatskih pjevačica i glumica. S obzirom na strategije (ne)uljudnosti analiza je bila usmjerena na morfosintaktičke strukture koje se pri imenovanju aktiviraju (imenovanje osobnim imenom, ženskim prezime-
nom ili nadimkom).

U radu **Tvorba etnika u hrvatskom jeziku** na odabranom korpusu od početnih 30 toponima, koji se zbog postojanja etnika s više oblika proširio na korpus od ukupno 35 primjera, istražuje se koji su tvorbeni načini i tvorbeni formanti najplodniji u tvorbi etnika te je li došlo do promjena u tvorbi u odnosu na dostupne gramatičke opise u hrvatskome jeziku.

Cilj je rada **Što je (u) ime(nu)? – onimizacija i eponimizacija u hrvatskom jeziku** istražiti i analizirati nastanak, značenje i status onima i eponima u hrvatskome jeziku. Propituje se, osim podrijetla i značenja, i aktualnost odabranih onima i eponima u hrvatskome jeziku. Zaključuje se da su onimizacija i eponimizacija iznimno plodni procesi kojima se leksik hrvatskoga jezika svakodnevno obogaćuje, no sudbina je onima i eponima različita. Dok se jedan dio onima i eponima dugotrajno zadržava u jeziku, dio njih pod utjecajem različitih čimbenika nestaje iz uporabe.

U radu **Nomen est omen – tvorba nadimaka u hrvatskom jeziku** istražuju se tvorbeni načini kojima se služe mlađi govornici hrvatskoga jezika pri izvođenju nadimaka od osobnih imena i prezimena. U istraživanju je uočeno da se većina nadimaka u hrvatskome jeziku tvori izvođenjem i to sufiksalsnom tvorbom. Ostatak korpusa koji nije nastao tim formalnim tvorbenim načinom rezultat je semantičke neologizacije i skraćivanja što pokazuje da tvorba nadimaka prati tvorbene „trendove“ koje nameće žargon.

Posljednji rad otkriva **kako se rađa riječ**, konkretno, s tvorbenog stajališta analiziraju se imena tvrtki i robnih marki. Korpus imena preuzet je iz Sudskog registra Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske te prikupljen internetskim pretraživanjem. Prikupljeni korpus imena analiziran je s obzirom na tvorbene načine koji su aktivirani pri njihovom nastanku – izvođenje i slaganje, stapanje, skraćivanje te semantičku tvorbu. Analizom se želi utvrditi koji su plodni tvorbeni obrasci i tvorbeni formanti u nastanku takvih imena, potom aktiviraju li se češće domaći ili strani tvorbeni obrasci te slijedi li tvorba imena tvrtki i robnih marki tvorbene trendove koji su inače obilježje hrvatske tvorbe riječi.

Zbornik je ponajprije namijenjen studentima koji u radovima mogu pronaći teorijske pristupe onomastici i tvorbi riječi, ali i tumačenje temeljnih pojmova koje vezemo uz te jezikoslovne discipline. Radovi mogu poslužiti i kao uzori za pristup nekim drugim jezičnim kategorijama te njihovu opisu.

Nadamo se da će čitatelji u radovima prepoznati jasnoću promišljanja, oštrinu i sposobnost uočavanja detalja, ali i intelektualni zanos ugrađen u istraživanje svake pojedine teme. Na putu prema znanstvenoj izvrsnosti podržali su nas i recenzenti – prof. dr. sc. Vla-

sta Rišner i izv. prof. dr. sc. Goran Tanacković Faletar – kojima zahvaljujemo na kritičkom iščitavanju i stručnim sugestijama koje su poboljšale sve radove u zborniku.

Na koncu, svoje radove predajemo u neke nove vrijedne ruke, kao poticaj za znanstveno promišljanje, kritiku ili dijalog jer znanost je napredak, „...obala na koju će ljudi uvijek doploviti. A kada jednom pristanu, odmah će se ogledati za nečim boljim...” (Oscar Wilde).

Urednice, u Osijeku 1. ožujka 2018.

Mihaela Komar
Maja Glušac

Mia, Mije i/ili Mia, Mie – (ne)umetanje glasa *j* u imena i pokrate

U radu se opisuje (ne)umetanje glasa *j* u sklonidbi imena i pokrata koje završavaju glasovima *-i*, *-io*, *-ia*, *-eo* i *-ea*, kao i u tvorbi posvojnih pridjeva od njih. Usporedba pravopisnih pravila četiriju hrvatskih pravopisa potvrđuje brojne neujednačenosti pravila o (ne)umetanju glasa *j* u imena i pokrate te se stoga ta pravila dodatno uspoređuju s drugom normativnom literaturom – gramatikama i jezičnim savjetnicima. S obzirom na dvostrukosti koje pravopisi dopuštaju pretragom se triju mrežnih korpusa, *Hrvatske jezične riznice*, korpusa *hrWac* i *Hrvatskog nacionalnog korpusa*, istražuje učestalost uporabe dvojnih oblika imena i posvojnih pridjeva.

Ključne riječi: pravopis, glas *j*, imena, pokrate, posvojni pridjevi

1. UVOD

Brojna su pravila koja se u suvremenim hrvatskim pravopisima odnose na pisanje imena te gotovo da nema poglavlja u kojima se imena ne spominju; primjerice i napomene o pisanju (dvo)slova oprimjeruju se i imenima (usp. Jozić i dr., 2013: 3). Kada pomislimo na imena, zasigurno se najprije prisjetimo pravila o pisanju velikoga početnog slova – pravila koja se sustavno uče već od prvoga razreda osnovne škole. Velikim se početnim slovom pišu osobna imena, prezimena i nadimci, imena životinja, zemljopisna imena, imena stanovnika i pripadnika naroda te brojna druga imena (vjerskih i crkvenih zajednica i organizacija, planeta i nebeskih tijela i sustava, imena blagdana i praznika, imena ustanova, organizacija i tijela, udruga, tvornica, državnih i javnih služba, fakulteta i visokih učilišta, škola, tvrtka, imena raznih objekata, županija i administrativno-upravnih jedinica, imena umjetničkih, kulturnih i društvenih skupina, imena službenih tekstova i dokumenata, časopisa, novina, umjetničkih djela itd.). Velikim se početnim slovom pišu i posvojni pridjevi izvedeni od imena (na *-ov/-ev/-in/-ji*) te riječi iz poštovanja i počasti. Nadalje, na imena se u pravopisima odnose i pravila o glasovima i glasovnim skupovima (glasovi *č* i *ć*, glas *j*, jednačenje glasova po zvučnosti). Pozornost se u pravopisu posvećuje i pisanju imena iz stranih jezika, a pravila se najčešće dijele prema jezicima koji se služe latinicom, ćirilicom ili nekim drugim pismom, odnosno prema tome pišu li se imena izvorno (tj. onako kako

se pišu u jeziku iz kojega su preuzeta), prema uobičajenom izgovoru u hrvatskom jeziku ili prema transkripcijskim i transliteracijskim pravilima za pojedine jezike i pisma. Zbog mnogih okolnosti koje utječu na pisanje stranih imena (npr. pismo kojim je ime izvorno napisano, vrijeme preuzimanja imena, stupanj poznatosti i udomaćenosti u hrvatskome jeziku, jezik posrednik), u Institutovu pravopisu na početku poglavlja o pisanju imena autori napominju da „je nemoguće dati jasna i jednoznačna pravila koja se mogu primijeniti na sve slučajeve.“ (Jozić i dr., 2013: 70) Nadalje, i pravila koja se odnose na sastavljeno i nesastavljeno pisanje također obuhvaćaju imena (primjerice imena naseljenih mjesta, imena stanovnika, dvostruka imena i prezimena), a o pisanju se imena govori i u pravilima o kraćenju riječi, kao i u poglavljima o pravopisnim znakovima (npr. bjelina između inicijala, pisanje zareza u inverziji imena i prezimena, pisanje pokrata sa spojnicom te imena i prezimena koja su službeno zapisana sa spojnicom).

U ovom se radu opisuje (ne)umetanje glasa *j* u sklonidbi hrvatskih i stranih imena i pokrata¹ te u tvorbi posvojnih pridjeva od njih. Uspoređeni su sljedeći suvremeni hrvatski pravopisi: *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje iz 2013. godine (dalje Institutov pravopis), drugo izdanje *Hrvatskoga pravopisa* iz 2008. godine autora Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića u izdanju Matice hrvatske (dalje Matičin pravopis), *Pravopis hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića iz 2001. godine (dalje Anić-Silićev pravopis) te peto izdanje *Hrvatskoga pravopisa* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša iz 2000. godine (dalje Babić-Finka-Mogušev pravopis). U svim se promatranim pravopisima pitanje (ne)umetanja glasa *j* opisuje zasebno u poglavljima o glasovima, odnosno fonemima. Primjerice, Institutov pravopis opisuje ga u poglavlju *Glasovi > Pojedinačni glasovi > Glas j* (Jozić i dr., 2013: 10–12), Matičin pravopis u poglavlju *Kontakti fonema > Kontakti samoglasničkih fonema* (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 39–43), Anić-Silićev pravopis u poglavlju *Kombinacije fonema > Samoglasnički fonemi u međusobnim komunikacijama* (2001: 142–143), a Babić-Finka-Mogušev pravopis u poglavlju *Glasovi i glasovni skupovi > Glas j* (2000: 32–36). Osim toga, taj se problem u svim pravopisima dodatno opisuje i objašnjava u poglavljima koja se odnose na pisanje riječi iz stranih jezika, i to u nekim pravopisima detaljnije nego u poglavljima o glasovima/fonemima (primjerice u Anić-Silićevu pravopisu, a i Matičin pravopis mnogo pozornosti pridaje pisanju stranih imena), te rjeđe u poglavljima koja se odnose na složene pokrate. Osim pravopisa, u radu se uspoređuju i napomene o (ne)umetanju glasa *j* u pojedinim suvremenim gramatikama i jezičnim savjetnicima te zasebnim radovima s tom tematikom. U opisu se pravopisnih pravila o (ne)umetanju glasa *j* u imena, pokrate i pridjeve tvorene od njih polazi od Institutova pravopisa s kojim se uspoređuju pravila koja donose ostali pravopisi, gramatike i savjetnici.

Pri opisu pravila o (ne)umetanju glasa *j* između osnove i nastavka treba imati na umu da se na to pitanje „ne može dati jedan odgovor, nego tri: pravogovorni, pravopisni i je-

1 U Institutovu se pravopisu (Jozić i dr., 2013: 76, 78) razlikuju *kratice* i *pokrate*: kratice se pišu malim početnim slovom, ne sklanjaju se i u pravilu završavaju točkom. Pokrate se pišu velikim slovima, iznimno sadržavaju i malo slovo, u pravilu se sklanjaju i ne završavaju točkom.

zični. Tako zato što u načelu nisu isto pravilno izgovaranje, pisanje prema pravopisnom propisu i jezični lik riječi utvrđen jezičnim standardom.“ (Škarić, 2006: 213) Osim usporedbe samih pravila, cilj je rada istražiti u kojoj se mjeri pravila o (ne)umetanju glasa *j* međusobno razlikuju te, u vezi s time, pretragom triju mrežnih korpusa provjeriti učestalost uporabe onih oblika kojima pravopisna pravila dopuštaju dvostrukosti, te istodobno i samu opravdanost dvostrukosti.

2. (NE)UMETANJE GLASA J U IMENA, POKRATE I POSVOJNE PRIDJEVE NASTALE OD NJIH

Pravopisna pravila o umetanju i neumetanju glasa *j* u imena, pokrate i posvojne pridjeve nastale od njih prema Institutovu se pravopisu mogu sažeti u dva opća pravila: prvo, glas *j* izgovara se i zapisuje u kosim padežima između osnove i nastavka u imenima i pokratama koje u nominativu završavaju glasom *-i* ili skupinom glasova *-io* i *-ia* te između tvorbene osnove i nastavka u tvorenicama od tih riječi; drugo, glas *j* ne izgovara se i ne zapisuje u kosim padežima između osnove i nastavka u imenima i pokratama koje u nominativu završavaju skupinom glasova *-eo* i *-ea* te između tvorbene osnove i nastavka u tvorenicama od tih riječi. I dok je pravopisno pravilo o neumetanju glasa *j* u različitim pravopisima ujednačeno, usporedba pravila o umetanju glasa *j* u različitim pravopisima i u ostaloj jezikoslovnoj literaturi potvrdit će neujednačenosti. Uzme li se u obzir samo izgovor, pravilo je samo jedno: „Što se pravogovora tiče, nema u tim riječima dvojnosti: između osnove, koja ovdje završava na *i*, te nastavka, koji u svim padežima, uključujući nominativ, počinje samoglasnikom, umjesto hijata izgovara se prijelazni samoglasnik [i.], pa se ta imena u svim padežima jednine i množine (kad se upotrebljava) pravilno izgovaraju s tim polusamoglasnikom.“ (Škarić, 2006: 213)

2.1. Umetanje glasa *j*

Usporedba pravila o umetanju glasa *j* u imena, pokrate i pridjeve nastale od njih pokazuje da promatrana literatura ovomu pravilu pristupa na tri načina: a) propisuje se pravilo o umetanju glasa *j* uz pojedinačne iznimke od pravila; b) propisuje se pravilo o neumetanju glasa *j* i c) propisuje se pravilo o neumetanju glasa *j* uz dopuštene dvostrukosti.

2.1.1. Imena i pokrate na *-i* te pridjevi tvoreni od njih

U Institutovu se pravopisu razlikuju hrvatska imena i nadimci te strana imena. Kod hrvatskih imena i nadimaka navode se primjeri *Miki* (*Mikija*; *Mikijev*) i *Toni* (*Tonija*; *Tonijev*), a u poglavlju *Veliko početno slovo* i potpoglavlju *Imena* navode se i primjeri posvojnih pridjeva izvedenih od imena: *Bambijev* i *Gibonnijev*. (Jozić i dr., 2013: 10, 35) U Matiči-

nu pravopisu navode se primjeri sklonidbe hrvatskih imena *Toni* (*Tonija*; *Tonijev*) i *Rudi* (*Rudija*; *Rudijev*) samo kao paradigme pri opisivanju umetanja međusamoglasničkoga *j* u imena i prezimena stranoga podrijetla koja su dio hrvatskoga sustava imena i prezimena. (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 208) Ostali pravopisi ne odvajaju strogo hrvatska i strana imena te se o ovome pravilu piše uglavnom u odnosu na strana imena.

Pravopisna se pravila razlikuju kod stranih imena koja završavaju na *-i* bez obzira na to kako se završni glas *-i* zapisuje. Prema Institutovu pravopisu između osnove i nastavka glas se *j* umeće: *Atlee* [etli] (*Atleeja*; *Atleejev*), *Camus* [kami] (*Camusja*; *Camusjev*), *Denis* [deni] (*Denisja*; *Denisjev*²), *Chelsea* [čelzi] (*Chelseaja*; *Chelseajev*), *Dubai* (*Dubaija*; *Dubaijev*), *Eddie* [edi] (*Eddieja*; *Eddiejev*), *Kennedy* [kenedi] (*Kennedyja*; *Kennedyjev*), *Verdi* (*Verdija*; *Verdijev*). U istome se pravopisu navode još neki primjeri stranih imena kod kojih u kosim padežima treba umetati glas *j*: *Appendini*, *Botticelli*, *Petöfi*, *Vigny* [vinji], *Tennessee* [tenesi], *Milwaukee* [milvoki], *Coetsee* [kuci] i *Bernie* [berni]. (Jozić i dr., 2013: 10–11, 74–75) Isto je pravilo i u Babić-Finka-Moguševu pravopisu (2000: 33–34) gdje se navodi da se glas *j* piše redovito u nesloženim riječima između dvaju otvornika (*i-a*, *i-e*, *i-i*, *i-u*, *u-i* i *u-u*) uz primjere imena *Verdi* (*Verdija*; *Verdijev*) i *Leopardi* (*Leopardija*; *Leopardijev*). U istome se pravopisu izrijekom navodi i pravilo da se u strana vlastita imena koja završavaju na *-i*, *-y* ili *-ee* između osnove i nastavka umeće *j*, a primjeri su sljedeći: *Atlee* (*Atleeja*; *Atleejev*), *Petöfi* i *Vigny*, a ovdje se može pridružiti i primjer imena *Da Vinci* koje se spominje na drugom mjestu u pravopisu. (Babić, Finka, Moguš, 2000: 62–63) I pojedini će gramatički opisi potvrditi navedeno pravilo o umetanju glasa *j*: primjerice, u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr., 2008: 111) pri opisu imenica muškoga roda s nastavkom *-Ø* navodi se da se kao dio osnove ponašaju završni samoglasnici u vlastitim imenima kao što je *Verdi* (*Verdija*), te da se glas *j* umeće i ako riječ završava na *-y* (*Henry*, *Henryja*). U Babić-Težakovoj gramatici (2003: 105) navode se primjeri imena koja se mijenjaju poput imenice *poni*, dakle u svim se ostalim padežima umeće *j*, a to su primjerice hrvatska i strana imena *Bernini*, *Bobi*, *Levi*, *Mali*, *Marconi*, *Robi*, *Rudi*, *Zagi*. Umetanje glasa *j* napominju i pojedini jezični savjetnici s primjerima imena *Kennedy*, *Montgomery* i *Da Vinci* (Matković, 2006: 42), *Leopardi*, *Vigny* i *Lee*, kao i s primjerima pridjeva *Leopardijev*, *Raimondijev*, *Leejev*, *Vignijev*, *Atleejev*. (Barić i dr., 1999: 291)

Dakle, spomenuti pravopisi, gramatike i jezični savjetnici slažu se u pravilu umetanja glasa *j* u imena koja završavaju na *-i* i pridjeve nastale od njih. Međutim, i u tome pravilu navode se iznimke – to su imena kao što su *Camus* i *Denis*. Naime, zbog „tradicijskih razloga“ u Institutovu se pravopisu ta imena dopušta pisati i bez glasa *j* (*Camusa*, *Camusov*; *Denisa*, *Denisov*). Dok Institutov pravopis dopušta dvostrukosti, u *Hrvatskoj se gramatici* (Barić i dr., 2008: 111), kao i u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (Barić i dr., 1999: 291) navodi samo oblik bez glasa *j* – *Camusa*. Osim toga, razlike se uočavaju i u obliku posvojnoga pridjeva od spomenutoga prezimena: prema Institutovu pravopisu pravilan je oblik

2 U *Napomenama* Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 121) navodi se da je „zbog tradicijskih razloga oblike imena *Camus* [kami] i *Denis* [deni] i posvojne pridjeve od tih imena dopušteno pisati i *Camusa*, *Camusov*, odnosno *Denisa*, *Denisov*“. Više o tome u nastavku rada.

Camusov (Jozić i dr., 2013: 121), dok se u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* navodi da prezimenu *Camus* treba dodati sufiks *-ev*, „jer ono izgovorno završava na *i*“ pa pridjev stoga glasi *Camusev*. Dakle, može se zaključiti da tvorba posvojnih pridjeva od imena takva tipa otvara pitanje treba li se sufiks određivati prema pisanom ili izgovornom obliku imena.

Nasuprot literaturi prema kojoj se propisuje umetanje glasa *j* nalazimo i onu prema kojoj se glas *j* ne umeće. Naime, u Matičinu se pravopisu navodi da se međusamoglasničko *j* ne piše u skupovima *i* + *samoglasnik* na granici osnove i gramatičkoga morfema i to u stranim imenima te posvojnim pridjevima od njih, a navedeni su primjeri *Camus* (*Camusa*; *Camusev*), *Denis* (*Denisa*; *Denisev*), *Kennedy* (*Kennedya*; *Kennedyev*), *Verdi* (*Verdia*; *Verdiev*), *Sidney* (*Sidneya*; *Sidneyev*), *Gillespie* (*Gillespiea*; *Gillespieev*), *Cherokee* (*Cherokeea*; *Cherokeev*), *Ferrari* (*Ferraria*; *Ferrariev*), *Vichy* (*Vichya*), *Alighieri* (*Alighieria*), *Freddie Mercury* (*Freddiea Mercurya*), *Tennessee* (*Tennesseea*), *Kimi* (*Kimia*), *Chelsea* (*Chelseaa*), *Miami* (*Miamia*), *Michel Platini* (*Platinia*), *Antoine de Saint-Exupéry* (*Exupérya*), *Bruce Lee* (*Leea*), *Salvador Dalí* (*Dalía*) te *Montecchi* i *Capuleti* s primjerom *Shakespeare* je pisao o *Montecchiima* i *Capuletiima* (ne *Montecchijima* i *Capuletijima*). (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 42, 207, 210) Međutim, u Matičinu se pravopisu navodi i to da „imena i prezimena stranoga podrijetla koja su dio hrvatskoga sustava imena i prezimena ne podliježu pravilu o nebilježenju međusamoglasničkoga *j*, bez obzira na to jesu li grafijski prilagođena hrvatskom jeziku ili nisu“, a primjeri su sljedeći: *Franjo Marija Appendini* (*Appendinija*; *Appendinijev*), *Milovan Gavazzi* (*Gavazzija*; *Gavazzijev*), *Bobi Marotti* (*Marottija*; *Marottijev*), *Tito Strozzi* (*Strozzija*; *Strozzijev*), *Joakim Stulli* (*Stullija*; *Stullijev*) i *Emil Tedeschi* (*Tedeschija*; *Tedeschijev*). No, u nastavku je napomene istaknuto i to da, „ako nositelj takva imena ili prezimena to želi, može svoje ime pisati i prema pravilima za strana imena“, dakle bez umetanja glasa *j*. (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 208) Ovdje spornim možemo smatrati navedeno određenje, odnosno (nejasne) kriterije prema kojima strano ime postaje dio hrvatskoga sustava imena i prezimena.

Osobito su zanimljivi pojedini primjeri iz Matičina pravopisa u kojima se navode posvojni pridjevi na *-ov/-ev* (*-ljev*) i *-in* tvoreni od stranih imena, primjerice *Freddieev*, *Leeev*, *Tennesseeev*. (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 214) Usporedimo li navedene primjere s pravopisnim pravilima Institutova pravopisa, osim neslaganja u samom pravilu o pisanju glasa *j*, neslaganja se mogu pronaći i u odnosu na napomenu prema kojoj se „nikada ne pišu tri ista samoglasnika zaredom.“ (Jozić i dr., 2013: 17) Iako u Institutovu pravopisu spomenuto pravilo o trima istim samoglasnicima u nizu nije oprīmjereno istraživanom vrstom imena (nego se navode primjeri **Joensuuu*, **Waterloom*, **Yahooom*), smatramo da se može primijeniti i na primjere kao što je *Tennesseeev*. Iako takvi primjeri nisu učestali, mogu pridonijeti opravdanosti pravila o pisanju glasa *j*.

Osim u Matičinu pravopisu i u Anić-Silićevu pravopisu navodi se pravilo da se *j* ne umeće između osnove stranog osobnog imena i nastavka, tj. sufiksa *-ev*, a navode se primjeri *Camus* (*Camusa*; *Camusev*), *Leopardi* (*Leopardia*; *Leopardiev*), *Bally* (*Ballya*), *Esterhazy* (*Esterhazy*), *Henry* (*Henrya*), *Tati* (*Tatia*) i *Dizzy Gillespie* (*Dizzya Gillespiea*). (Anić, Silić,

2001: 143, 210, 211) Međutim, i u ovome pravopisu nalazimo napomenu da su kod imena koja izgovorno završavaju na *-i* (*-i*, *-y*, *-ie*) dopušteni i oblici s umetnutim *j* (primjerice *Tatija*, *Henryja*). (Anić, Silić, 2001: 211) I pogled u dvije gramatike hrvatskoga jezika također potvrđuje pravilo o neumetanju glasa *j*: u Silić-Pranjakovićevoj je gramatici (2005: 104–105) istaknuto da se imena s osnovom na *-i* ponašaju kao imena s osnovom na druge samoglasnike pa se između *-i* i nastavaka ne umeće *j*, primjerice *Leopardi* (*Leopardia*), a tako je i u imenima u kojima *-i* može biti predstavljeno i drugim slovima (*-y*, *-ie*, *-is* i sl.): *Henry* (*Henrya*), *Gilespe* (*Gilespiea*), *Denis* (*Denisa*).³ Iako ne navode i primjere posvojnih pridjeva od takvih imena, autori gramatike napominju da se „osnove stranih imena i prezimena utvrđuju prema njihovu pismu, ali polazeći od njihova izgovora“ (Silić, Pranjaković, 2007: 174), stoga se može zaključiti da bi posvojni pridjev od imena *Denis* i *Camus* bili *Denisev* i *Camusev*. U gramatici *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (Babić i dr., 2007: 108) navodi se da riječi s osnovom na *-i* nepotrebno (!) u pravopisu dodaju u padežima *j* kojeg nema ni u osnovi ni u nastavcima, a primjeri imena su *Verdija*, *Gavazija* i *Olija*. Dodaje se još i da je *j* nepotrebno i u izvedenicama sa sufiksom koji nema *j*, primjerice *Verdijev*.

Nasuprot opisanim pravopisnim i gramatičkim razilaženjima i neujednačenostima možemo istaknuti i pravilo oko kojega je promatrana normativna literatura usuglašena. Riječ je o pravilu o neumetanju glasa *j* u strana imena kod kojih se završni *-i* ili *-y* čitaju kao *j* ili su na granici osnove i gramatičkog morfema samo pravopisni znakovi: *György* [derd] (*Györgya*; *Györgyov*), *Nagy* [nađ] (*Nagya*; *Nagyev*), *Kallay* (*Kallaya*), *Murai* (*Muraia*), *Nestroy* (*Nestroya*), *Grey* (*Greya*). Kod ovoga se pravila osobito ističu mađarska prezimena: „ako su pred *-y* suglasnici *-g-*, *-l-*, *-n-* i *-t-*, to se izgovara *đ*, *lj/lj*, *nj* i *ć*, pa se u sklonidbi između *-y-* i nastavka ne piše *-j-*.“ (Matković, 2006: 42–43)

Usporedba pravopisnih pravila o umetanju glasa *j* u pokrate koje završavaju glasom *-i* i posvojne pridjeve nastale od njih pokazuje da se to pitanje ne objašnjava u svim pravopisima. U Institutovu se pravopisu propisuje pravilo o umetanju glasa *i* uz primjere *FOI* (*FOI-ja*; *FOI-jev*), *BBC* [*bi-bi-si*] (*BBC-ja*; *BBC-jev*) i *ACI* (*ACI-ja*; *ACI-jev*) (Jozić i dr., 2013: 11, 80), iako se u *Napomenama* dopuštaju i oblici bez *j*: *FOI-a*, *FOI-ev*. (Jozić i dr., 2013: 121) Nasuprot tim primjerima navode se pokrate *CSI* [*si-es-aj*] i *FBI* [*ef-bi-aj*] koje u izgovoru ne završavaju glasom *-i* pa se iza spojnice ne umeće *j* ispred obličnih i tvorbenih nastavaka (*CSI-a*; *FBI-a*). (Jozić i dr., 2013: 80) I Matičin pravopis navodi pravilo o neumetanju međusamoglasničkog *j* u skupovima *i* + *samoglasnik* na granici osnove i gramatičkoga morfema i to u složenim kraticama, njihovoj sklonidbi i izvođenju pridjeva od njih, a navode se primjeri *FOI* (*FOI-a*; *FOI-ev*) i *ICTY* (*ICTY-a*; *ICTY-ev*). (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 42) U drugim dvama promatranim pravopisima, Babić-Finka-Moguševu i Anić-Silićevu, nema pravila koja propisuju kako se sklanjaju pokrate na *-i*.⁴

3 Autori gramatike ipak u zagradi napominju da pravopis dopušta i pisanje s umetnutim *j*: *Leopardija*, *Henryja*. (Silić, Pranjaković, 2005: 105)

4 Promatrajući pravopisna pravila o sklanjanju kratica, autorice knjige *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 42) pretpostavljaju da bi se prema

2.1.2. Imena i pokrate na -io te pridjevi tvoreni od njih

U dvama se uspoređenim pravopisima propisuje umetanje glasa *j* u sklonidbi imena i pokrata koje završavaju glasovima -io: u Institutovu se pravopisu navode strana imena *Antonio* (*Antonija*; *Antonijem*/*Antoniom*; *Antonijev*/*Antoniov*), *Mario* (*Marija*; *Marijem*/*Mariom*; *Marijev*/*Mariov*) i *Tokio* (*Tokija*; *Tokijem*/*Tokiom*) (Jozić i dr., 2013: 11), a u Babić-Finka-Moguševu pravopisu (2000: 33–34, 62–63) primjeri su *Mario*/*Marijo* (*Marija*; *Marijem*; *Marijev*), *Tokio* (*Tokija*; *Tokijem*), *Pio* (*Pija*; *Pijem*). Umetanje glasa *j* u sklonidbi imena koja završavaju na -io propisuju još i autori *Hrvatske gramatike* uz primjer *Antonio* (*Antonija*) (Barić i dr., 2008: 112) te Babić i Težak u svojoj gramatici (2003: 104) gdje opisujući sklonidbu imenica stranoga podrijetla na -io, navode primjere *Fabrio*, *Mario*, *Stanlio*, *Olio* i *Tokio*. I savjetodavna literatura također propisuje umetanje glasa *j* u imena kao što su *Antonio*, *Dario*, *Mario*, *Pinocchio*, *Silvio* i *Tokio*. (Barić i dr., 1999: 83, 291; Opačić, 2015: 171)

Međutim, unatoč tomu što se prema navedenoj literaturi preporučuje umetanje glasa *j* u imenima koja završavaju na -io, razlike pak nalazimo u nejednakom određenju instrumentalnoga oblika imena, kao i oblika posvojnoga pridjeva od tih imena. Naime, javljaju se dvostrukosti instrumentalnih oblika *Mariom* i *Marijem* te posvojnih pridjeva *Mariov* i *Marijev*. Dok Institutov pravopis (Jozić i dr., 2013: 11) dopušta dvostrukosti u obama oblicima (npr. *Antonijem*/*Antoniom*, *Antonijev*/*Antoniov*), u Babić-Finka-Moguševu pravopisu propisuje se oblik s umetnutim *j* (*Marijem*, *Marijev*). Gramatički pak opisi potvrđuju pravilnost oblika bez umetnutoga *j*: u Babić-Težakovoju gramatici (2003: 104) prema primjeru instrumentalnoga oblika imenice *radio* koji glasi *radiom*, navedena imena koja pripadaju toj sklonidbi *Fabrio*, *Mario*, *Stanlio*, *Olio* i *Tokio* u instrumentalu glase *Fabriom*, *Mariom*, *Stanliom*, *Oliom*, *Tokiom*.⁵ Tako je i u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (Barić i dr., 1999: 83, 291) uz objašnjenje da se *j* ne piše ispred -om u instrumentalu jer ga nema ni ispred -o u nominativu. U savjetniku *Reci mi to kratko i jasno* N. Opačić (2015: 171) razlikuje dvostruke instrumentalne oblike i posvojne pridjeve u odnosu na nominativni lik imena: od imena *Mario* i *Dario* (kojima se u kosim padežima umeće *j*) instrumentalni oblici su *Mariom* i *Dariom*, a pridjevi *Mariov* i *Dariov*; no od imena *Marijo* i *Darijo* instrumentalni oblici glase *Marijem* i *Darijem*, a pridjevi *Marijev* i *Darijev*.

Od opisanoga pravila o umetanju glasa *j* u kosim padežima imena koja završavaju na -io (s pojedinim iznimkama u instrumentalu i posvojnem pridjevu) odstupaju preostala dva promatrana pravopisa koja propisuju pravilo o neumetanju glasa *j*: u Anić-Silićevu pravopisu

Babić-Finka-Moguševu pravopisu prema pokratama na -i trebalo postupiti kao s imenicama na -i. Dakle, između osnove (pokrate) i nastavka u sklonidbi se umeće *j* kada -i nije samo pravopisni znak, nego se izgovara, a ne umeće se *j* ako se -i prema engleskom izgovoru izgovara *aj* (npr. *FBI*, *FBI-a*). Osim toga, autorice smatraju da bi „najdosljednije rješenje bilo da se kratice koje završavaju na -I sklanjaju tako da se umeće *j* (kao i ostale riječi na -i, npr. *ASCI*-ju kao *Toniju*).“ (Francić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 43)

5 Zanimljivo je ovdje spomenuti da S. Babić u članku objavljenom u časopisu *Jezik* (Babić, 2006: 147) navodi da se imena poput *Mario*, *Dario* i *Tokio* sklanjaju na sljedeći način: *Mario*, *Marija*, *Mariju*, *Marija*, *Mario*, *Mariju*, *Marijem*, a pridjev je *Marijev* – iako bi prema onome što se navodi u Babić-Težakovoju gramatici posvojni pridjev od imena *Mario* bio *Mariov*.

(2001: 210–211) navodi se samo primjer sklonidbe stranoga imena *D'Annunzio* (*D'Annunzia*; *D'Annunziev*), dok se u Matičinu pravopisu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 41) od spomenutoga pravila može odstupiti „osobito ako nositelj imena tako želi“. Osim toga, autori Matičina pravopisa napominju da se u obzir treba uzeti i osnovni oblik imena: od imena *Mario* mogući su dvostruki oblici u kosim padežima (*Maria/Marija*; *Mariu/Mariju*), osim u instrumentalu i posvojnom pridjevu koji glase *Mariom* i *Mariov*. Oblici kosih padeža od imena *Marijo* zadržavaju glas *j* (*Marija*, *Mariju*, *Marijem*), a posvojni pridjev glasi *Marijev*. U istom pravopisu navode se još primjeri stranih zemljopisnih imena koja izgovorno završavaju na nenaglašeno *-o* poput *Lazio* (*Lazia*) i *Ontario* (*Ontaria*), a navode se samo oblici bez međusamoglasničkog *j*. (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 211)

Nasuprot opisanim pravopisnim i gramatičkim razilaženjima i neujednačenostima možemo istaknuti i pravilo oko kojega je normativna literatura usuglašena. Riječ je o pravilu o umetanju glasa *j* u strana imena na *-io* kod kojih se završni *-i* ne izgovara te ima ulogu pravopisnoga znaka koji ukazuje na to da se ispred njega izgovara nepčanik, npr. *Boccaccio* [bokačo] (*Boccaccia*, *Boccacciu*; *Boccacciov*). Ista je sklonidba i tvorba posvojnoga pridjeva od imena *Giorgio* [đorđo], *Sergio* [serđo], *Caravaggio* [karavađo] i *Viareggio*.

Pokrate koje završavaju na *-io* oprimjeruju se samo u Institutovu pravopisu (Jozić i dr., 2013: 11): kao i kod imena, u pokratama se propisuje umetanje glasa *j*, a dopuštene su i dvostrukosti u instrumentalu i posvojnom pridjevu: *AUDIO* (*AUDIO-ja*; *AUDIO-jem/AUDIO-om*; *AUDIO-jev/AUDIO-ov*). Osim toga, autori pravopisa u *Napomenama* navode da je oblike pokrata i posvojne pridjeve od pokrata na *-io* dopušteno pisati i bez glasa *j*: *AUDIO-a*; *AUDIO-em*; *AUDIO-ev*. (Jozić i dr., 2013: 121)

2.1.3. Imena i pokrate na *-ia* te pridjevi tvoreni od njih

Institutov pravopis, kao i Babić-Finka-Mogušev, propisuju umetanje glasa *j* u kosim padežima između glasa *i* i padežnog nastavka u imenima koja u nominativu završavaju na *-ia*, kao i u tvorbi posvojnih pridjeva od njih: *Maria* (*Marije*; *Marijin*), *Mia* (*Mije*; *Mijin*), *Nokia* (*Nokije*; *Nokijin*) i *Virginia* (*Virginije*; *Virginijin*), *Pia* (*Pije*; *Pijin*), *Lucia* (*Lucije*; *Lucijin*), *Croatia* (*Croatije*; *Croatijin*), *Columbia* (*Columbije*; *Columbijin*). (Jozić i dr., 2013: 11, 75, 144; Babić, Finka, Moguš, 2000: 61) O takvim imenima piše i S. Babić (2006: 147) u članku objavljenom u časopisu *Jezik* te na primjerima imena *Silvia* i *Daria* objašnjava da se sklanjaju tako da se u sklonidbi i tvorbi posvojnih pridjeva od njih umeće glas *j*.

Kao i kod imena koja završavaju skupinom glasova *-io*, i u sklonidbi imena na *-ia* autori drugih dvaju pravopisa propisuju da se glas *j* ne umeće, ali dopuštaju i dvostrukosti. Primjerice, u Matičinu pravopisu dopušta se dvostrukost „osobito ako nositeljica imena tako želi“ te se imena kao što je *Maria* u kosim padežima, kao i posvojni pridjevi, mogu pisati s *j* i bez njega (*Marie/Marije*; *Mariin/Marijin*). (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 40) No imena koja u nominativnom obliku imaju glas *j*, koja dakle završavaju skupovima *-ija* i *-eja*, glas *j* zadržavaju i u ostalim oblicima (*Marija*; *Marije*; *Marijin*). Jednoznačno se

pak pravilo o neumetanju glasa *j* treba provoditi u skupovima *i + samoglasnik* na granici osnove i gramatičkoga morfema u stranim imenima te u posvojnim pridjevima tvorenim od njih, a navode se primjeri *Virginia* (*Virginie*; *Virginiin*), *Nokia* (*Nokie*; *Nokiin*), *Croatia* (*Croatie*; *Croatiin*), *Lucrezia Borgia* (*Lucrezie Borgie*), *Mia* (*Mie*; *Miin*), *Julia* (*Julie*; *Juliin*), *Sophia* (*Sophiin*) te primjeri stranih zemljopisnih i zaštićenih imena *Pennsylvania* (*Pennsylvania*), *Philadelphia* (*Philadelphie*) i *Lancia* (*Lancie*). (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 42, 212, 215) U Anić-Silićevu pravopisu (2001: 212) također je pravilo da strana ženska imena koja završavaju na *-ia* u sklonidbi ne dobivaju glas *j*, primjerice *Sofia Loren* (*Sofie*) i *Maria Curie-Skłodowska* (*Marie*). No nakon pravila slijedi napomena da su, kao i u sklonidbi muških stranih imena, dopušteni oblici s umetnutim *j* (*Sofije*; *Marije*).

Nasuprot opisanim pravopisnim razilaženjima i neujednačenostima možemo istaknuti i pravilo oko kojega je normativna literatura usuglašena. Riječ je o pravilu o neumetanju glasa *j* u strana imena na *-ia* kod kojih se završni *-i* ne izgovara te ima ulogu pravopisnoga znaka koji ukazuje na to da se ispred njega izgovara nepčanic, npr. *Brescia* [breša] (*Brescie*; *Brescii*; *Bresciin*). Tako se mijenjaju i imena *Foggia* [fođa], *Perugia* [peruđa], *Gaia* [gaja], *Iaia* [jaja], *Patricia* [patriša]. U odnosu na ostale promatrane pravopise razlike nalazimo u Babić-Finka-Moguševu pravopisu (2000: 61) gdje se napominje da se u dativu i lokativu ne pišu dva *i* (*Bresci* i *Perugi*, a ne *Brescii* i *Perugii*).

Sklonidba pokrata koje završavaju na *-ia* u svim se promatranim pravopisima oprimje-ruje na primjeru pokrate *CIA*. Kao i kod ostalih pokrata, i kod onih na *-ia* u Institutovu pravopisu propisuje se umetanje glasa *j* iza spojnice: *CIA-je*; *CIA-jin* (Jozić i dr., 2013: 11), iako se u *Napomenama* navodi da je oblike i posvojne pridjeve od pokrata na *-ia* dopušteno pisati i bez glasa *j*: *CIA-e*; *CIA-in*. (Jozić i dr., 2013: 121) U drugim se dvama pravopisima, Matičinu (2008: 42) i Anić-Silićevu (2001: 116), navodi pravilo da se međusamoglasničko *j* ne piše u skupovima *i + samoglasnik* na granici osnove i gramatičkoga morfema u složenim pokratama, njihovoj sklonidbi i izvođenju pridjeva od njih: *CIA* (*CIA-e*; *CIA-in*). To se pravilo ponavlja i u savjetniku *Reci mi to kratko i jasno* N. Opačić (2015: 46–47). Spomenuti se pravopisi slažu u tome da se kod pokrata ženskoga roda u kosim padežima i izvedenicama završno *-A* piše, ali se ne čita. (Jozić i dr., 2013: 80; Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 42) U odnosu na opisana pravopisna pravila znatniju razliku nalazimo u Babić-Finka-Moguševu pravopisu (2000: 141, 142) gdje se napominje da se kratice na *-A* mogu sklanjati kao naše riječi (npr. *Ina/INA*; *Ine/INE*) te da ih je pogrešno sklanjati i pisati drugačije, primjerice *INA-e*, *CIA-e*. Takvu pak sklonidbu ne preporučuju autorice jezičnoga savjetnika *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 43) jer se time narušava izvorni lik pokrate.

2.2. Neumetanje glasa *j*

Usporedba različitih pravopisa potvrđuje ujednačenost pravila o neumetanju glasa *j* u kosim padežima imena i pokrata koja završavaju na *-eo* i *-ea*, kao i u tvorbi posvojnih pridjeva od njih.

2.2.1. Imena i pokrate na -eo te pridjevi tvoreni od njih

U Institutovu se pravopisu navode primjeri imena *Cameo* (*Camea; Cameov*), *Mateo* (*Matea; Mateov*), *Teo* (*Tea; Teov*), *Leo* (*Lea; Leov*) (Jozić i dr., 2013: 12, 143), a Matičin pravopis (2008: 211) navodi primjer stranoga zemljopisnog imena koje izgovorno završava na nenaglašeno -o: *Borneo* (*Bornea*). U Babić-Finka-Moguševu pravopisu (2000: 35) navodi se da se glas *j* ne dodaje i ne piše između bilo kojih dvaju otvornika ako prvi nije otvornik *i* bez obzira na to je li riječ domaća ili strana, nesložena ili složena, a također se navodi primjer imena *Borneo*. U Babić-Težakovoj gramatici (2003: 104) navodi se da se imenice tuđega podrijetla s kratkim -o na kraju sklanjaju kao imenica *auto*, dakle *j* se ne umeće, a primjeri imena su *Borneo*, *Leo*, *Mateo* i *Teo*.

Međusamoglasničko se *j* ne umeće ni u pokratama koje završavaju skupinom glasova -eo, kao ni u posvojnim pridjevima nastalim od njih. To se pravilo oprimjeruje jedino u Institutovu pravopisu uz primjer *UNEO* (*UNEO-a; UNEO-ov*). (Jozić i dr., 2013: 12)

2.2.2. Imena i pokrate na -ea te pridjevi tvoreni od njih

Pravilo o neumetanju glasa *j* u sklonidbi imena koja završavaju skupinom glasova -ea i tvorbi posvojnih pridjeva od njih u Institutovu se pravopisu (Jozić i dr., 2013: 12) oprimjeruje imenima *Andrea* (*Andree; Andrein*), *Dorotea* (*Dorotee; Dorotein*), *Matea* (*Matee; Matein*), *Tea* (*Tee; Tein*), *Lea* (*Lee; Lein*) i *Ikea* (*Ikee; Ikein*). Matičin pravopis (2008: 40, 212) navodi primjere *Andrea* (*Andree; Andrein*) i *Nivea* (*Nivee*), a Babić-Finka-Mogušev pravopis (2000: 35) donosi imena *Andrea*, *Lea* i *Tea*. Pravilo o neumetanju glasa *j* potvrđuju i jezični savjetnici. (Opačić, 2015: 19)

Zanimljivo je ovdje usporediti promjene u pravilima: naime, 2006. godine u članku objavljenom u časopisu *Jezik* S. Babić (2006: 146) navodi da bi se u imena poput *Andrea* (*Matea*, *Vanea*, *Tea* i *Lea*) u sklonidbi i tvorbi posvojnih pridjeva glas *j* trebao umetnuti (*Andreje; Andrejin*). Takvo se pravilo primjenjuje i u *Hrvatskom pravopisu* S. Babića i M. Moguša iz 2010. godine: u poglavlju o umetanju glasa *j* navodi se da se glas *j* ne piše između otvornika *e-a* u imenima poput *Andrea*, *Matea*, *Lea* i *Tea* (Babić, Moguš, 2010: 21), dakle u nominativnome liku, dok se u poglavlju *Sklonidba stranih imena i tvorba od njih* navodi pak da se „strana i naša ženska imena na -ea, -ia sklanjaju tako da dobivaju *j*“ te su istaknuti primjeri *Andrea* (*Andreje; Andrejin*), *Dorotea* (*Doroteje; Dorotejin*), *Matea* (*Mateje; Matejin*), *Lea* (*Leje; Lejin*) i *Tea* (*Teje; Tejin*). (Babić, Moguš, 2010: 51–52)⁶

6 Dosad se *Hrvatski pravopis* usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika Stjepana Babića i Milana Moguša (2010) nije posebno isticao jer su se sva pravila koja se odnose na (ne)umetanje glasa *j* u imena podudarala s Babić-Finka-Moguševim pravopisom. Ovdje ga navodimo zbog uočene neujednačenosti u pravilima.

Pravilo o neumetanju međusamoglasničkog *j* u pokrate koje završavaju skupinom glasova *-ea*, kao i u posvojnim pridjevima nastalim od njih, oprimjeruje se jedino u Institutovu pravopisu: *IAEA* (*IAEA-a*; *IAEA-ov*). (Jozić i dr., 2013: 12)

2.3. Tablični prikaz pravopisnih pravila

Kako bi pravopisna pravila o (ne)umetanju glasa *j* u imena, pokrate i posvojne pridjeve nastale od njih bila što preglednija, u nastavku se rada donosi tablični prikaz u kojemu su podudarnosti i razlike među pravopisima prikazane na reprezentativnim primjerima. Napomene iz gramatika i jezičnih savjetnika nisu uključene u tablični prikaz jer je (ne)umetanje glasa *j* u imena i pokrate prije svega pravopisni problem. U slučajevima kada su dopuštene dvostrukosti najprije se donosi oblik koji se u pravopisu propisuje, a zatim slijedi dvostrukost koja se dopušta kao mogućnost. U slučajevima nedorečenosti pravopisnog pravila donosimo rješenje označeno zvjezdicom (*), a izvodimo na ga temelju ostalih primjera.

Tablica 1. *Pravopisna pravila o (ne)umetanju glasa j u imena, pokrate i posvojne pridjeve*

glasovi primjer imena	pravopis			
	Institutov pravopis	Babić-Finka- Mogušev pravopis	Matičin pravopis	Anić-Silićev pravopis
glas -i: <i>Verdi</i>	<i>Verdija, Verdijev</i>	<i>Verdija, Verdijev</i>	<i>Verdia, Verdiev</i> ⁷	<i>Verdia, Verdiev;</i> <i>Verdija, Verdijev</i>
<i>Camus</i> [kami]	<i>Camusja,</i> <i>Camusjev;</i> <i>Camusa, Camusov</i>	-	<i>Camusa, Camusev</i>	<i>Camusa, Camusev</i>
<i>Kennedy</i> [kenedi]	<i>Kennedyja,</i> <i>Kennedyjev</i>	<i>Kennedyja,</i> <i>Kennedyjev</i>	<i>Kennedyja,</i> <i>Kennedyev</i>	<i>Kennedyja,</i> <i>Kennedyjev;</i> <i>Kennedyja,</i> <i>Kennedyjev</i>
<i>FOI</i>	<i>FOI-ja, FOI-jev;</i> <i>FOI-a, FOI-ev</i>	-	<i>FOI-a; FOI-ev</i>	-
glasovi -io: <i>Mario</i>	<i>Marija, Marijev/</i> <i>Mariov</i>	<i>Marija, Marijev</i>	<i>Maria/Marija,</i> <i>Mariov</i>	-
<i>Tokio</i>	<i>Tokija, Tokijev*/</i> <i>Tokiov*</i>	<i>Tokija, Tokijev</i>	<i>Tokia, Tokiov*</i>	<i>Tokia*, Tokiov*</i>
<i>AUDIO</i>	<i>AUDIO-ja,</i> <i>AUDIO-jev/</i> <i>AUDIO-ov;</i> <i>AUDIO-a,</i> <i>AUDIO-ev</i>	-	-	-

7 Prema Matičinu pravopisu dopušteno je umetanje *j* u sklonidbi i tvorbi posvojnih pridjeva od stranih imena na *-i* samo ako su postala dio hrvatskoga sustava imena, npr. *Gavazzija*.

glasovi primjer imena	pravopis			
	Institutov pravopis	Babić-Finka- Mogušev pravopis	Matičin pravopis	Anić-Silićev pravopis
<i>Croatia</i>	<i>Croatije, Croatijin</i>	<i>Croatije, Croatijin</i>	<i>Croatie, Croatiin</i>	<i>Croatie, Croatiin; Croatije, Croatijin</i>
<i>Brescia</i> [breša]	<i>Brescie, Bresciin</i>	<i>Brescie, Brescin*</i>	<i>Brescie, Bresciin</i>	-
<i>CIA</i>	<i>CIA-je, CIA-jin; CIA-e, CIA-in</i>	<i>CIE, CIIN</i>	<i>CIA-e, CIA-in</i>	<i>CIA-e, CIA-in</i>
glasovi -eo: <i>Leo</i>	<i>Lea, Leov</i>	<i>Lea, Leov</i>	<i>Lea, Leov</i>	-
<i>UNEO</i>	<i>UNEO-a, UNEO-ov</i>	-	-	-
glasovi -ea: <i>Andrea</i>	<i>Andree, Andrein</i>	<i>Andree, Andrein*</i>	<i>Andree, Andrein</i>	-
<i>IAEA</i>	<i>IAEA-a, IAEA-ov</i>	-	-	-

2.4. Rezultati istraživanja korpusa

U nastavku se rada prikazuje istraživanje provedeno na mrežnim stranicama *Hrvatske jezične riznice*,⁸ mrežnog korpusa *hrWac*⁹ i *Hrvatskog nacionalnog korpusa*¹⁰ u lipnju i srpnju 2017. godine. Istraživanju je uporabe imena pristupljeno tako da je ispitana učestalost dvostrukih oblika u genitivu jednine, a po potrebi i u dativu/lokativu i instrumentalu jednine, te nominativni oblik posvojnoga pridjeva. U tablicama su prikazani brojevi pojavnica za svaki od pretraživanih korpusa te je prema tome (u posljednjem stupcu) zaključeno koji je oblik češći u uporabi – s umetnutim *j* ili bez njega. Primjeri koji su nepravilni prema svim pravopisnim pravilima, a ipak se pojavljuju, označeni su dvjema zvjezdicama (**).

Tablica 2. *Rezultati istraživanja imena na -i*

pojavnice ime	Hrvatska jezična riznica	hrWac	Hrvatski nacionalni korpus	češći oblik
Toni				umetanje <i>j</i>
<i>Tonija</i>	272	3580	309	+
<i>Tonia</i>	2	172	3	
<i>Tonijev</i>	3	79	8	+
<i>Toniev</i>	0	0	0	

8 <http://riznica.ihj.hr/philologic/Cijeli.whizbang.form.hr.html>

9 http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=hrwac;align=

10 http://filip.ffzg.hr/cgi-bin/run.cgi/first_form

pojavnice ime	Hrvatska jezična riznica	hrWac	Hrvatski nacionalni korpus	češći oblik
Verdi				umetanje <i>j</i>
<i>Verdija</i>	180	875	369	+
<i>Verdia</i>	3	37	6	
<i>Verdijev</i>	47	75	79	+
<i>Verdiev</i>	0	0	0	
Lee				umetanje <i>j</i>
<i>Leeja</i>	146	1579	226	+
<i>Leea</i>	42	420	58	
<i>Leejev</i>	6	42	9	+
<i>Leeev</i>	0	0	0	
<i>Leeov**</i>	1	8	2	
Camus				neumetanje <i>j</i>
<i>Camusja</i>	0	6 ¹¹	0	
<i>Camusa</i>	37	290	61	+
<i>Camusjev</i>	0	0	0	
<i>Camusov</i>	9	27	9	+
<i>Camusev</i>	0	0	0	
Chelsea				umetanje <i>j</i>
<i>Chelseaja</i>	458	5280	348	+
<i>Chelseaa</i>	1	17	1	
<i>Chelseajev</i>	41	302	22	+
<i>Chelseaeav</i>	0	1	0	
<i>Chelseaoav**</i>	1	8	0	
Dubai				umetanje <i>j</i>
<i>Dubaija</i>	59	1248	90	+
<i>Dubaia</i>	4	180	5	
<i>Dubaijem</i>	1	39	2	+
<i>Dubaitem</i>	0	9	0	
<i>Dubaijev</i>	0	3	0	+
<i>Dubaiev</i>	0	0	0	
Kennedy				umetanje <i>j</i>
<i>Kennedyja</i>	151	1103	292	+
<i>Kennedy</i>	15	357	36	
<i>Kennedyjev</i>	12	48	33	+
<i>Kennedyev</i>	2	14	7	

11 Treba napomenuti da se u korpusu *hrWac* taj oblik spominje samo u kontekstu rasprava o tom pravopisnom pravilu.

pojavnice ime	Hrvatska jezična riznica	hrWac	Hrvatski nacionalni korpus	češći oblik
Bernie				umetanje <i>j</i>
<i>Bernieja</i>	14	393	40	+
<i>Berniea</i>	7	112	11	
<i>Berniejem</i>	2	71	2	+
<i>Bernieem</i>	0	0	0	
<i>Berniem</i> **12	1	26	2	
<i>Berniejev</i>	0	3	1	+
<i>Bernieev</i>	0	0	0	
Nagy				neumetanje <i>j</i>
<i>Nagya</i>	19	106	19	+
<i>Nagyja</i> **	21	94	21	
<i>Nagyem</i>	0	16	1	
<i>Nagyjem</i> **	1	14	5	+
<i>Nagyom</i> **	1	6	1	
<i>Nagyjom</i> **	0	1	0	
<i>Nagyev</i>	0	1	0	+

Prema rezultatima istraživanja imena na *-i* može se zaključiti da se u uporabi ipak češće umeće glas *j*, neovisno o tome kako se završno *-i* zapisuje, osim kada je riječ o imenima kao što je *Camus*, te imenima kao što je *Nagy* u kojem se završni glas *-i* (predstavljen drugim grafemom) izgovara drugačije pa se i prema pravilima *j* ne umeće. Iako se kod hrvatskih imena kao što je *Toni* pojavljuju i oblici bez umetnutoga *j* u sklonidbi, kod tvorbe posvojnoga pridjeva takav se oblik nijednom ne potvrđuje. Kada je riječ o stranim imenima *Verdi*, *Lee*, *Chelsea*, *Dubai*, *Kennedy* i *Bernie*, također se najčešće pojavljuju oblici s umetnutim *j*, i u sklonidbi i u tvorbi posvojnih pridjeva. No treba napomenuti da se kod nekih stranih imena, iako su češći posvojni pridjevi s umetnutim *j* poput *Leejev* i *Chelseajev*, javljaju i nepravilni oblici *Leeov* i *Chelseaoov*, dok se oblici *Chelseaeov* i *Leeev* koje propisuju Matičin pravopis i Anić-Silićev pravopis gotovo uopće ne pojavljuju. Prezime *Camus*, o kojemu se pravopisi različito određuju, osobito je zanimljivo. Prema pravilima se većine pravopisa u njegovoj sklonidbi glas *j* ne umeće, a potvrđuje se to i uporabom, no korpusnom se pretragom pokazuje da se oblik posvojnoga pridjeva *Camusev* ne koristi, iako taj oblik propisuje većina hrvatskih pravopisa – češće se potvrđuje oblik *Camusov* koji (uz davanje prednosti obliku *Camusjev*) propisuje Institutov pravopis. Čini se da rješenja Institutova pravopisa poput *Camusja* i *Camusjev* neće tako lako zaživjeti u uporabi,

12 Ovdje su moguća odstupanja jer se može pojaviti pogrešna sklonidba imena *Berni* (u hrvatskom sustavu imena ono bi u instrumentalu trebalo glasiti *Bernijem*).

no svakako bi sklonidbu i tvorbu posvojnih pridjeva od imena takvoga tipa trebalo uskladiti u pravopisima te odrediti provodi li se ona prema zapisanom ili izgovorenom obliku imena. Kod prezimena kao što je *Nagy*, u sklonidbi su nešto češći oblici bez umetnutoga *j* – oblik koji propisuju svi hrvatski pravopisi. No zamjetan je i određen broj pojava nepravilnih oblika s umetnutim *j* (*Nagyja*, *Nagyjem*, pa čak i *Nagyom* i *Nagyjom*). Budući da se o neumetanju glasa *j* u takva imena slažu svi hrvatski pravopisi, pojava takvih oblika osobito iznenađuje.

Tablica 3. *Rezultati istraživanja imena na -io*

pojavnice ime	Hrvatska jezična riznica	Hrvatski mrežni korpus	Hrvatski nacionalni korpus	češći oblik
Tokio				umetanje <i>j</i>
<i>Tokija</i>	184	1719	287	+
<i>Tokia</i>	4	116	4	
<i>Tokijem</i>	1	12	2	
<i>Tokiom</i>	0	11	1	
<i>Tokijom**</i>	2	25	2	+
<i>Tokijev</i>	0	0	0	
<i>Tokiov</i>	0	0	0	
Fabrio				umetanje <i>j</i>
<i>Fabrija</i>	84	176	125	+
<i>Fabria</i>	13	34	14	
<i>Fabrijem</i>	6	6	4	
<i>Fabriom</i>	6	10	8	+
<i>Fabrijom**</i>	1	4	1	
<i>Fabrijev</i>	23	3	16	+
<i>Fabriov</i>	1	0	1	
Lazio				umetanje <i>j</i>
<i>Lazija</i>	148	1548	142	+
<i>Lazia</i>	41	649	35	
<i>Lazijem</i>	3	78	5	
<i>Laziom</i>	4	118	8	+
<i>Lazijom**</i>	5	58	6	
<i>Lazijev</i>	4	44	0	+
<i>Laziov</i>	1	13	1	
<i>Lazijov**</i>	0	0	0	

pojavnice ime	Hrvatska jezična riznica	Hrvatski mrežni korpus	Hrvatski nacionalni korpus	češći oblik
<i>Boccaccio</i>				neumetanje <i>j</i>
<i>Boccaccia</i>	17	74	10	+
<i>Boccaccia**</i>	1	1	0	
<i>Boccacciom</i>	1	8	0	+
<i>Boccaccijom**</i>	0	0	0	
<i>Boccacciem**</i>	0	0	0	
<i>Boccaccijem**</i>	0	0	0	
<i>Boccacciov</i>	5	6	6	+
<i>Boccacciev**</i>	1	0	3	
<i>Boccaccijev**</i>	0	0	0	

Prije svega, treba napomenuti da u istraživanje nisu uključena hrvatska imena poput *Mario*, *Dario*, *Antonio*, *Silvio* i njima slična jer postoje i inačice tih imena s umetnutim *j* u nominativu. Osim toga, u pojedinim se padežima oblici tih imena podudaraju s njihovim ženskim inačicama, stoga rezultati ne bi bili dovoljno precizni i vjerodostojni. Prema rezultatima istraživanja za imena na *-io* može se zaključiti da se u uporabi neznatno češće umeće glas *j*, osim kada je riječ o imenima tipa *Boccaccio* u kojima se završna skupina glasona *-io* izgovara drugačije pa se i prema pravilima glas *j* ne umeće. Kod imena *Fabrio* i *Lazio* primjetne su sličnosti jer su u genitivu i posvojnem pridjevu češći oblici s umetnutim *j* (*Fabrija*, *Fabrijev*; *Lazija*, *Lazijev*), dok su oblici u instrumentalu češći bez umetnutoga *j* (*Fabriom*; *Laziom*), a nerijetko se pojavljuju i nepravilni oblici (*Fabrijom*; *Lazijom*). Kod imena *Tokio* u sklonidbi su češći oblici s umetnutim *j*. To se odnosi čak i na instrumental, a zanimljiva je pojava da se pravilni oblici *Tokijem* i *Tokiom* pojavljuju rjeđe od nepravilnoga *Tokijom*. U uporabi imena *Boccaccio* pravila se o neumetanju glasa *j* poštuju, iako se pojavljuju i oblici posvojnoga pridjeva poput *Boccacciev*, što se može povezati s prijeglasom koji u ovome slučaju uzrokuje nepćanik u izgovoru.

Tablica 4. Rezultati istraživanja imena na *-ia*

pojavnice ime	Hrvatski jezični korpus	Hrvatski mrežni korpus	Hrvatski nacionalni korpus	češći oblik
<i>Croatia</i>				umetanje <i>j</i>
<i>Croatije</i>	623	2956	1324	+
<i>Croatie</i>	77	1391	143	
<i>Croatijom</i>	66	380	130	+
<i>Croatiom</i>	4	268	11	
<i>Croatijin</i>	57	90	142	+
<i>Croatiin</i>	0	0	1	

pojavnice ime	Hrvatski jezični korpus	Hrvatski mrežni korpus	Hrvatski nacionalni korpus	češći oblik
Nokia				umetanje <i>j</i>
<i>Nokije</i>	40	2058	30	+
<i>Nokie</i>	53	1240	55	
<i>Nokijom</i>	2	232	1	+
<i>Nokiom</i>	4	213	4	
<i>Nokijin</i>	10	421	5	+
<i>Nokiin</i>	0	11	0	
Virginia				umetanje <i>j</i>
<i>Virginije</i>	82	792	133	+
<i>Virginie</i>	25	204	33	
<i>Virginijom</i>	4	34	6	+
<i>Virginiom</i>	2	17	4	
<i>Virginijin</i>	0	5	0	+
<i>Virginiin</i>	0	1	0	
Brescia				neumetanje <i>j</i>
<i>Brescie</i>	22	244	24	+
<i>Brescije**</i>	36	159	32	
<i>Brescii</i>	15	50	13	
<i>Bresci</i>	10	97	16	
<i>Brescij**</i>	32	180	30	+
<i>Bresciom</i>	2	20	2	
<i>Brescijom**</i>	6	20	7	+
<i>Bresciin</i>	0	0	0	
<i>Brescin</i>	0	1	0	+
<i>Brescijin**</i>	0	0	0	

Prema rezultatima istraživanja imena na *-ia* može se zaključiti da se u uporabi češće umeće glas *j*. Kod uporabe imena *Croatia*, *Nokia* i *Virginia* može se zaključiti da se u sklonidbi i tvorbi posvojnih pridjeva češće umeće glas *j*, iako su kod primjera *Nokia* oblici bez umetnutoga *j* veoma učestali (a broj pojava veoma je blizu broju pojava oblika s umetnutim *j*). Zanimljiv je primjer imena *Brescia* u kojemu se, bez obzira na pravila o neumetanju glasa *j*, u sklonidbi ipak češće umeće *j* (primjerice u dativu/lokativu i instrumentalu, a veoma je velik i broj pojava oblika u genitivu s umetnutim *j*).

Imena na *-eo* i *-ea* ne prikazuju se posebno u rezultatima istraživanja prije svega zato što su pravopisna pravila koja se odnose na takva imena jednoznačna, odnosno nema dvostrukosti – svi se pravopisi slažu da se glas *j* ne umeće. Treba napomenuti da su odstupanja primjetna samo u sklonidbi stranog ženskog imena *Ikea* koje je u neznatnom broju pojava zabilježeno s umetnutim *j* u genitivu (*Ikeje*). Što se tiče nepodudarnosti Babić-Moguševa pravopisa s ostalim pravopisima u sklonidbi i tvorbi posvojnih pridjeva

od imena na *-ea* (*Andrea, Lea, Dorotea, Matea, Tea, Rea*), takve je primjere bilo nemoguće provjeriti zbog postojanja inačica tih imena s umetnutim *j* u nominativu.¹³ Pretpostavlja se da upravo zbog podudarnosti pravopisnih pravila kod imena na *-eo* i *-ea*, odnosno nepostojanja dvostrukosti, i nema znatnijih odstupanja od norme u uporabi.

3. ZAKLJUČAK

Usporedba različitih normativnih priručnika, ponajprije odabranih pravopisa, ukazala je na brojne neujednačenosti u pravopisnim pravilima. Uzmu li se u obzir i dvostrukosti koje pojedini pravopisi dopuštaju, ne treba nas začuditi uporaba različitih oblika istoga imena (s glasom *j* ili bez njega u kosim padežima) koje korpusne pretrage potvrđuju u uporabi. Suvremeni hrvatski pravopisi proučavani u ovome radu ujednačeno propisuju pravilo da se glas *j* ne umeće u kosim padežima imena i pokrata na *-eo* i *-ea*, kao ni u tvorbi posvojnih pridjeva od njih. Kod ostalih pravila nailazimo na neujednačenosti: Institutov i Babić-Finka-Mogušev pravopis načelno propisuju umetanje glasa *j* u imena na *-i*, *-ia* i *-io*, dok Matičin i Anić-Silićev pravopis propisuju neumetanje glasa *j* – ali se u svakom od njih mogu naći i dvostrukosti, koje pak u uporabi mogu uzrokovati nedoumice. Istraživanje mrežnih korpusa pokazalo je da su u sklonidbi imena na *-i*, *-io* i *-ia* i tvorbi posvojnih pridjeva od njih ipak češći oblici s umetnutim *j*, iako su kod nekih imena veoma učestali i oblici bez umetnutoga *j*.

Osim pitanja o neujednačenim pravilima oko (ne)umetanja glasa *j* istraživanje je ukazalo na još neke probleme – morfološka i tvorbeno pitanja te pitanja kriterija. Naime, u pojedinim pravopisima često nisu jasno odijeljena pravila i kriteriji (a ni primjerima se to ne objašnjava) prema kojima treba razlikovati hrvatska imena, strana imena koja su postala dio hrvatskoga sustava imena te strana imena. Spornim se može smatrati i pravopisna napomena kojom se izbor oblika imena u kosom padežu s umetnutim *j* ili bez njega prepušta volji nositelja toga imena. Iako je s jedne strane takva sloboda u izboru dobrodošla (osobito u izboru nominativnog lika imena gdje je i poželjna!), s druge pak strane otvara nedoumicu oko izbora ostalim govornicima hrvatskoga jezika koji nisu nositelji baš toga imena, a ne mogu ni znati kojim oblikom nositelj imena želi da se njegovo ime zapisuje. Usporedba pravopisnih pravila i korpusna pretraga pokazali su da je osobito problematično pisanje imena na *-i* koje može biti različito zapisano (*-i*, *-y*, *-ea*, *-ee*, *-ie*, *-us*, *-is*), a u vezi s time otvara se i problem neujednačenog određenja oblika posvojnoga pridjeva prezimena *Camus*: provodi li se sklonidba i tvorba posvojnoga pridjeva prema zapisanom ili izgovorenom obliku imena (*Camusov* ili *Camusev*). Korpusna je pretraga pak potvrdila učestalu uporabu oblika *Camusov*. Instrumentalni oblici imena na *-io*, kao i tvorba posvojnog pridjeva od tih imena (npr.

13 Naime, moguće je bilo provjeriti samo posvojni pridjev od imena *Lea*, no nisu zabilježena odstupanja od norme.

Mariom/Marijem, Mariov/Marijev) također potvrđuju pravopisne neujednačenosti i dvostrukosti, što se odražava i u uporabi, a nesigurnost odabira oblika rezultira i pojavom oblika koji se ni u jednome pravopisu ne nudi kao mogućnost – *Tokijom*. Osobito je zanimljiva i pojava učestaloga odstupanja od norme i umetanja glasa *j* kod imena u kojima su glasovi *i* i *y* pravopisni znakovi (poput *Nagy, Boccaccio i Brescia*), upravo u onim imenima za koja se svi pravopisi slažu da se *j* ne umeće. Ovdje možemo dodati i sporne primjere posvojnih pridjeva u kojima se javljaju tri ista samoglasnika u nizu (npr. *Leeev*).

Iako je izbor imena osobna stvar svakoga pojedinca, pa je stoga i nominativni (zakonski, službeni) oblik imena pitanje izbora između oblika koji je prilagođen hrvatskom jeziku i onoga koji nije (npr. između oblika *Mija* i *Mia*), imena se (u kosim padežima) moraju prilagođavati pravopisnoj normi. Stoga bitnim smatramo potrebu osvještavanja važnosti pravopisnih pravila koja se odnose na imena, kao i težnju njihova ujednačavanja. Kada su dvostrukosti u pitanju, smatramo ih opravdanim u smislu razlikovanja dvaju (različitih) imena: *Mia, Mie, Miin* u odnosu na *Mija, Mije, Mijin*.

Literatura

- Anić, Vladimir; Silić, Josip, 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, Školska knjiga.
- Babić, Stjepan, 2006. Sklonidba imenica kao Andrea, Mario..., *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 53/4. 146–147.
- Babić, Stjepan i dr., 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan, ⁵2000. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Moguš, Milan, 2010. *Hrvatski pravopis usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Težak, Stjepko, ¹³2003. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir, ²2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, ⁴2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Šarić, Ljiljana; Švačko, Vanja; Vukojević, Luka; Zečević, Vesna; Žagar, Mateo, 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.
- Franić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jozić, Željko i dr., 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matković, Maja, 2006. *Jezični savjetnik: iz prakse za praksu*. Zagreb: Škorpion.
- Opačić, Nives, ²2015. *Reci mi to kratko i jasno: hrvatski za normalne ljude*. Zagreb: Znanje.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo, ²2007. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, Ivo, 2006. *Hrvatski govorili!*. Zagreb: Školska knjiga.

Mia, Mije and/or *Mia, Mie* – (non)insertion of the sound *j* in names and abbreviations

Summary

The paper addresses the (non)insertion of the sound *j* in the declension of names and abbreviations ending in sounds *-i*, *-io*, *-ia*, *-eo* and *-ea*, as well as in the formation of possessive adjectives derived from these. A comparison of orthographic rules in four Croatian spelling manuals confirms numerous inconsistencies in rules addressing the insertion of the sound *j* in names and abbreviations. These rules are thus additionally compared to other normative references - grammar books and proper language usage manuals. Making allowance for different options featured in spelling manuals, the paper explores the usage frequency of dual forms and possessive adjectives through a corpus search of three online corpora: the Croatian Language Repository, hrWac and the Croatian National Corpus.

Keywords: orthography, the *j* sound, names, abbreviations, possessive adjectives

Matea Sesar
Maja Glušac

Glasovne promjene u imenima

U radu se proučavaju glasovne promjene koje se provode u imenima (osobnim imenima, prezimenima, nadimcima, toponimima). Uvidom u normativnu literaturu opisane su glasovne promjene koje se provode u imenima, dosljedno ili sporadično, a njihova je uporaba potkrijepljena primjerima iz korpusa mrežnih portala dnevnih novina *Jutarnji list*, *Večernji list* i *24 sata*. Cilj je rada usporediti normativna određenja u vezi s (ne)provođenjem glasovnih promjena u imenima te provjeriti stupanj poštivanja norme u uporabi imena na mrežnim stranicama dnevnih novina. Budući da normativna literatura u kosim padežima imena dopušta dvostruke (pa i trostruke) oblike, takvi su se primjeri dodatno provjerili anketnim ispitivanjem kojim se utvrdio smjer u kojem bi trebalo ići jednoznačno normiranje.

Ključne riječi: glasovne promjene, imena, dnevne novine, norma

1. UVOD – ODNOS IMENA I JEZIČNE NORME

S obzirom na značenje imenice se u gramatikama dijele na opće i vlastite. Opće se imenice nazivaju apelativima, a vlastite imenima. Apelativom se imenovani objekt identificira na razini skupa, a imenom na razini jedinke u skupu. Prema tome, apelativi i imena dvije su različite imeničke kategorije, što je potrebno osobito naglasiti kada se govori o odnosu jezične norme i imena.¹ Odnosu se imena i jezične norme u jezikoslovnim promišljanjima pristupa dvojako te se time ujedno potvrđuje i napomena da je jezični status imena „sporan: ona istodobno i jesu i nisu jezične činjenice.“ (Barić i dr., 1999: 112)

1 A. Frančić i B. Petrović (2016) donose pregled zastupljenosti osobnih imena u četirima suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika i to s obzirom na dio gramatike u kojemu se imena pojavljuju, s obzirom na njihov odabir, učestalost te preciznost i obuhvatnost pravila kojima se opisuju. Zanimljivo je istaknuti da autorice rada navode i one gramatičke probleme u vezi s imenima o kojima se pak u gramatikama ne piše: prozodijska obilježja osobnih imena; sklonidba dvosložnih imena *Dino*, *Bruno*, *Miro*, *Ivo*; sklonidba muških osobnih imena *Mario* i *Marijo* te ženskih osobnih imena *Maria* i *Marija* te *Matea* i *Mateja*; sklonidba muškoga osobnog imena s nepostojanim *a* u paradigmi – *Juraj*; sklonidba dvostrukih osobnih imena pisanih nesastavljeno (*Ana Marija*) ili sa spojnicom (*Ana-Marija*); ženska osobna imena nulte sklonidbe – *Ingrid*, *Nives*, *Mary*, *Karmen*; sklonidba stranih osobnih imena – *Hary*, *George*, *Hugo*.

S jedne su strane mišljenja koja polaze od činjenice da su imena jezični znakovi *sui generis*: „Često se naime kaže da (osobna) imena ne pripadaju jeziku, da jezik s njima nema što raditi, da su imena pojedinačne izvanjezične činjenice.“ (Barić i dr., 1999: 112) U vezi je s time i mišljenje da je svako ime samo sebi pravilo (usp. Silić, 1992: 121), odnosno da normativna pravila koja vrijede za apelative ne moraju vrijediti i za imena. Međutim, treba imati na umu da se takve napomene prije svega odnose na nominativni (službeni, zakonski) lik imena – koji doista može potvrditi brojna odstupanja od jezičnih pravila hrvatskoga jezika. Primjerice, strana će imena imati grafeme koje hrvatski jezični sustav ne poznaje (*Andy, Max, Queensland, William, György, Ørsted*), kao i udvojene glasove (*Murray, Braille, Winnetou, Jeanette, Tennessee, Eddie, Mississippi*) i skupine glasove (*Bosch, Brescia, Dorothea, Christian*). Brojna će domaća imena potvrditi odstupanja od jezičnih pravila standardnoga jezika koja vrijede za apelative: različiti odrazi jata (*Bijelić, Bjelić, Bilić, Belić, Osijek, Lički Osik, Ivanja Reka, Rijeka, Bili Brig, Bijelo Polje*) i neprovođenje glasovnih promjena (*Vladko, Zubčić, Rubčić, Ljubčić, Radković, Fabković, Dragšić, Križpolje, Josipdol, Podturen, Podpićan, Križci, Štrbci*). Tu se mogu ubrojiti i brojne dijalektne značajke imena:² npr. različiti odrazi jata (*Stepić, Stipić, Stjepić, Stijepić*), glas *e* na mjestu vokaliziranoga poluglasa (*Maček, Zagorec, Vrabec, Štefanec*), delateralizacija (*Jubić, Divjak*), depalatalizacija (*Detel, Relković*), protetski glasovi (*Vugrin, Vuglec, Jambrošić*), konsonantska skupina *čr-* (*Črnec, Črlenec*).

Važnost se očuvanja upravo takvoga izraznoga identiteta imena objašnjava činjenicom da su u morfonološkom i grafijskom ustrojstvu imena pohranjene izrazite kulturno-povijesne, povijesnojezične i društvene vrijednosti imena: ona čuvaju obavijesti o svojem podrijetlu, o jeziku i kulturi naroda kojemu pripadaju, o kulturnome, jezičnome i nacionalnome identitetu osoba koje ih nose, u njima se isprepleću različita grafijska načela i pravopisne tradicije. Stoga se normiranju imena treba pristupiti drukčije nego normiranju apelativa (usp. Barić i dr., 1999: 112). Osim toga, treba napomenuti i činjenicu da su osobna imena (u svojem nominativnom liku) ujedno i službeni, zakonski likovi. Iako se i zbog toga jezična norma ne bi trebala upletati u njihov zapis, ipak pravopisi propisuju i nominativni lik imena. Primjerice pisanju velikoga i maloga slova ili pisanju stranih imena pravopisi pridaju dosta pozornosti, ali ukazuju i na probleme koji se pri tome javljaju. Primjerice, na početku poglavlja o pisanju imena u Institutovu pravopisu stoji sljedeća napomena: „Način pisanja stranih imena ovisi o pismu kojim je ime izvorno napisano, vremenu preuzimanja imena, stupnju poznatosti i udomaćenosti u hrvatskome jeziku te jeziku posredniku. **Stoga je nemoguće dati jasna i jednoznačna pravila koja se mogu primijeniti na sve slučajeve** (istaknule autorice).“ (Jozić i dr., 2013: 70) U drugom je slučaju riječ o zapisu (nominativnog lika) dvostrukih prezimena: dvostruka su se prezimena muških osoba propisivala bez spojnice, a dvostruka prezimena ženskih osoba sa spojnicom (usp. Babić, Finka, Moguš, 1996:

2 O dijalektnim značajkama u prezimenima više u Frančić (2016).

69; 2000: 72; Babić, Moguš, 2011: 59–60).³ Međutim, pravopisna pravila o pisanju stranih imena, osobito onih koja su iz jezika koji se ne služe latinicom ili ćirilicom, dobro su došla, no propisivanje (nominativnoga) lika dvostrukih prezimena u nesuglasju je sa zakonskim propisima prema kojima je lik prezimena (sa spojnicom ili bez nje) upisan u službene dokumente (prije svega u matične knjige) ujedno i službeni lik toga prezimena. Dakle, službeni je lik imena zakonom zaštićen, ne bi trebao podliijegati normativnim jezičnim pravilima te bi u sastav standardnoga jezika trebao ulaziti bez preinaka.

I dok bi se s jedne strane trebalo poštivati pravilo da normativna određenja koja vrijede za apelative ne moraju vrijediti i za nominativni lik imena, s druge pak strane treba ipak imati na umu da ime nije „pojedinačna izvanjezična činjenica potpuno neovisna o normi, ono nije izvan svih normativnih zahtjeva.“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 227) To se prije svega odnosi na uporabu imena u drugim padežima osim nominativa: „čim osobno ime uđe u sintagmatske odnose, ono postaje jezičnom činjenicom jednakom svim ostalim jezičnim činjenicama, te se tada podvrgava zakonitostima jezičnog sustava (u manjoj mjeri) i jezičnog standarda (u većoj mjeri). Osobna se imena sklanjaju po određenim sklonidbenim uzorcima (...) i sudjeluju u tvorbi (...)“ (Barić i dr., 1999: 112) Pri tome se norma „često prilagođuje imenu, a ne ime normi.“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 227) Dakle, može se zaključiti da obilježje *posebnosti* i *samosvojnosti* imena „presudno utječe na specifičan odnos imena i standardnojezične norme te se u opisu svake jezične razine neizostavno o imenima mora voditi posebna briga.“ (Frančić, Petrović, 2016: 296)

S obzirom na rečeno, cilj je ovoga rada usporediti normativna određenja u vezi s (ne)provođenjem glasovnih promjena u imenima te provjeriti stupanj poštivanja norme u uporabi imena na mrežnim stranicama dnevnih novina *Jutarnji list*, *Večernji list* i *24 sata*. Budući da normativna literatura u kosim padežima imena dopušta dvostruke (pa i trostruke) oblike, takvi će se primjeri dodatno provjeriti anketnim ispitivanjem u kojem su sudjelovale dvije skupine ispitanika: prvu skupinu čini 57 studenata druge i treće godine preddiplomskoga studija Hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku, a drugu skupinu čini 60 studenata druge godine preddiplomskoga studija te prve i druge godine diplomskoga studija Psihologije također s osječškoga Filozofskoga fakulteta. Polazna je pretpostavka da će odgovori studenata kroatističkoga smjera (budući da su se osnovnim gramatičkim i pravopisnim pravilima o glasovnim promjenama tijekom studija bavili na različitim kolegijima – npr. *Hrvatska fonetika i fonologija*, *Osnove jezične kulture*, *Tvorba riječi*, *Povijest hrvatskoga jezika*) težiti odabiranju onih oblika za koje smatraju da bi se trebali propisati normom, dok će studenti druge skupine težiti odabiranju onih oblika koji će prevladavati u svakodnevnoj uporabi. Usporedba njihovih odgovora pokazat će smjer u kojem bi trebalo ići normiranje.

3 Pravopis hrvatskoga jezika V. Anića i J. Silića (2001: 80), *Hrvatski pravopis* Matice hrvatske (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 99) te *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Jozić i dr., 2013: 106) dvostruka prezimena i muških i ženskih osoba dopuštaju pisati na oba načina, i sa spojnicom i bez nje. Više o tome vidi u Glušac (2015).

2. GLASOVNE PROMJENE U IMENIMA

Kao što je napomenuto, nominativni (zakonski, službeni) lik imena potvrdit će (ne)provođenje brojnih glasovnih promjena: promjene *ije/je/e/i* (*Bijelić, Bjelić, Belić, Bi-lić*), jednačenje po zvučnosti (*Vladko i Vlatko; Zubčić i Zupčić*), palatalizacija (*Ankica i Ančica*), premošćivanje zijeva konsonantizacijom drugoga vokala (*Paula i Pavla*), vokalizacija (*Pavel i Pavao, Dolac – Dolcu*), stezanje (*Pavao i Pavo*). U nastavku se rada ne opisuju sve glasovne promjene nego samo one koje se provode u kosim padežima imena: to su morfonološki uvjetovane glasovne promjene nepostojano *a*, nepostojano *e*,⁴ prijelaz, palatalizacija i sibilizacija te fonološki uvjetovane glasovne promjene jednačenje po zvučnosti i ispadanje suglasnika.

2.1. Nepostojano *a*

Brojna su imena u kojima je glas *a* u posljednjem slogu osnove postojan, npr. *Ivan – Ivana, Milan – Milana, Tomislav – Tomislava, Dejan – Dejana, Goran – Gorana, Bojan – Bojana, Zoran – Zorana, Dragan – Dragana, Božidar – Božidara, Damjan – Damjana*. Kod imena u kojima je glas *a* nepostojan u pravilu se on ne javlja u kosim padežima, a to potvrđuju i primjeri s mrežnih novinskih portala: *Karlovac – Karlovca (Jutarnji list), Jasenovac – Jasenovca (24 sata), Kastav – Kastva (Večernji list), Zrinjevac – Zrinjevcu (24 sata), Pupovac – Pupovcu (Jutarnji list), Holjevac – Holjevca (Jutarnji list), Aleksandar – Aleksandru (Večernji list), Petar – Petru (Večernji list)*. Iako se oblik imena *Juraj* u kosim padežima normativno preporučuje rabiti bez nepostojanog *a* (usp. Frančić, Petrović, 2016: 295; Frančić, 2015: 57, 62), upotreba na mrežnim portalima potvrđuje dvostrukosti oblika toga imena: primjerice, uz genitivni oblik *Jurja* može se naći i oblik *Juraja*. Međutim, sva tri proučavana mrežna novinska portala bilježe češću uporabu genitivnog oblika s nepostojanim *a* (*Juraja*). Anketa je pokazala da obje skupine, i studenti kroatističkog usmjerenja, kao i studenti psihologije, prednost također daju oblicima u kojima je nepostojano *a* zadržano: iako se studenti kroatističkog usmjerenja podjednako odlučuju za oba oblika, blaga je prednost ipak dana obliku s nepostojanim *a* – za rješenje *Nisam dugo vidio Jurja*, odlučilo se 46 % ispitanika, dok je ostalih 54 % odabralo oblik u kojima je nepostojano *a* zadržano. S druge strane, samo 30 % studenata psihologije odabralo je oblik bez nepostojanog *a*, dok 70 % prednost daje obliku u kojem je nepostojano *a* zadržano. Razlog se tomu vjerojatno može tražiti i u arhaičnosti drugog oblika imena, kao i u blagozvučnosti glasa *a* koji ujedno i pridonosi lakšem izgovoru ovoga imena u kosim padežima.

Imena s nepostojanim *a* u nominativnom liku kod kojih se nepojavom toga glasa u kosim padežima događaju i druge glasovne promjene opisane su u poglavljima koja slijede.

⁴ Nazivi *nepostojano a* i *nepostojano e* u novije se vrijeme predlažu zamijeniti nazivima *nepostojani a* i *nepostojani e* jer je tu riječ o glasu *e* a ne o slovu *e* (usp. Hudeček, Mihaljević, 2018: 188).

2.2. Nepostojano e

U mnogim je imenima glas *e* u posljednjem slogu osnove postojan, npr. *Matej* – *Ma-teja*, *Oliver* – *Olivera*, *Andrej* – *Andreja*, *Muhamed* – *Muhameda*, *Sanader* – *Sanadera*. Nepostojano *e* provodi se u dvama slučajevima: u trosložnim i višesložnim prezimenima i toponimima s kajkavskog područja te u dvosložnim prezimenima kajkavskog, slovenskog ili češkog podrijetla.

U trosložnim i višesložnim prezimenima i toponimima s kajkavskog područja koji završavaju na *-ec* nepostojano se *e* ne javlja u kosim padežima, npr. *Putanec* – *Putanca*, *Međimorec* – *Međimorca*, *Čakovec* – *Čakovca*. Potvrđuju to i primjeri s promatranih mrežnih stranica dnevnih novina: *Stenjevec* – *Stenjevcu* (*Jutarnji list*), *Remetinec* – *Remetincu* (*Jutarnji list*), *Vrbovec* – *Vrbovcu* (*Večernji list*), *Vugrovec* – *Vugrovcu* (*Jutarnji list*), *Črnomerec* – *Črnomercu* (*24 sata*), *Dumovec* – *Dumovcu* (*Jutarnji list*), *Jelkovec* – *Jelkovcu* (*Jutarnji list*). Manji je broj primjera u kojima je glas *e* postojan, npr. *Slaviček* – *Slavičeka*, a to se objašnjava ustaljenošću u jezičnoj praksi (Težak, Babić, 2005: 63). Anketa je pokazala da studenti kroatističkoga usmjerenja (65 %), kao i studenti psihologije (62 %), prednost daju obliku toponima *Ivanec* s nepostojanim *e* u kosim padežima u primjeru *Polako se približavamo Ivanecu*.

Kod dvosložnih imena na *-ec* više je neujednačenosti: dok je u pojedinim imenima glas *e* nepostojan, npr. *Gubec* – *Gupca*, *Klanjec* – *Klanjca*, *Vramec* – *Vramca*, *Tkalec* – *Tkalca*, u drugima je češće postojan. Napominju to i gramatike: primjerice, u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* Dragutin Raguž (1997: 14) navodi da se nepostojano *e* u imenima „nekad čuva (npr. *Dragec* – *Drageca*)“ te da nepostojano „kajkavsko *e* (ili iz drugih slavenskih jezika) u sufiksu *-ek* (*Slavek*, *Mirek*, *Tonček*, *Maček*) ostaje obično nepromijenjeno.“ Kao što je navedeno, u Težak-Babićevoj se gramatici (2005: 63) postojanost glasa *e* objašnjava ustaljenošću u jezičnoj praksi, npr. *Maček* – *Mačeka*, *Zebec* – *Zebeca*. Osim toga, i drugi su razlozi postojanosti glasa *e*: „Kod dvosložnih prezimena kod kojih bi nepostojano *e* dovelo do za izgovor teške glasovne skupine te bi se genitivni i ostali likovi glasovno udaljili od nominativnoga, ono je postojano (*Grgec* – *Grgeca*, a ne **Grkca*).“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 62) Nadalje, prema pojedinim normativnim napomenama prezimena mogu imati i dvostruke likove u kosim padežima, s glasom *e* ili bez njega, a izbor se prepušta nositelju toga prezimena: „pravo je nositelja prezimena da odluči ima li njegovo prezime nepostojano *e* ili nema.“ (Barić i dr., 1999: 114). Prema tomu, npr. prezime *Hranjec* u kosim padežima može glasiti i *Hranjca* i *Hranjeca* (usp. Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 62; Barić i dr., 1999: 114).

Mrežne stranice dnevnih novina potvrđuju imena u kojima se čuva nepostojano *e*: *Ozmeć* – *Ozmeća* (*Jutarnji list*), *Žunec* – *Žuneca* (*Večernji list*), *Hitrec* – *Hitreća* (*24 sata*), *Kelčec* – *Kelčeca* (*Večernji list*), *Zebec* – *Zebeca* (*24 sata*), *Hranjec* – *Hranjeca* (*Večernji list*), *Vrabec* – *Vrabeca* (*Večernji list*). Zanimljiva je uporaba imena *Pevec*: svi promatrani portali učestalije bilježe oblik s nepostojanim *e* (*Pevec* – *Peveća*, *Pevecu*,...), iako se na stranicama *24 sata* i *Večernjeg lista* može pronaći i pokoji oblik bez glasa *e* (*Pevec* – *Pevca*, *Pevcu*). U odnosu na ispitivane skupine, gotovo svi ispitanici prednost također daju obliku prezimena *Pevec* s nepostojanim *e* (studenti kroatistike 100 %, a studenti psihologije 98 %).

Anketom se provjerila uporaba još triju dvosložnih prezimena na *-ec*: *Vrabec*, *Hranjec* i *Vramec*. U svim trima promatranim prezimenima studenti češće biraju oblike u kojima je nepostojano *e* zadržano (*Jučer sam s Vramecom bio u Pevecu.*, *Vidio sam ga kako razgovara s Hranjecom.*, *Nema boljeg majstora od mogega kolege Vrabeca.*). Studenti kroatistike značajniju prednost daju oblicima s nepostojanim *e* nego studenti psihologije, kod kojih su pak zamijećena i kolebanja u odabiru nastavka, odnosno (ne)provođenje prijeglasa: npr. prezime *Vramec* u instrumentalu se učestalije potvrđuje s nepostojanim *e* (pri čemu se javlja i oblik *Vramecom* u 57 % i oblik *Vramecem* u 3 % ispitanika), prezime *Hranjec* 60 % ispitanika upotrijebilo bi oblik s nepostojanim *e* (od čega se 48 % odlučilo za oblik *Hranjecom*, a 12 % za oblik *Hranjecem*), a prezime *Vrabec* 82 % studenata psihologije upotrijebilo bi u obliku *Vrabeca*. Kao što smo napomenuli, studenti kroatistike prednost također daju oblicima s nepostojanim *e*, a kolebanja u odabiru nastavka potvrđuju se samo kod prezimena *Hranjec* (86 % upotrijebilo bi oblik *Hranjecom*, a 3,5 % oblik *Hranjecem*). Druga dva ispitana prezimena ne potvrđuju kolebanja: za oblik *Vramecom* odlučilo se 79 % ispitanika, a za oblik *Vrabeca* 94,7 % studenata kroatistike.

Razloge značajne prednosti oblika s nepostojanim *e* također možemo tražiti u blagozvučnosti glasa *e* koji ujedno i olakšava izgovor. Kod prezimena *Vrabec* izostavljanjem glasa *e* dolazi i do glasovne promjene jednačenja po zvučnosti pa se i to može smatrati razlogom veće učestalosti oblika s nepostojanim *e*.

2.3. Prijeglas

Morfonološka promjena zamjenjivanja glasa *o* iza palatalnih suglasnika glasom *e* u imenima se redovito provodi, što se potvrđuje i istraživanjem: primjeri s mrežnih stranica dnevnih novina prijeglas potvrđuju i u instrumentalu imena, kao i u posvojnim pridjevima tvorenim od njih: *Bandić – Bandićev, Bandićem* (*Večernji list*), *Glavaš – Glavašev, Glavašem* (*Jutarnji list*), *Plenković – Plenkovićev* (*24 sata*), *Jukić – Jukićev* (*24 sata*), *Rimac – Rimčevu* (*24 sata*). Također se potvrđuje i pravilo odstupanja od provođenja prijeglasa u jednosložnim i dvosložnim imenima koja u slogu ispred nastavka imaju glas *e*: *Beč – Bečom, Nemec – Nemecom*. Potvrdilo se to i anketom u kojoj se 93 % ispitanika kroatističkoga usmjerenja te 70 % ispitanika sa studija psihologije odlučilo za oblik *Nemecom* u primjeru *Razgovaraj s Nemecom!*. Ovdje se ipak trebamo osvrnuti i na preostale oblike (7 % studenata kroatistike i čak 30 % studenata psihologije): studenti kroatistike u očekivano manjem postotku odlučili su se za nepravilni oblik *Nemecem* (1,75 %), dok su se ostali odlučili za oblik bez nepostojanog *e* (*Nemcom* u 3,5 % i *Nemcem* 1,75 %). Značajnija su kolebanja uočena kod studenata psihologije: od preostalih 30 % ispitanika čak se njih 10 % odlučilo za nepravilni oblik *Nemecem*, a ostali za oblike bez nepostojanog *e* (*Nemcom* u 6 % i *Nemcem* u 12 %). Ta se kolebanja mogu pripisati i nepoznavanju morfonoloških pravila hrvatskoga jezika.

Kao što smo rekli, prezimena koja završavaju glasom *c* u instrumentalu također imaju nastavak *-em*, a u vezi s takvim imenima nalazimo napomenu u *Hrvatskom jezičnom savjetniku*: „Instrumental od *Dabac* i *Sudac* može biti samo *Dabcem* ili *Dapcem*, *Sudcem*

ili *Sucem*, nikako *Dabcom*, *Dapcom* ili *Dabacom*, *Sudcom*, *Sucom* ili *Sudacom*, a posvojni pridjev *Dabčev* ili *Dapčev* i *Sudčev* ili *Sučev*, a nikako *Dabacev*, *Dabacov* ili *Dapčov* i *Sudacov*“ (Barić i dr., 1999: 113) Dakle, uz dopuštene dvostruke oblike u vezi s (ne)provođenjem glasovnih promjena jednačenja po zvučnosti i ispadanja glasova, pravilo je o prijeglasu nedvojbeno. Navedeno potvrđuje i građa na mrežnim portalima pa se tako, u odnosu na primjer *Sudac*, na sva tri proučavana portala nalaze potvrde za oblike *Sucem* i *Sudcem*, iako je češći oblik *Sucem*. Potvrda za oblike *Sucom* i *Sudcom* nema.⁵ S druge pak strane, anketa je potvrdila i takve, nepravilne i nedopuštene oblike prezimena *Sudac*: naime 7 % studenata psihologije odlučilo se za oblik *Sucom* u primjeru *Razgovaraj sa Sucom.*, a isti postotak (7 %) odlučio se i za oblik *Sudcom*. Dio je ispitanika upotrijebio i nepravilne oblike *Sutcem*, *Sudacem*, *Sudacom* (7 %). Takvi se izbori spomenutoga oblika mogu pripisati nepoznavanju normativnih pravila i preporuka, kao i jezičnoj ekonomiji i lakšem izgovoru (oblik *Sucom*). Većina je studenata psihologije (52 %) značajnu prednost dala preporučenom obliku *Sucem*, dok se 27 % ispitanika odlučilo za oblik *Sudcem*. Druga skupina ispitanika (studenti kroatisti) značajnu je prednost dala oblicima *Sucem* i *Sudcem* (47 % : 39 %) pa se takav rezultat s jedne strane može pripisati jezičnoj ekonomiji, a s druge strane poznavanju pravila hrvatskoga jezika. Međutim, ovdje moramo napomenuti i određen postotak ispitanika studenata kroatistike koji svojim izborom potvrđuju nepoznavanje norme: oblike *Sucom* i *Sudcom* odabralo je ukupno 12 % ispitanika (5 % : 7 %).

Normativna literatura navodi pojedine iznimke kod stranih imena, a koje nastaju zbog razlika u njihovu izgovoru i zapisu: instrumentalni jednine prezimena *Frisch*, *Kalay*, *Kisch*, *Kurylowicz*, *Lukacz*, *Milosz* morali bi glasiti *Frischem*, *Kalayem*, *Kischem*, *Kurylowiczem*, *Lukaczem*, *Miloszem*, a posvojni pridjevi *Frischev*, *Kalayev*, *Kischev*, *Kurylowiczew*, *Lukaczew*, *Miloszew*. (Barić i dr., 1999: 113) Dakle, iako se izrijekom ne navodi, na temelju se primjera može zaključiti da se kod takvih imena prijeglas treba provoditi s obzirom na izgovor posljednjega glasa koji je palatalan.⁶ Međutim, usporedbom normativnih napomena nailazimo i na pojedine neujednačenosti koje proizlaze iz razlika u zapisu i izgovoru stranih imena: prezime *Camus* u instrumentalu se propisuje u obliku *Camusom* (Barić i dr., 1997: 140; Jozić i dr., 2013: 121), *Camusem* (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 42) i *Camusjem*. (Jozic i dr., 2013: 10)

2.4. Sibilizacija

Sibilizacija se ne provodi u ženskim osobnim imenima na *-ka*, *-ga* (*Zrinka* – *Zriniki*, *Dubravka* – *Dubravki*, *Ljerka* – *Ljerki*, *Blaženka* – *Blaženki*, *Anka* – *Anki*, *Jadranka* – *Jadranski*, *Helga* – *Helgi*, *Draga* – *Dragi*), u muškim imenima na *-a* i *-o* (*Mika* – *Miki*,

5 Međutim, građa mrežnih portala bilježi oblik *sucom* kada je riječ o apelativu.

6 Iznimka su od navedenog pravila francuska imena koja izgovorno završavaju na palatal, ali u pismu završavaju na muklo *e*. Ona u instrumentalu dobivaju nastavak *-om*, a u posvojnem pridjevu sufix *-ov* (*Corneilleom* – *Corneilleov*, *Montaigneom* – *Montaigneov*). (Barić i dr., 1999: 113)

Miha – Mihi, Ciliga – Ciligi, Đuka – Đuki, Blago – Blagi, Drago – Dragi, Vlaho – Vlahi), u domaćim i stranim prezimenima (*Finka – Finki, Gliha – Glihi, Ladika – Ladiki, Znika – Zniki, Varga – Vargi*), u ženskim etnicima izvedenim sufiksom *-ka* (*Splicanka – Splicanki, Bosanka – Bosanki, Amerikanka – Amerikanki, Europljanka – Europljanki*), u množinskim toponimima (*Čehi, Novaki, Paljugi, Salopeki*). Neprovođenje se sibilizacije u navedenim imenima potvrđuje i na mrežnim novinskim portalima: *Riječanki* (*Večernji list*), *Makedonki* (*Večernji list*), *Dalmatinki* (24 sata), *Zadranci* (*Jutarnji list*); *Vlatka – Vlatki* (*Večernji list*), *Jadranka – Jadranci* (24 sata), *Vinka – Vinki* (*Jutarnji list*), *Jaga – Jagi* (24 sata); *Luka – Luki* (24 sata), *Drago – Dragi* (*Jutarnji list*), *Niko – Niki* (*Jutarnji list*), *Tiho – Tihi* (*Večernji list*).

Navedenom popisu imena u kojima se ne provodi sibilizacija dodaju se i prezimena koja nisu istovjetna s općim imenicama (*Balogi, Debeljuhi, Debeljaki, Piceki*) s napomenom da je umjesto navedenih množinskih oblika bolje upotrijebiti množinski posvojni pridjev (*Balogovi, Debeljuhovi, Picekovi*) (Barić i dr., 1999: 114). Prezimena čiji je lik istovjetan s općim imenicama mogu imati dvojake oblike: *Beg – Begi* i *Bezi, Duh – Duhi* i *Dusi*. (Barić i dr., 1997: 85)

Osobito su zanimljiva gramatička određenja (ne)provođenja sibilizacije u toponimima: iako se u većini toponima sibilizacija ne provodi (*Krka – Krki, Kartaga – Kartagi, Meka – Mekci*), u literaturi se navode i najčešći toponimi kod kojih se ona redovito provodi: *Afrika – Africi, Amerika – Americi, Korzika – Korzici, Rijeka – Rijeci, Jamajka – Jamajci*. Češće neprovođenje sibilizacije u toponimima potvrđuje i građa: *Velika Mlaka – Velikoj Mlaki* (24 sata), *Jaska – Jaski* (24 sata), *Volga – Volgi* (*Večernji list*); ali *Trešnjevka – Trešnjevci* (*Jutarnji list*). Razlozi se učestaloga izostanka sibilizacije u imenima povezuju s istom pojavom u apelativa (npr. *alga – algi, baka – baki, vočka – vočki, zaliha – zalihi*). (Barić i dr., 1999: 114) Gramatička određenja dopuštaju i dvostrukosti u pojedinim zemljopisnim imenima s jednosuglasničkim završetkom osnove (npr. *Lika – Liki* i *Lici, Požega – Požegi* i *Požezi*), te u zemljopisnim imenima na *-ska, -ška* (npr. *Aljaska – Aljaski* i *Aljasci, Baška – Baški* i *Bašci, Gradiška – Gradiški* i *Gradišci*) (Barić i dr., 1997: 85). Takve se dvostrukosti potvrđuju i na promatranim mrežnim portalima: na svim promatranim portalima prevladava sibilizirani oblik *Lici*, dok se pojedine potvrde nesibiliziranoga oblika *Liki* mogu pronaći na portalima *Večernjeg lista* i *24 sata*. Nasuprot tomu, oblik toponima *Požega* na mrežnim portalima prevladava u nesibiliziranom obliku *Požegi*, dok potvrda za sibilizirani oblik gotovo da i nema. Kada je riječ o zemljopisnim imenima na *-ska* i *-ška*, valja istaknuti da građa poučavanih mrežnih portala potvrđuje uporabu navedenih dvostrukosti kod imena *Aljaska* i *Gradiška*, iako je na svim portalima češći sibilizirani oblik *Aljasci* te nesibilizirani oblik *Gradiški*. Toponim *Baška* na portalima se pojavljuje samo u nesibiliziranom obliku *Baški*. Rezultati se anketnog ispitivanja velikim dijelom podudaraju s podacima dobivenim istraživanjem mrežnih stranica dnevnih novina. Svi ispitanici značajnu su prednost dali sibiliziranom obliku *Lici* (95 % studenata kroatistike, 92 % studenata psihologije) i nesibiliziranom obliku *Požegi* (100 % studenata

kroatistike i 98 % studenata psihologije). Anketom se provjerila i uporaba imena *Kopika*: iako je u objema skupinama prevladao nesibilarizirani oblik *Kopiki* (58 % studenata kroatistike, 62 % studenata psihologije), istraživanje je pokazalo kolebanja u odabiru sibiliziranog i nesibilariziranoga oblika: 42 % studenata kroatistike i 38 % studenata psihologije odlučilo se za sibilizirani oblik *Kopici*. Na temelju promatranih mrežnih portala i rezultata ankete ne može se donijeti zaključak o tome kojemu obliku treba dati prednost što potvrđuje opravdanost dvostrukosti u normativnoj literaturi.

2.5. Palatalizacija

Palatalizacija se u imenima može provoditi jedino u vokativu, no u suvremenom se hrvatskom jeziku vokativni oblici sve češće zamjenjuju nominativnima. O tome govori i S. Težak (1991: 87–88), napominjući da već i gramatičari dopuštaju nominativni oblik u vokativu u stranim osobnim imenima (*Mark, Harris*), domaćim prezimenima koja završavaju na *-ac, -ic, -ak, -ek* (*Barac, Vrabec, Jurak, Tomek*), domaćim prezimenima koja su po postojanju opće imenice (*Čuk, Kolar, Novak, Skok, Zvonar*) te prezimenima koja završavaju na *k, g, h, c* (*Ruk, Herceg, Vlah, Žic*) i onim kojima je na kraju samoglasnik (*Grba, Vince, Dugi, Krolo*). Izbjegavanje se palatalne osnove u vokativu preporučuje i u stranim imenima na *k, g, h i c*: *Fric – Fricu, Mark – Marku, Salih – Salihu*, a razlogom se izbjegavanja palatalizirane osnove smatra udaljšavanje od osnove, odnosno gubljenje veze s nominativom (Barić i dr., 1999: 119). Stoga se i domaća prezimena u vokativu preporučuju upotrebljavati s nastavkom *-u*: *Cvek – Cveku, Debeljuh – Debeljuhu, Maček – Mačeku, Nemec – Nemecu, Paljetak – Paljetku, Trenk – Trenku, Štih – Štihu*. Palataliziranu osnovu mogu pak imati domaća imena na *k, g, h i c* (*Ignac – Ignace, Predrag – Predraže*). (Barić i dr., 1999: 120)

Anketom se provjerila uporaba triju imena koja bi se mogla upotrijebiti i s palataliziranom osnovom – to su imena *Dominik, Erik* i *Predrag*. Kod skupine ispitanika u kojoj su bili studenti kroatistike značajna se razlika pokazala samo u imenu *Dominik*. Palataliziranom obliku *Dominiče* prednost daje čak 70 % ispitanika, dok je kod imena *Erik* i *Predrag* odnos nominativnog i palataliziranog oblika gotovo jednak (*Erik* 54 % – *Eriče* 46 %, *Predrag* 41 % – *Predraže* 56 %). Slično je i kod druge skupine ispitanika: većina daje prednost palataliziranim oblicima *Dominiče* (60 %) i *Predraže* (67 %), dok su mišljenja oko imena *Erik* i kod njih podijeljena (*Erik* 52 % – *Eriče* 48 %). Razlogom je uporabe palataliziranoga vokativnog oblika većina studenata navela biraniji izričaj i dojam jače emocionalne angažiranosti.

2.6. Jednačenje po zvučnosti i ispadanje glasova

Pravopisna pravila jasno nalažu poštivanje službenoga (nominativnoga) lika imena i prezimena u kojima se jednačenje po zvučnosti ne provodi. Navode se sljedeći primjeri: *Vladko, Zubčić, Kadčić, Fabković, Rubčić, Zubčević, Zubčić, Habsburgovci*. Osim toga, jednačenje se ne provodi ni u imenima mjesta: *Josipdol, Križci, Podpićan, Podturen, Štrbci*,

Legci, Križpolje „jer se tako bilježe od davnine.“ (Babić, Finka, Moguš, 2000: 52) U skupinu imena u kojima se jednačenje po zvučnosti ne provodi pribrajaju se i primjeri složenica *Zagrebtexstil* i *Zagrebfilm*. (Babić, Finka, Moguš, 2000: 52) Osim imena, pravopisi su usuglašeni i u pravilu da se jednačenje po zvučnosti ne provodi ni u izvedenicama od stranih imena (*habsburški, hongkonški, vašingtonski*), u složenicama na granici dviju osnova pri slaganju bez spojnika (*ivanićgradski, bredpitovski, forestgampovski, džejmsbondovski*), kao ni u izvedenicama od pojedinih domaćih imena (*josipdolski, podpićanski*).

Za razliku od poštivanja nominativnog/zakonskog lika imena, pravopisna se određenja različito odnose prema drugim padežnim oblicima imena. Imena koja završavaju na *-dac* dvojako se određuju: ili se propisuje zadržavanje glasa *d* (dakle bez jednačenja po zvučnosti i bez ispadanja suglasnika): npr. *Brgudac – Brgudca, Zabrdac – Zabrdca, Gradac – Gradca, Babogredac – Babogredci, Babogradčev* (Babić, Finka, Moguš, 2000: 52;⁷ Jozić i dr., 2013: 13, 16); ili se dopuštaju dvostruki likovi (i onaj bez jednačenja po zvučnosti i ispadanja glasa *d*, kao i onaj u kojemu se glas *d* izgubio): npr. *Gradac – Gradca* i *Graca, Brgudac – Brgudca* i *Brguca, Crnolatac – Crnolatca* i *Crnolaca, Sudac – Sudca* i *Suca*. (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 32; Barić i dr., 1999: 113) Izostanak jednačenja po zvučnosti u oblicima kao što je *Gradca* opravdava se čuvanjem osnovnoga oblika imena (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 36), dok se ispadanje glasa *d* u oblicima kao što je *Graca* opravdava uobičajenošću takve uporabe. (Babić, Finka, Moguš, 2000: 52)

Anketa je pokazala da obje skupine ispitanika prednost daju obliku *Suca* (*Vidio sam Suca kako razgovara s njim.*). Navedeni je oblik odabralo 58 % studenata psihologije i 60 % studenata kroatistike. Oblik *Sudca* odabralo je 40 % ispitanika kroatističkoga usmjerenja i 35 % ispitanika sa studija psihologije. Razlog se nešto češćem odabiru oblika *Suca* zasigurno može pripisati lakšem izgovoru i jezičnoj ekonomiji, iako je kod obje skupine studenata koji su odabrali oblik *Sudca* razvidna svijest o pravopisnim dvostrukostima, ali i o očuvanju izvornoga lika prezimena.

Druga imena koja u nominativnom liku imaju nepostojane glasove *a* i *e* čijim izostavljanjem u kosim padežima u dodir dolaze dva glasa različita po zvučnosti također se različito normiraju: propisuje se obvezno i dosljedno provođenje jednačenja po zvučnosti u sklonidbi i tvorbi od tih imena (*Babac – Bapca, Dabac – Dapca, Dapčev; Rabac – Rapca, Dubac – Dupca; Gubec – Gupca* (Babić, Finka, Moguš, 2000: 52; Jozić i dr., 2013: 13) ili se pak dopuštaju dvostrukosti i u sklonidbi i u izvedenicama (dakle, i oblici s provedenim jednačenjem po zvučnosti i oblici bez jednačenja: npr. *Božac – Božca* i *Bošca, Božčev* i *Boščev; Dabac – Dabca* i *Dapca, Dabčev* i *Dapčev*). Neprovođenje se jednačenja po zvučnosti također opravdava težnjom očuvanja osnovnoga lika imena. (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 36) U obzir se uzimaju i izvanjezični čimbenici te se u pojedinim nor-

7 U *Hrvatskome pravopisu* Babića, Finke i Moguša (2000: 52) pri opisu pravila da se jednačenje po zvučnosti ne provodi u pojedinačnim vlastitim imenima ljudi i mjesta uz primjere *Brgudac – Brgudca* i *Zabrdac – Zabrdca* nalazi se i primjer *Gradac – Gradca* i *Graca* u kojemu se dopušta i oblik s izostavljenim glasom *d* uz napomenu da je tako moguće „ako je tako uobičajeno“.

mativnim određenjima dopuštaju i trostrukosti: npr. kosi padeži prezimena kao što je npr. *Vrabec* mogu glasiti *Vrapca*, *Vrabca* i *Vrabeca*, a izbor se prepušta volji nositelja određenoga prezimena. Već je spomenuto kako su studenti obiju skupina značajnu prednost dali obliku *Vrabeca*: 95 % studenata kroatistike i 82 % studenata psihologije odlučilo se za oblik *Vrabeca*; manji dio ispitanika studenata psihologije koji se odlučio za oblik bez nepostojanoga *a* prednost je dao obliku u kojemu nije došlo do jednačenja po zvučnosti (*Vrabca* – 10 %), dok se ostatak ispitanika odlučio za oblik *Vrapca* (8 %).

U izvedenicama od imena kod kojih se na granici osnove i sufiksa nađu glasovi različiti po zvučnosti također se propisuje provođenje jednačenja: npr. *Rab* – *rapski*, dok jednačenje izostaje ukoliko su glasovi različiti po zvučnosti u osnovi imena: npr. *Vladko*, *Vladka*, *Vladku*, *Vladkov*. (Jozić i dr., 2013: 13)

3. ZAKLJUČAK

Specifičnost imena, kao imeničke kategorije različite od apelativa, pretpostavlja djelomična odstupanja od normi koje se primjenjuju na apelative, odnosno normativna pravila koja vrijede za apelative ne moraju vrijediti i za imena. Ta postavka osobito dolazi do izražaja kada se govori o glasovnim promjenama u imenima: pojedine se glasovne promjene u imenima obavezno provode, pojedine se uopće ne provode, a pojedine se pak mogu i ne moraju provoditi. Naravno, na umu treba imati činjenicu da se provođenje glasovnih promjena mora promatrati samo u odnosu na oblike imena u kosim padežima – nominativni je lik zakonski, služben i kao takav se mora promatrati kao izvanjezična činjenica: stoga je s jezičnoga gledišta nebitno zove li se tko *Vladko* ili *Vlatko*, *Ankica* ili *Ančica*, *Marija* ili *Maria* ili se preziva *Bijelić*, *Bjelić*, *Belić* ili *Bilić*. Važnost je očuvanja izraznoga identiteta imena u činjenici da su u morfonološkom i grafijskom ustrojstvu imena pohranjene izrazite kulturno-povijesne, povijesnojezične i društvene vrijednosti imena (usp. Barić i dr., 1999: 112).

Međutim, ulaskom u sintagmatske odnose ime postaje jezičnom činjenicom te se podvrgava zakonitostima jezičnoga standarda. Usporedba normativnih određenja o pravilnoj uporabi imena i same uporabe na mrežnim portalima dnevnih novina, kao i u svakodnevnom govoru osječkih studenata kroatistike i psihologije, pokazala je zanimljive rezultate iz kojih se mogu nazrijeti i (nove) normativne težnje. Primjerice, dopuštanje trostrukosti pravopisnim i gramatičkim određenjima u primjerima kao što su *Camusom* – *Camusem* – *Camusjem* i *Vrabeca* – *Vrabca* – *Vrapca* pokazuje se zalihosnim – budući da je velika većina ispitanika prednost dala obliku *Vrabeca* s nepostojanim *e* čija je uporaba osigurala blagozvučnost i lak izgovor (kao i izostanak jednačenja po zvučnosti).

Uporaba se dvostrukih oblika imena (s provedenom pojedinom glasovnom promjenom ili bez njezina provođenja) u literaturi objašnjava sljedećim razlozima: blagozvučnošću (*Juraj* – *Juraja*, *Pevec* – *Peveca*), jezičnom ekonomijom (*Sudac* – *Suca*), olakšavanjem

izgovora (*Hranjec – Hranjeca*, a ne *Hranjca*), udaljavanjem od osnovnoga/nominativnoga lika imena (*Vrabec – Vrabeca*, a ne *Vrabca*, *Vrapca*; *Erik – Eriče*), ustaljenošću u jezičnoj praksi (*Slaviček – Slavičeka*, *Maček – Mačeka*), sve češćim jednačenjem vokativnih oblika s nominativnima te stilskim učinkom (dojam *stilske obilježenosti* i *jače emocionalne angažiranosti* vokativnih oblika imena u odnosu na nominativni, npr. *Predraže : Predrag*). Pregledom građe na mrežnim portalima dnevnih novina *Jutarnji list*, *Večernji list* i *24 sata* te anketnim ispitivanjima dviju skupina studenata različitih usmjerenja potvrdile su se navedene tvrdnje u vezi s (ne)provođenjem glasovnih promjena u imenima. Iako se stoga može zaključiti da se dvostrukosti (pa i trostrukosti) koje donosi normativna literatura potvrđuju u uporabi (i na mrežnim stranicama, kao i u govoru studenata), promotre li se zasebno rezultati anketnoga ispitivanja studenata psihologije, za koje smo pretpostavili da će biti odraz svakodnevne komunikacije, potvrđuje se težnja o jezičnoj ekonomiji i blagozvučnosti što najčešće podrazumijeva neprovođenje glasovnih promjena (npr. davanje velike prednosti oblicima kao što su primjerice *Ivanecu*, *Juraja*, *Peveca*, *Suca* i dr.).

Literatura

- Babić, Stjepan; Moguš, Milan, 2010. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Šarić, Ljiljana; Švačko, Vanja; Vukojević, Luka; Zečević, Vesna; Žagar, Mateo, 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Franić, Anđela, 2015. Imena i standardnojezična norma. *Nestandardni jezik prema standardnom hrvatskom jeziku* (prir. A. Suvala, J. Pandžić). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 42–54.
- Franić, Anđela, 2016. Prezimena – vrela dijalektnih podataka. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 20, str. 43–55.
- Franić, Anđela; Hudeček Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2018. Normativni problemi u hrvatskome nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela). *Od norme do uporabe 1*, zbornik radova, ur. Jadranka Mlikota. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, str. 183–204.
- Franić, Anđela; Petrović, Bernardina, 2016. Osobna imena u suvremenim hrvatskim gramatikama. *Šesti hrvatski slavistički kongres*, zbornik radova, prvi svezak, ur. Stipe Botica, Davor Nikolić, Josipa Tomašić, Ivana Vidović Bolt. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, Hrvatski slavistički odbor, str. 289–297.
- Jozić, Željko i dr., 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Težak, Stjepko, 1991. *Hrvatski naš svagda(š)nji*. Zagreb: Školske novine.

SOUND CHANGES IN NAMES

Summary

The paper studies sound changes made in names (personal names, surnames, nicknames, place names). A review of normative reference works outlines sound changes affected in names, both regularly and occasionally. Their use is supported by examples from a corpus of the daily newspapers *Jutarnji list*, *Večernji list* and *24 sata*. Special attention is paid to dual options allowed by normative literature, such cases being double-checked by a survey form. The paper aims to compare normative suggestions concerning the application of sound changes in names and check the degree of adherence to the norm in the use of names on the webpages of daily newspapers. Since normative literature allows double (even triple) forms in oblique cases of names, such examples have been double checked by a survey aimed at determining the preferred direction of uniform regulation.

Keywords: sound changes, names, daily newspapers, norm

Mihaela Majetić
Maja Glušac

Hodonimija grada Osijeka

U radu se donosi pregled hodonimije užega osječkoga gradskog područja pri čemu se korpus od 615 hodonima dijeli prema motivaciji imenovanja na: antropohodonime (prema imenu čovjeka), fitohodonime (prema biljkama), hidrohodonime (prema vodi stajaćici ili tekućici), orohodonime (prema vrhu ili uzvisini, brdu ili gori), horohodonime (prema većem prirodnom ili administrativnom području), ojkohodonime (prema naseljenim mjestima), hodonime motivirane lokalnim obilježjima i ljudskom djelatnošću te ostale hodonime. Cilj je rada utvrditi motivacijsku komponentu u osječkim hodonimima, odnosno utvrditi u kojoj je mjeri osječka hodonimija potaknuta lokalnim (osječkim, slavonskim) obilježjima u motivaciji, a koliko nacionalnim i nadnacionalnim obilježjima. Osječki se hodonimi promatraju i s tvorbene strane kako bi se usustavili načini nadijevanja imena, ali i istražila moguća odstupanja od jezične norme. Dijakronijskim se pogledom promatrani hodonimi uspoređuju s najstarijim osječkim hodonimima.

Ključne riječi: Osijek, hodonimi, antropohodonimi, fitohodonimi, hidrohodonimi, orohodonimi, horohodonimi, ojkohodonimi

1. UVOD

Imenovanje ulica i trgova slika je političkog i kulturnog položaja grada, ali i dio kulturne baštine. Imena koja se nadijevaju ulicama nose poruke o znamenitim osobama, događajima i mjestima, koja na taj način ostaju trajno zabilježena u kolektivnom pamćenju stanovnika nekog područja. S obzirom na to da je imenovanje ulica i trgova u nadležnosti lokalne samouprave, neizbježna je i politička motiviranost toga postupka. Slijedom toga, ulice su i trгови često preimenovani s namjerom jačanja političkog utjecaja, nacionalne svijesti i međuljudskog zajedništva, a (pre)imenovanje ulica kao obračun političkih ideologija, u trenutku je pisanja rada ponovno u središtu zanimanja javnosti – što temu rada čini aktualnom i zanimljivom.¹

1 U vrijeme pisanja ovoga rada u lipnju 2017. godine u Zagrebu je bilo aktualno pitanje o promjeni imena *Trga maršala Tita*.

Imena ulica i trgova (hodonimi²), uz jezične natpise na putokazima, reklamnim panoima, nazive prodavaonica i uslužnih objekata te natpise na državnim, kulturnim i drugim ustanovama, dijelom su jezičnoga krajobraza.³ U vezi se s lingvističkim pristupom hodonimima mogu promatrati i zakonska određenja. Naime, imenovanje ulica i trgova propisano je *Zakonom o naseljima* (NN 54/88)⁴: člankom 7. *Zakona* određeno je da naselje, ulica i trg mora imati ime te da na području naselja ne mogu biti dvije ili više ulica ili trgova s istim imenom. Zakonom se (djelomice) propisuje i način odabira imena: članak 8. *Zakona o naseljima* propisuje da „naselja, ulice i trgovi mogu imati imena po geografskim i drugim pojmovima te po imenima i datumima koji su vezani za povijesne događaje ili osobe koje su dale značajan doprinos društvenom, kulturnom i znanstvenom razvoju.“ Postupak imenovanja ulica i trgova u Osijeku provodi *Odbor za utvrđivanje prijedloga imena ulica i trgova* koji „razmatra inicijativu za određivanje imena ulica, trgova i naselja, organizira provođenje ankete ili drugog oblika ispitivanja javnog mnijenja u svezi određivanja imena ulica i trgova ili izmjenu imena ulica i trgova, utvrđuje prijedloge imena ulica, trgova i naselja, utvrđuje prijedloge za izmjenu imena ulica, trgova i naselja. (...) ima predsjednika i osam (8) članova koji se imenuju iz reda istaknutih društvenih, javnih i kulturnih djelatnika Grada.“⁵

Polazeći od navedenoga zakonskog određenja o načinu imenovanja, cilj je ovoga rada utvrditi motivacijsku komponentu u osječkim hodonimima, odnosno utvrditi u kojoj je mjeri osječka hodonimija potaknuta lokalnim (osječkim, slavonskim) obilježjima u motivaciji, a koliko nacionalnim i nadnacionalnim obilježjima. Osječki se hodonimi promatraju i s tvorbene strane kako bi se usustavili načini nadijevanja imena, ali i istražila moguća odstupanja od jezične norme. Osim toga, istraživanjem je obuhvaćeno i (pre)imenovanje najstarijih osječkih hodonima s motivacijskoga i tvorbenoga gledišta u usporedbi s današnjim hodonimima.

2 Imena se dijele u tri veće skupine: imena ljudi (antroponimi), zemljopisna imena (toponimi) te imena objekata, pojava i odnosa nastalih ljudskom djelatnošću (krematonimi). Imena ulica (hodonimi) pripadaju toponimijskoj skupini imena. (Šimunović, 2009: 15)

3 U ovome se radu pojam *jezičnoga krajobraza* primjenjuje u smislu kako ga shvaćaju R. Landry i Y. R. Bourhis (1997.): „The langue of public road signs, advertising billboards, street names. Place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the liguistic landscape of a given territory, region or urban agglomeration.“ Više o jezičnom krajobrazu grada Osijeka vidi u Kordić, Čuljak, Bionda (2014).

4 *Zakon o naseljima*. Narodne novine, 54/88. Dostupno na: <https://goo.gl/1Ao5HQ>. Važno je napomenuti kako *Zakon o naseljima* nije usklađen s pravnim promjenama koje su nastale u Republici Hrvatskoj od osamostaljenja do danas (npr. u *Zakonu* se teritorijalna i upravna jedinica veća od naselja naziva isključivo općinom, dok danas uz općine postoje i županije; prema članu 7. koji glasi „Na području naselja ne mogu biti dvije ili više ulica odnosno trgova s istim imenom“, na području Osijeka danas ne bismo mogli imati dvije ulice *Svete Ane*, u Tenji i Gornjem gradu).

5 Dostupno na: <https://goo.gl/AV5Vnz>.

2. HODONIMIJA GRADA OSIJEKA

Osijek⁶ je najveći slavonski grad, a sastoji se od sedam gradskih četvrti: *Tvrđa*, *Gornji grad*, *Donji grad*, *Novi grad*, *Industrijska četvrt*, *Retfala* i *Jug II*. U analizu su osječke hodonimije uključeni i hodonimi osam osječkih mjesnih odbora: *Josipovac*, *Višnjevac*, *Cvjetno*, *Brijest*, *Osijek lijeva obala*, *Tenja*, *Klisa* i *Sarvaš*. Prema dostupnom popisu ulica sa službenoga portala grada Osijeka (osijek.hr)⁷, grad Osijek s mjesnim odborima ima ukupno 615 ulica i trgova. Radi preglednosti i sustavnosti u analizi se hodonimi grada Osijeka prema motivaciji dijele⁸ na antropohodonime (prema imenu čovjeka), fitohodonime (prema biljkama), hidrohodonime (prema vodi stajaćici ili tekućici), orohodonime (prema vrhu ili uzvisini, brdu ili gori), horohodonime (prema većem prirodnom ili administrativnom području), ojkohodonime (prema naseljenim mjestima), hodonime motivirane lokalnim obilježjima i ljudskom djelatnošću te ostale hodonime.

U strukturnoj je analizi hodonima u ovome radu zanemaren identifikacijski član *ulica* jer je izostavljen i u popisu osječkih ulica na mrežnim stranicama. Takav postupak gdje „hodonim poprima eliptični oblik“ nije neobičan, a „svođenje dvorječnoga hodonima na jednorječni potaknuto je jezičnom ekonomijom, tj. nastojanjem da se sa što manje jezičnih jedinica prenese jednaka količina obavijesti“ (Francić, Pezelj, 2014: 292). Drugi su identifikacijski članovi (*trg*, *šetaliste*, *park*, *vijenac*, *vrt*) obuhvaćeni strukturnom raščlambom, s obzirom na to da bi bez njih hodonim bio sveden na nedovoljno obavijesnu sastavnicu.

2.1. Antropohodonimi

U hodonimiji grada Osijeka razmjerno je velik broj hodonima koji u osnovi imaju antroponim, odnosno ime, prezime ili nadimak neke osobe. Takvih je hodonima 236. Radi preglednije raščlambe ova se skupina dalje dijeli na antropohodonime motivirane imenima: a) istaknutih državnika, dužnosnika i političara, b) istaknutih osoba iz kulturnog i javnog života (glazbenici, književnici, slikari, arhitekti, pedagozi, dobrotvori, hrvatski branitelji i sl.), c) istaknutih prirodoslovaca i d) katoličkih svetaca i blaženika. Važno je napomenuti kako su mnoge osobe čija imena nose osječke ulice značajne u više područja, stoga su hodonimi motivirani njihovim imenima razvrstani prema području u kojemu su bili najistaknutiji. Primjerice, iako je nedvojbeno da je Ivan Mažuranić veliki hrvatski književnik i jezikoslovac, široj je javnosti najpoznatiji kao hrvatski ban, prvi ban pučanin,

6 Ime *Osijek* (mađ. *Eszek*) u povijesnim se izvorima prvi put spominje u ispravi hrvatsko-ugarskog kralja Emerika iz 1196. godine (Mažuran, 2009: 9). U nazivu je grada Osijeka „sadržan pojam nečega odsječenog, kao vrlo pogodna mjesta za prijelaz preko Drave, pogodnog mjesta za boravak ljudi, te sigurnog od plavljenja s obzirom na podvodnu i močvarnu okolicu.“ (Živaković-Kerže, Zlata, *O prošlosti Osijeka ukratko*. Dostupno na: <https://goo.gl/stPiLA>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2016.)

7 Dostupno na: <https://goo.gl/f1gkZ5>.

8 Podjela je djelomično preuzeta iz Vuković (2007) te prilagođena potrebama ovoga rada.

te stoga antropohodonim motiviran njegovim imenom pripada skupini čija je motivacija u imenima istaknutih državnika, dužnosnika i političara.

2.1.1. Antropohodonimi motivirani imenima istaknutih državnika, dužnosnika i političara

Od ukupno 236 antropohodonima 61 nosi naziv prema istaknutim državicima, dužnosnicima i političarima. Većinom su to povijesne ličnosti, primjerice stari hrvatski knezovi, kraljevi i banovi čijim je imenima motivirano 39 hodonima. Imena političara u osnovi su 16 hodonima, imena osječkih gradskih dužnosnika u trima hodonimima, jedan je pripao antičkom rimskom caru Hadrijanu koji je rimsku koloniju Mursu uzdigao na status grada-kolonije, jedan austrijskom caru Eugenu Savojskom koji je u selu Bilje nedaleko od Osijeka izgradio velebni dvorac, a jedan američkom predsjedniku Woodrowu Wilsonu, dobitniku Nobelove nagrade za mir.

Antropohodonimi motivirani imenima istaknutih državnika, dužnosnika i političara prema strukturi većinom su dvorječni ili višerječni, dok su dva jednorječna. Jednorječni hodonimi u ovoj podskupini jesu *Frankopanska*, hodonim nastao sufiksalsnom pridjevnom tvorbom od antroponima *Frankopan* (ime krčkih knezova, značajne plemenitaške obitelji) dodavanjem sufiksa *-ska*, te *Zrinjevac*, kolokvijalni naziv nastao od imena Nikole Zrinskog.⁹ Dvorječni hodonimi u pravilu su genitivni oblici antroponima, uglavnom imena i prezimena, kao u primjerima *Ante Starčevića*, *Eugena Kvaternika*, *Ivana Mažuranića*, *Petra Svačića*, *Andrije Hebranga*, *Ante Paradžika*, zatim titule i imena, kao u primjerima *Kneza Domagoja*, *Kralja Tomislava*, *Kneza Borne*, *Cara Hadrijana*, te imenske odrednice i prezimena u hodonimu *Braće Radića*. Višerječni su hodonimi genitivni oblici titule i antroponima, imena i prezimena, dvaju imena, imena i prezimena i sl., primjerice *Bana Josipa Jelačića*, *Kralja Stjepana Držislava*, *Kralja Petra Svačića* ili primjerice genitivni oblici imena i dvaju naziva loze u hodonimima *Nikole Šubića Zrinskog* i *Nikole Šubića Zrinjskog*. Iako je *Zakonom o naseljima* određeno da na području naselja ne mogu biti dvije ili više ulica s istim imenom, osječka hodonimija potvrđuje nekoliko slučajeva u kojima je isto ime bilo motivacijsko polazište. U ovome slučaju, istoimene se ulice nalaze u mjesnom odboru *Višnjevac* i gradskoj četvrti *Novi grad*. Dakle, u osnovi je tih dvaju hodonima isti antroponim različito napisan, *Zrinski* i *Zrinjski*, iako se sam Nikola Zrinski potpisivao kao Miklouš Zrinski.¹⁰ Nadalje, višerječni hodonimi koji pripadaju ovoj skupini sastoje se od identifikacijskoga člana, apelativa poput *trg*, *park*, *šetalište*, i genitivnog oblika antroponima, primjerice *Šetalište Vjekoslava Hengla*, identifikacijskog člana, titule i antroponima, primjerice *Park kneza Branimira*, *Perivoj kralja Tomislava*, *Trg bana Josipa Jelačića*. Važno je primijetiti i kako od 61 hodonima nijedan nije motiviran osobnim imenom žene,

9 Hodonim *Zrinjevac* mogao bi se postankom tumačiti i od toponima *Zrin*, središta hrvatskih plemića i banova Šubića po kojemu su i prozvani *Zrinski*.

10 *Glagoljični potpis Nikole Zrinskoga*. Dostupno na: <https://goo.gl/x5jo7U>.

a nedvojbeno je da postoji velik broj žena koje su svojim političkim djelovanjem obilježile hrvatsku povijest. Imenima je lokalnih, osječkih državnika, dužnosnika i političara, motivirano pet hodonima, 53 su hodonima motivirana imenima nacionalnih državnika, dužnosnika i političara, a trima su hodonimima motivacijsko polazište imena stranih državnika, dužnosnika i političara.

2.1.2. Antropohodonimi motivirani imenima istaknutih osoba iz kulturnog i javnog života

Ovo je najbrojnija skupina osječkih antropohodonima, ukupno ih je 151. U nju se ubrajaju hodonimi motivirani imenima istaknutih osoba iz kulture (umjetnika – književnika, slikara, kipara, glumaca, glazbenika i dr.) i javnog života (učitelja, pedagoga, teologa, crkvenih velikodostojnika, povjesničara, dobrotvora, industrijalaca, hrvatskih branitelja i dr.). Većina je hodonima, njih 88, motivirana imenima književnika i jezikoslovaca (*Antuna Gustava Matoša, Dinka Šimunovića, Matije Petra Katančića, Josipa Kozarca, Ljudevita Gaja, Andrije Kačića Miošića*). Imena glazbenika u osnovi su 17 hodonima (npr. *Josifa Runjanina, Vatroslava Lisinskog, Lovre Matačića, Bele Bartoka, Trg Lava Mirskog*), imena slikara, kipara i graditelja u osnovi su 15 hodonima (npr. *Prolaz Ante Slavičeka, Prolaz Vanje Radauša, Izidora Kršnjavog, Vijenac Ljube Babića, Franje Muckea*), imena povjesničara, muzeologa, knjižara u osnovi su devet hodonima (npr. *Danice Pinterović, Kamila Firingera, Prolaz Radoslava Bačića, Vjekoslava Celestina, Franje Markovića*), devet je hodonima motivirano imenima osječkih veleposjednika i dobrotvora (npr. *Ivana Adamovića, Lorenza Jägera, Josipa Huttlera*), osam imenima crkvenih velikodostojnika i teologa (npr. *Matije Vlačića, Trg Jurja Križanića, Josipa Jurja Strossmayera (2), Šetalište kardinala Franje Šepera*), dva su hodonima motivirana imenima pripadnika Domovinskoga rata (*Josipa Reihl Kira, Vijenac Gorana Zobundžije*), dva su hodonima motivirana imenima pedagoga (*Ivana Filipovića, Josipe Glembaj*), dva imenima novinara (*Otokara Keršovanija, Prolaz Carla Bende*), a jedan imenom glumice (*Marije Ružička Strozzi*). Imenima su osječkih личности motivirana 33 hodonima ove skupine, imena nacionalnih личности motivacijsko su polazište za 110 hodonima, a šest je hodonima motivirano imenima stranih личности od kojih su četiri motivirana imenima srpskih književnika (*Đure Jakšića, Branka Radičevića (2) i Jove Jovanovića Zmaja*), jedan imenom mađarskog skladatelja (*Bele Bartoka*), a jedan imenom mađarskog pisca (*Šandora Petefija*).

Hodonimi koji pripadaju ovoj skupini dvorječni su i višerječni. Najčešće se tvore od genitivnog oblika imena i prezimena, primjerice *Augusta Cesarca, Ivane Brlić Mažuranić, Josifa Runjanina, Antuna Barca, Jure Kaštelana*. Identifikacijski se član navodi prije genitivnog oblika antroponima kada je riječ o apelativima *naselje, prolaz, trg, vijenac, vrt* kao u primjerima *Prolaz Lorenza Jägera, Naselje Vladimira Nazora, Vrt Jagode Truhelke, Vijenac Ivana Meštrovića, Trg Vatroslava Lisinskog*. Zanimljiv je slučaj dvaju hodonima u kojima je isto ime bilo motivacijsko polazište. Naime, ime književnika humanista Jana

Panonca javlja se u dvama hodonimima, koji se nalaze u mjesnom odboru *Tenja* i gradskoj četvrti *Novi grad*. Prvi je motiviran njegovim latinskim imenom (*Jana Pannoniusa*), a drugi je hodonim motiviran njegovim hrvatskim pseudonimom (*Vijenac Ivana Česmičkog*). U ovoj su skupini antropohodonima imena ženskih osoba nešto zastupljenija, od 149 hodonima osam ih je motivirano ženskim osobnim imenima, i to po dva imenima hrvatskih književnica, Ivane Brlić Mažuranić (u mjesnom odboru *Višnjevac* i gradskoj četvrti *Retfala*) i rođene Osjećanke Jagode Truhelke – *Vrt Jagode Truhelke* u gradskoj četvrti *Gornji grad* i *Jagode Truhelke* u mjesnom odboru *Tenja*, jedan imenom hrvatske glumice Marije Ružička Strozzi, jedan imenom hrvatske arheologinje i povjesničarke Danice Pinterović te jedan imenom osječke pedagoške i kulturne djelatnice Josipe Glem baj.

S jezične su strane osobito zanimljiva četiri hodonima: *Marije Ružička Strozzi*, *Ivane Brlić-Mažuranić* u gradskoj četvrti *Retfala* i *Ivane Brlić Mažuranić* u mjesnom odboru *Višnjevac* te *Josipa Reihl Kira*. U vezi se s tim hodonimima mogu postaviti tri pitanja: prvo, treba li dvostruko prezime biti zapisano sa spojnicom ili bez nje; drugo, treba li sklanjati prezime ženske osobe koje završava na *-a*; treće, treba li sklanjati oba prezimena muške osobe? Pogledaju li se suvremena pravopisna određenja oko pisanja dvostrukih prezimena, odgovor glasi da se dvostruka prezimena ženskih osoba mogu pisati i sa spojnicom i bez nje (usp. Anić, Silić, 2001: 80; Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 99; Jozić i dr., 2013: 106). Bitno je pri tome imati na umu da bi se trebao upotrebljavati onaj lik (sa spojnicom ili bez nje) koji je zabilježen u dokumentima (matičnim knjigama) i kojim se ta osoba služi u službenoj komunikaciji. U Matičinu pravopisu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 99) nalazimo i dodatnu napomenu: „Ako to nije moguće utvrditi, dopušteno je dvostruka prezimena pisati na oba načina.“ No, zapisi promatranih prezimena – koji donose oblike za koje pretpostavljamo da su *službeni* – na mrežnim stranicama *Hrvatske enciklopedije* (www.enciklopedija.hr), kao i primjer iz Matičina pravopisa (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 99) promatrana prezimena potvrđuju sa spojnicom: *Ružička-Strozzi* i *Brlić-Mažuranić*. U vezi se s promatranim hodonimom *Marije Ružička Strozzi* (i zapisom bez spojnice) stoga nameće i drugo pitanje – treba li sklanjati prezimena ženskih osoba na *-a*? Normativna literatura nije usuglašena oko ovoga pitanja: preporučuje ih se sklanjati (usp. Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 104; Babić, 2006: 67–68) ili se dopuštaju dvostrukosti (Barić i dr., 1997: 103; Barić i dr., 1999: 118). Iako se navedene napomene odnose na jednočlana prezimena ženskih osoba na *-a*, ona se mogu primijeniti i na dvočlana te bi promatran hodonim mogao glasiti i *Marije Ružičke Strozzi*. No, primijenimo li pravilo u uporabi *službenoga* oblika imena, taj je hodonim trebao glasiti *Marije Ružička-Strozzi* – dakle, sa spojnicom koja je ujedno i pravopisni znak za nesklonjivost. S normativne je strane sporan i hodonim *Josipa Reihl Kira*: budući da se prezimena muških osoba trebaju sklanjati, ovaj je hodonim trebao glasiti *Josipa Reihla Kira*.

2.1.3. Antropohodonimi motivirani imenima prirodnoslovaca

Proučavajući hodonimiju grada Osijeka, može se uvidjeti kako se dostignuća u prirodnim znanostima ne vrednuju koliko ona u društveno-humanističkim znanostima i umjetnosti, barem kada je u pitanju odavanje počasti imenovanjem gradskih ulica: od ukupno 615 osječkih hodonima samo njih 12 motivirano je imenima prirodnoslovaca. Hodonimi te skupine dvorječni su i višerječni: dvorječni se tvore od genitivnog oblika imena i prezimena, kao u *Vladimira Preloga*, *Milutina Milankovića*, *Mije Kišpatića*, *Lavoslava Ružičke*, *Andrije Mohorovičića*, *Ruđera Boškovića* (jedan u gradskoj četvrti *Tvrđa*, a drugi u mjesnom odboru *Tenja*), *Nikole Tesle* (jedan u mjesnom odboru *Tenja*, a drugi u mjesnom odboru *Sarvaš*), *Mihajla Pupina*, a višerječni od identifikacijskog člana i genitivnog oblika antroponima, primjerice *Trg Lavoslava Ružičke*, *Trg Nikole Tesle*. Ženskih imena u osnovama hodonima ove skupine nema.

2.1.4. Antropohodonimi motivirani imenima katoličkih svetaca i blaženika

S obzirom na to da je većina stanovništva grada Osijeka katoličke vjeroispovijesti (84,38 % prema posljednjem popisu stanovništva¹¹), ne iznenađuje da je određeni broj hodonima motiviran imenima katoličkih svetaca i blaženika, točnije njih 12. Jedan je hodonim jednorječan, *Cvjetkova*, tvoren sufiksalsnom tvorbom od antroponima *Cvjetko*¹² i sufiksa *-ova*. Gledano s jezične (tvorbene) strane, uporabom posvojnoga pridjeva ujedno se poštuju i normativne napomene prema kojima prednost treba dati posvojnome pridjevu u odnosu na posvojni genitiv kad je to tvorbeno (i značenjski) moguće.¹³ Pet je dvorječnih hodonima koji se tvore od genitivnog oblika pridjeva *sveti* i imena svetca, u primjerima *Svete Ane* (jedan u mjesnom odboru *Tenja* te jedan u gradskoj četvrti *Gornji grad*), *Svetog Marka*, *Svetog Petka*¹⁴ i *Svetog Roka*, a šest je višerječnih hodonima koji se tvore od genitivnog oblika pridjeva *sveti* i višerječnog antroponima (*Svetog Josipa Radnika*, *Svetog Leopolda Bogdana Mandića*), genitivnog oblika naziva crkvene službe i antroponima (*Kardinala Alojzija Stepinca*) ili od identifikacijskog člana i genitivnog oblika višerječne antroponimske sintagme (*Trg Svetog Trojstva*, *Trg Pape Ivana Pavla II.*, *Park kraljice Katarine Kosača*).

11 Taj je podatak preuzet s mrežne stranice Državnog zavoda za statistiku: Stanovništvo prema vjeri po gradovima/općinama, Popis 2011., dostupno na <https://goo.gl/pYv6by>.

12 Na prvi je pogled hodonim *Cvjetkova* teže povezati s hodonimima motiviranim imenima katoličkih svetaca i blaženika, no „službeno” je ime svetca, ono koje je u upotrebi u Crkvi, *Florijan*. Hrvatska je inačica toga imena *Cvjetko*, stoga je hodonim *Cvjetkova* opravdano smjestiti u ovu skupinu antropohodonima.

13 Ako je posvojni genitiv jednočlan, preobliči se u posvojni pridjev (*pjesme Ujevića* → *Ujevićeve pjesme*). Od toga pravila mogu biti izuzeti slučajevi u kojima genitiv dolazi u množini (*dom umirovljenika*), kao i oni spojevi riječi u kojima imenica u genitivu označuje predstavnika vrste (*glava žene*). (usp. Silić, Pranjeković, 2005: 201)

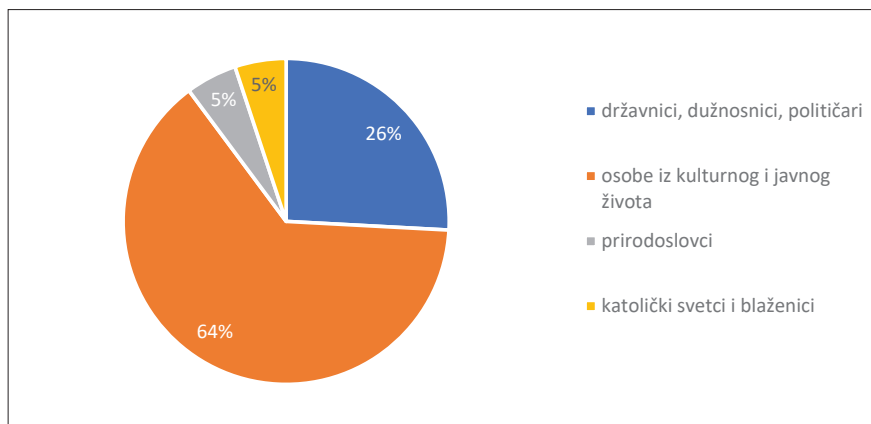
14 Postoje i druga tumačenja postanka ovoga hodonima: naime, prema zapisima Z. Živaković-Kerže (1997: 40) navodi se kako je ta ulica ime dobila prema trgovačkoj obitelji Petakov koja je u njoj živjela do kraja 19. stoljeća.

U osnovi je triju hodonima žensko ime, svete Ane i blažene Katarine Vukčić Kosača-Kotromanić. Hodonim motiviran njezinim imenom (*Park kraljice Katarine Kosača*) nije napisan u skladu s normom prema kojoj se prezime ženske osobe koje završava na *-a* preporučuje sklanjati pa bi ispravan hodonim bio *Park kraljice Katarine Kosače*. Treba uzeti u obzir i to da je puno kraljičino ime Katarina Vukčić Kosača-Kotromanić. Da je hodonim nastao od punog imena, prezime Kosača ne bi se sklanjalo s obzirom na to da je u tom slučaju prezime koje završava na *-a* prvi dio polusloženice koji se u pravilu ne sklanja – *Katarine Kosača-Kotromanić*.

U odnosu na pravopisnu normu hodonim *Trg Pape Ivana Pavla II.* također pokazuje otklon. Naime, pravopis propisuje da se „nazivi državnih i vjerskih poglavara pišu malim početnim slovom ako uz naziv stoji osobno ime ili kakva odrednica“ (Jozić i dr., 2013: 140). Dakle, poštujući pravopisna određenja, taj bi hodonim trebao imati oblik *Trg pape Ivana Pavla II.*

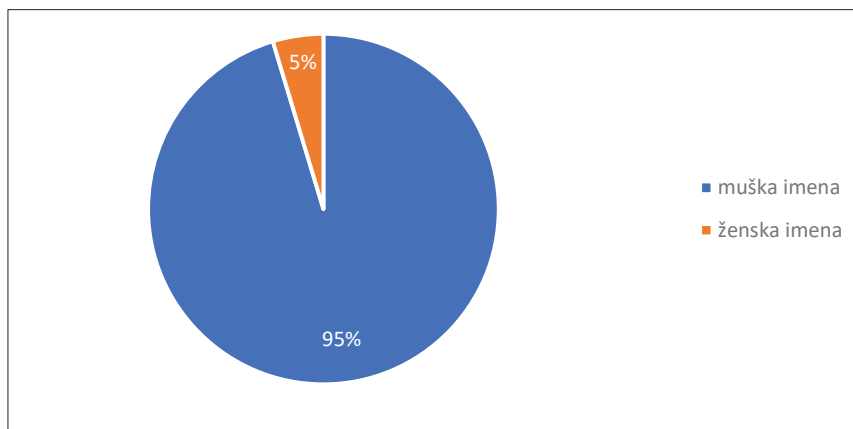
2.1.5. Zastupljenost pojedinih antroponima u osječkim hodonimima

Na Prikazu 1. grafički su prikazani omjeri zastupljenosti pojedinih antroponimskih kategorija u hodonimiji širega osječkoga gradskog područja. Može se zaključiti kako je najveći broj antropohodonima motiviran imenima istaknutih osoba iz kulturnog i javnog života, točnije imenima književnika i filologa.

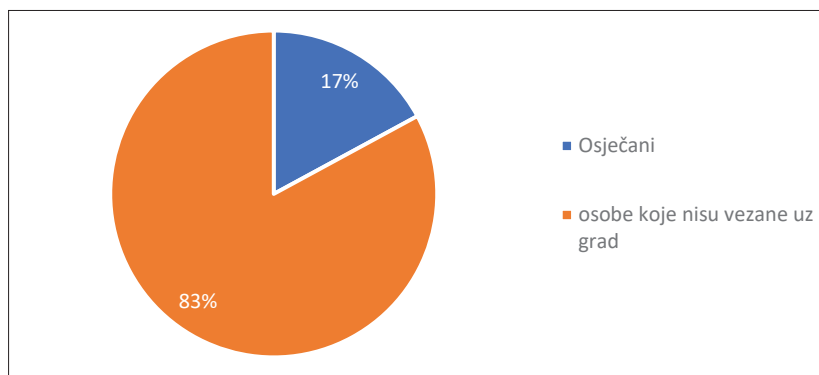
Prikaz 1. *Antropohodonimi grada Osijeka prema motivaciji imenovanja*

Nadalje, važno je naglasiti kako od 236 antropohodonima samo 11 u osnovi ima žensko osobno ime, što je poražavajući rezultat i ogledalo rodne nejednakosti u Republici Hrvatskoj, a grafički to izgleda ovako:

Prikaz 2. Zastupljenost spolova u hodonimiji grada Osijeka

Osim toga, od 236 antropohodona samo ih je 41 motivirano imenima istaknutih Osječana, odnosno onih koji su u Osijeku proveli određeni dio života, što je grafički prikazano na Prikazu 3.

Prikaz 3. Zastupljenost istaknutih Osječana u hodonimiji grada Osijeka

Istraživanjem je ustanovljeno kako su ulice u Osijeku zaslužili: veleposjednik Ivan Adamović, knjižar i nakladnik Radoslav Bačić, prvi osječki gradonačelnik Antun Franjo Blažić, povjesničar i ravnatelj Muzeja Slavonije Josip Bösendorfer, pjesnik Dobriša Cesarić, utemeljitelj tiskare Martin Divalt, osnivač Arhiva Kamilo Firingner, pedagoginja Josipa Glem baj, slikari Jovan Gojković, Hugo Conrad Hötzendorf, Julije Knifer, Izidor Kršnjavi, Franjo Mucke, Josip Leović i Adam Waldinger, gradonačelnik Vjekoslav Hengl, vlasnik kožare i suosnivač bolnice Josip Huttler, knjižničar i dobrotvor Lorenz Jäger (2), mineralog Mijo Kišpatić, violinist Franjo Krežma, muzikolog Franjo Kuhač, isusovac i suosnivač

bolnice Christian Monsperger, književnik Rudolf Mader, geofizičar Milutin Milanković, dirigent Lav Mirski, odvjetnik i političar Dragutin Neumann, grof Pavao Pejačević, arheologinja i ravnateljica Muzeja Slavonije Danica Pinterović, kazališni kritičar i novinar Carlo Benda, zapovjednik osječke policije Josip Reihl Kir i hrvatski branitelj Goran Zobundžija, tvorničar Adam Reisner, secesijski graditelj Ante Slaviček, kardinal Franjo Šeper, kemičar Lavoslav Ružička, muzikolog i začetnik tamburaške glazbe Pajo Kolarić, biskup Josip Juraj Strossmayer (2) i književnica Jagoda Truhelka (2).

2.2. Fitohodonimi

U hodonimiji je grada Osijeka ukupno 43 hodonima u čijoj je osnovi ime biljne vrste ili izraz vezan uz biljni svijet. Većina se fitohodonima nalazi u mjesnom odboru *Cvjetno naselje* – koje i svojim nazivom odgovara polaznoj motivacijskoj biljnoj osnovi. Gotovo su svi fitohodonimi jednorječni, a nastali su od fitonima u genitivu množine, primjerice: *Dudova*, *Jorgovana*, *Kestenova*, *Hrastova*, *Jablanova*. Drugi su jednorječni fitohodonimi nastali od fitonimskih odnosnih pridjeva (*Vrtna*, *Livadska*) ili od nominativnog oblika fitonima (*Grmić*, *Ledine*, *Vrbik*, *Lugovi*, *Pampas*). Dva su dvorječna fitohodonima, *Zeleno polje*, nastao od nominativnog oblika pridjeva i fitonima, i *Vijenac lipa*, nastao od identifikacijskog člana i genitivnog oblika fitonima.

2.3. Hidrohodonimi

Hodonima u čijoj je osnovi hidronim, odnosno ime rijeke, jezera, močvare i sl., u gradu Osijeku ukupno je 61. Najveća je zastupljenost hidrohodonima u gradskoj četvrti *Industrijska četvrt* u kojoj su gotovo sve ulice nazvane prema hidronimima. Gotovo su svi hidrohodonimi jednočlane strukture, u obliku odnosnog pridjeva nastalog od hidronima pridjevnom sufixalnom tvorbom dodavanjem sufixa *-ska*: npr. *Cetinska*, *Čikolska*, *Zrmanjska*, *Drinska*, *Orljavska*, *Savska*, *Sprečanska*, *Bidska*, *Ramska*. U dvorječnim je hidrohodonimima prvi član hidronimski odnosni pridjev, a drugi član identifikacijski, kao u primjerima *Gornjodravsko obala*, *Bosutsko naselje*, *Donjodravsko obala*, *Dravsko obala*.

2.4. Orohodonimi

Hodonima u čijoj su osnovi oronimi, odnosno imena vrhova, uzvisina, brda i planina, u gradu Osijeku ukupno je 48. Najviše ih je u gradskoj četvrti *Retfala*. Jednorječan je 41 orohodonim, u obliku odnosnog pridjeva nastalog od oronima, primjerice *Platačka*, *Fruškogorska*, *Diljska*, *Jahorinska*, *Bjelolasička*, *Velebitska* ili u obliku oronima u genitivu, u hodonimima *Ivanščice*, *Krndije*. Dvorječnih je orohodonima šest, a tvore se od genitivnog oblika višerječnog oronima kao u primjerima *Papuk gore*, *Zrinske gore*, *Vidove gore*, zatim od identifikacijskog člana i oronima u genitivu kao u primjerima *Vijenac Dinare*, *Vijenac Medvednice* ili od identifikacijskog člana i oronima u nominativu kao u primjeru *Naselje*

Viševica. Jedan je višerječni orohodonim, *Vijenac Petrove gore*, nastao od identifikacijskog člana i oronima u genitivu.

2.5. Horohodonimi

U gradu je Osijeku 24 hodonima koji u osnovi imaju horonim, tj. ime veće zemljopisne ili administrativne jedinice, odnosno ime različitih prostornih cjelina poput države, regije i slično. Većina je horohodonima jednorječna u obliku horonimskih odnosnih pridjeva, primjerice *Bosanska*, *Slavonska*, *Hercegovačka*, *Dalmatinska*, *Zagorska*, *Baranjska*, *Istarska*, *Lička*. Samo je jedan horohodonim u nominativnom obliku – *Đakovština*, a tri su dvorječna: jedan se sastoji od nominativa odnosnog pridjeva i identifikacijskog člana, *Europska avenija*, drugi od genitivnog oblika sintagme odnosnog pridjeva i imenice, *Hrvatske Republike*, a treći od nominativa opisnog pridjeva i horonima, *Nova Dalmacija*. Promotri li se struktura navedenih tročlanih horohodonima, uočava se tvorbeni obrazac *pridjev + imenica*. U tom je kontekstu zanimljiv izbor upravo toga obrasca u horohodonimu *Hrvatske Republike* – budući da je službeni naziv motivacijskoga horonima *Republika Hrvatska*.

2.6. Ojkohodonimi

U gradu je Osijeku 142 hodonima u čijoj su osnovi ojkonimi, tj. imena naseljenih mjesta, gradova, sela i zaselaka. U gradskoj četvrti *Novi grad* osnova su većine hodonima ojkonimi kontinentalne Hrvatske (*Brodsko*, *Aljmaška*, *Koprivnička*, *Kutinska*, *Nušterska*, *Varaždinska*), dok u gradskoj četvrti *Jug II* većinu hodonima čine ojkohodonimi motivirani imenima primorskih i otočnih naselja (*Bračka*, *Kaštelanska*, *Krčka*, *Lošinjska*, *Medulinjska*, *Šibenska*). Prema strukturi su osječki ojkohodonimi najčešće jednorječni, a dolaze u obliku odnosnog pridjeva, primjerice *Crikvenička*, *Sarvaška*, *Prijedorska*, *Požeška*, *Antunovačka*, *Kninska*. Dvorječni i višerječni ojkohodonimi dolaze u obliku sintagme koja se sastoji od odnosnog pridjeva i identifikacijskog člana (*Biljska cesta*, *Vinkovačka cesta*, *Našičko naselje*, *Krapinsko naselje*), zatim u obliku sintagme koja se sastoji od identifikacijskog člana i genitivnog oblika ojkonima (*Vijenac Murse*, *Vijenac Kraljeve Sutjeske*) te u obliku sintagme koja se sastoji od odnosnog pridjeva, odnosno ojkonima u nominativu i opisnog pridjeva (*Osječka Nova*, *Retfala Nova*).

2.7. Hodonimi motivirani lokalnim obilježjima i ljudskom djelatnošću

Ukupno je 42 hodonima koji u osnovi imaju kakvo poznato lokalno obilježje (objekt, spomenik, instituciju i sl.) ili su motivirani ljudskom djelatnošću i zanimanjem. Najčešći hodonimi ove skupine pripadaju podskupini onih motiviranih nekim lokalnim obilježjem koji se u toj ulici nalazi ili do kojega ta ulica vodi. Takvi su hodonimi primjerice *Školska*, *Krstova*, *Poštanska*, *Kolodvorska*, *Županijska*, *Grobljanska*, *Kapucinska*, *Lučki prilaz*, *Ru-*

žina, *Sunčana*. Iako se može pomisliti da su u posljednjim dvama navedenim hodonimima, *Ružina* i *Sunčana*, motivacijska polazišta fitonim i ime nebeskog tijela, ti se hodonimi nalaze u skupini hodonima motiviranih lokalnim obilježjima i ljudskom djelatnošću jer je njihovo imenovanje motivirano nazivima gostionica koje su se u njima nekada nalazile. Motivacijsko polazište u hodonimu *Ružina* ime je gostionice *Tri ruže* koja se ondje nekada nalazila, a u hodonimu *Sunčana* ime gostionice *Kod sunca*.¹⁵ Hodonimi motivirani ljudskom djelatnošću, odnosno zanimanjem jesu *Banova*, *Ribarska*, *Lađarska*, *Trg hrvatskih branitelja*.

Hodonimi ove skupine većinom su jednorječni, nastali pridjevskom sufiksacijom od imena objekta, odnosno zanimanja dodavanjem sufiksa *-ska*, npr. *Školska*, *Fakultetska*, *Franjevačka*, *Splavarska* i sufikasa *-ina* u hodonimu *Ružina*, *-ova* u hodonimu *Banova*, *-na* u hodonimu *Vatrogasna*. Pojedini se jednorječni hodonimi ove skupine tvore od nominativnog ili genitivnog oblika imenice, primjerice *Tvrđavica* i *Olimpije*. Dvorječni i višerječni se hodonimi ove skupine tvore od identifikacijskog člana te genitivnog oblika odnosnog pridjeva i imenice (*Trg hrvatskih branitelja*), identifikacijskog člana i genitivnog oblika naziva institucije (*Prolaz Matice hrvatske*), identifikacijskog člana, prijedloga i genitivnog oblika naziva institucije (*Prolaz kod Snježne Gospe*¹⁶), zatim od odnosnog pridjeva i identifikacijskog člana (*Stadionsko naselje*, *Solarski trg*, *Lučki prilaz*, *Poštansko naselje*).

2.8. Ostali hodonimi

U ovu se skupinu ubraja 19 hodonima koje nije moguće smjestiti ni u jednu od prethodno analiziranih skupina. To su hodonimi motivirani primjerice povijesnim pojmovima (*Ilirska*), svojim smještajem (*Zapadno predgrađe*, *Krajna*), bojama (*Crni put*, *Zelena*), svojim obilježjem (*Tiha*, *Gluha*, *Dobra*). Jedan je hodonim motiviran pojmom slobode – *Trg slobode*, te jedan, *Esperantska*, u osnovi ima naziv međunarodnog jezika, u spomen na „Osječku petorku“, prve pristalica toga jezika koje su bile upravo iz našega grada.¹⁷

Hodonimi ove skupine najčešće su jednočlani, tvore se od opisnog pridjeva (*Kratka*, *Duga*, *Strma*), odnosnog pridjeva (*Šokačka*) ili nominativnog oblika imenice (*Rastanci*, *Slaz*), dok se dvočlani hodonimi tvore od identifikacijskog člana i genitivnog oblika imenice (*Trg slobode*) ili opisnog pridjeva i identifikacijskog člana (*Južno predgrađe*, *Nova ulica*).

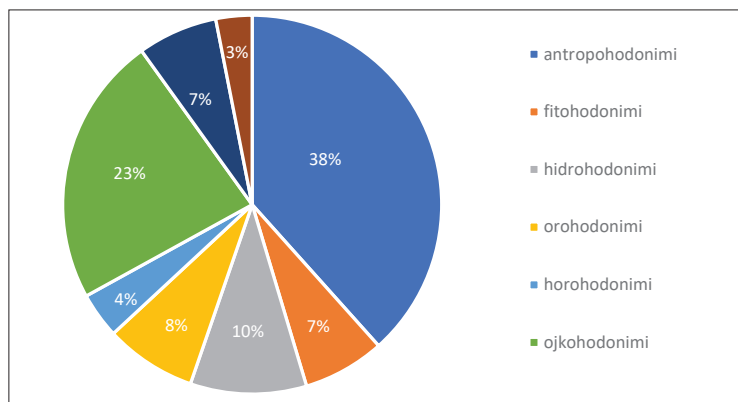
15 Treba napomenuti kako imenovanje ulica prema gostionici koja se u njoj nalazila nije neobična pojava u nekadašnjoj osječkoj hodonimiji: primjerice, današnja *Dubrovačka* bila je nazvana *Kokotova* prema gostionici *Kod crvenog kokota*, a *Josipa Bösendorfera* nekada se zvala *Patkina* prema gostionici *K patki* (usp. Živaković-Kerže, 1997: 39).

16 Motivacijsko je polazište ovoga hodonima Crkva Snježne Gospe.

17 Davor Klobučar, *Esperantska ulica u Osijeku i Osječka petorka iz 1889. godine*. Dostupno na: <https://goo.gl/VeEJPz>.

2.9. Grafički prikaz semantičko-motivacijske komponente

Udio je pojedinih hodonima prema semantičko-motivacijskoj klasifikaciji u sveukupnoj hodonimiji grada Osijeka moguće grafički prikazati ovako:

Prikaz 4. Semantičko-motivacijska klasifikacija osječkih hodonima

3. PROMJENE U IMENOVANJU – USPOREDBA STARIH I NOVIH HODONIMA

Osnovna je svrha hodonima orijentacija u prostoru, no istovremeno su oni i pokazatelj političkih i kulturnih prilika nekoga grada te odnosa prema vlastitoj povijesti. S obzirom na to, nužno je osim jezične provesti i kulturološku raščlambu hodonima. Usporedit će se stoga prvi poznati nazivi najstarijih osječkih ulica, većinom onih nastalih početkom 18. stoljeća, s današnjim nazivima tih ulica, a pratit će se i njihova preimenovanja „do kojih je dolazilo, osobito, nakon promjena političkih sustava (1918., 1941., 1945., 1993.)“ (Sršan, 2001: 6). Povijesni pregled osječkih ulica i trgova sastavio je poznati osječki filolog i povjesničar prof. dr. sc. Stjepan Sršan, čiji je doprinos proučavanju i povijesti grada Osijeka uistinu značajan. Opisi hodonima u nastavku rada preuzeti su iz njegove knjige *Ulice i trgovi grada Osijeka: povijesni pregled* (Sršan, 2001).¹⁸

Najstarije su osječke ulice one nastale u okviru izgradnje *Tvrđe* te naseljavanjem *Gornjeg* i *Donjeg grada* krajem 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća. U ovaj je pregled uvršteno 34 hodonima te su usporedno prikazani njihovi najstariji i današnji nazivi te motivacija za imenovanje i promjene naziva.

¹⁸ Nazivi ulica donose se u onome obliku u kojemu su zapisni u Sršanovoj knjizi.

Tablica 1. *Najstarije osječke ulice – nekada i danas*

NAJSTARIJI NAZIV	MOTIVACIJA	PROMJENE NAZIVA	DANAŠNJI NAZIV	MOTIVACIJA
<i>Crkveni sokak</i> (<i>Kirchengasse</i>)	lokalno obilježje, katolička i pravoslavna crkva	1952. <i>Ulica bratstva i jedinstva</i>	<i>Crkvena</i>	lokalno obilježje, katolička crkva
<i>Staklarska</i>	zanimanje	1925. <i>Obrtnička</i> 1946. <i>Ivice Šestaka</i>	<i>Danice Pinterović</i>	antroponimna (arheologinja i povjesničarka)
<i>Na Dravskom brigu</i>	hidronimska (nešto povišenija obala, brig)	1925. podijeljena na ulice <i>Mlinovi</i> (mlinovi) i <i>Pličine</i> (plitka Drava)	<i>Donjodravska obala</i>	hidronimska
<i>Ulica crvenog oroza / Pijetlova</i>	lokalno obilježje, gostionica „Zum roten Hahn“ (<i>K crvenom pijetlu</i>)	19./20. st. <i>Kokotova</i>	<i>Dubrovačka</i>	ojkonimna
<i>Topnička</i>	zanimanje	1925. <i>Fakultetska</i> 1952. <i>Ivana Zajca</i>	<i>Fakultetska</i>	lokalno obilježje, povijesni naziv
<i>Poštanska</i>	lokalno obilježje, poštanski ured	1925. <i>Ivana Račkog</i> 1930. <i>Franje Markovića</i>	<i>Franje Markovića</i>	antroponimna (filozof i književnik)
<i>K volu</i>	lokalno obilježje, gostionica „Ad bovem“	druga pol. 19. st. <i>Kolhoferova</i> 1946. <i>Milana Stanivukovića</i>	<i>Franjevačka</i>	lokalno obilježje, franjevački samostan
<i>Ulica Divljeg čovjeka</i>	lokalno obilježje, kip crnca („divljeg čovjeka“)	1888. <i>Desatićina</i> 1946. <i>Ulica Republike</i> 29. XI. 1943.	<i>Hrvatske Republike</i>	honorimna
<i>Ilirski sokak</i>	nacionalni sastav stanovništva	-	<i>Ilirska</i>	nacionalni sastav stanovništva, povijesni naziv
<i>Duga ulica</i>	opisna	1913. <i>Josipa Jurja Strossmayera</i>	<i>Josipa Jurja Strossmayera</i>	antroponimna (biskup)
<i>K trima potkovama (Zu drei Hufeisen)</i>	lokalno obilježje, gostionica	nakon 1740. <i>Vojarska</i> 1925. <i>Bekersova</i> 1946. <i>Nikole Demonje</i>	<i>Kamila Firingera</i>	antroponimna (osnivač <i>Arhiva</i>)
<i>Kapucinska</i>	lokalno obilježje, kapucinski samostan	1919. <i>Aleksandrova</i> 1941. <i>Dr. Ante Starčevića</i> 1946. <i>Bulevar generalissimusa Staljina</i> <i>Bulevar JNA</i>	<i>Kapucinska</i>	lokalno obilježje, kapucinski samostan
<i>Novogradska cesta</i>	ojkonimna	1925. <i>Kneza Trpimira</i> 1946. <i>Mihajla Klajna</i>	<i>Kneza Trpimira</i>	antroponimna (hrvatski knez)
<i>Krstova / Križna</i> (<i>Kreutzgasse</i>)	lokalno obilježje, križ	1946. <i>Sare Bertić</i>	<i>Krstova</i>	lokalno obilježje, povijesni naziv
<i>Opskrbnička</i> (<i>Proviantgasse</i>)	zanimanje	1925. <i>Daničićeva</i> 1941. <i>Matije Petra Katančića</i> 1946. <i>Daničićeva</i> 1952. <i>Matije Petra Katančića</i>	<i>Matije Petra Katančića</i>	antroponimna (književnik i prevoditelj)

NAJSTARIJI NAZIV	MOTIVACIJA	PROMJENE NAZIVA	DANAŠNJI NAZIV	MOTIVACIJA
<i>Njemačka</i>	nacionalni sastav stanovništva	1888. <i>Pavla Pejačevića</i> 1946. <i>Boždara Adžije</i>	<i>Pavla Pejačevića</i>	antroponimna (hrvatski grof i dobrotvor), povijesni naziv
<i>Pukovnijski park (vrt)</i>	lokalno obilježje	1925. <i>Tomislavovo šetalište</i> 1946. <i>Park kulture</i>	<i>Perivoj kralja Tomislava</i>	antroponimna (hrvatski kralj)
<i>Inženjerska / Mjernačka</i>	lokalno obilježje, zanimanje	1925. <i>Boškovičeva</i>	<i>Ruđera Boškovića</i>	antroponimna (znanstvenik)
<i>Štukina i Šaranova</i>	lokalno obilježje, gostionice	1874. <i>Tri ruže / Štukina</i> 1925. <i>Mate Topalovića</i> 1930. <i>Ružina</i> 1946. <i>Maksima Gorkog</i>	<i>Ružina</i>	lokalno obilježje, gostionica, povijesni naziv
<i>Rokov trg</i>	lokalno obilježje, kapelica, antroponimna (ime svetca)	18. st. <i>Solarski trg</i> 1946. <i>Rokov trg</i> 1950. <i>Solarski trg</i>	<i>Solarski trg</i>	lokalno obilježje, solarski ured, povijesni naziv
<i>Anina</i>	lokalno obilježje (kapela), antroponimna (ime svetca)	1953. <i>Ivana Gorana Kovačića</i>	<i>Svete Ane</i>	lokalno obilježje, antroponimna, povijesni naziv
<i>Šamačka</i>	lokalno obilježje, šamčevi	-	<i>Šamačka</i>	lokalno obilježje, povijesni naziv
<i>Vojnička</i>	zanimanje	1925. <i>Tadije Smičiklasa</i>	<i>Tadije Smičiklasa</i>	antroponimna (povjesničar)
<i>Gornjogradski trg</i>	oikonimna	1898. <i>Trg Khuena Hedervaryja</i> 1919. <i>Trg kralja Petra I.</i> 1941. <i>Trg dr. Ante Pavelića</i> 1946. <i>Trg slobode</i>	<i>Trg dr. Ante Starčevića</i>	antroponimna (političar)
<i>Crkveni trg</i>	lokalno obilježje, crkva	1925. <i>Jezuitski trg</i>	<i>Trg Jurja Križanića</i>	antroponimna (književnik)
<i>Župni trg</i>	lokalno obilježje, župna crkva	1952. <i>Trg Marina Držića</i>	<i>Trg Marina Držića</i>	antroponimna (književnik)
<i>Bogojavljski trg</i>	lokalno obilježje, mjesto posvete vode na Bogojavljenje	1941. <i>Trg Eugena Savojskog</i> 1946. <i>Bogojavljski trg</i> 1952. <i>Trg Nikole Tesle</i>	<i>Trg Nikole Tesle</i>	antroponimna (znanstvenik)
<i>Vinski trg</i>	lokalno obilježje, tržnica vina	1729. <i>Trg Svetog Trojstva</i> 1898. <i>Trg Franje Josipa I.</i> 1921. <i>Karadordev trg</i> 1941. <i>Trg Svetog Trojstva</i> 1946. <i>Partizanski trg</i>	<i>Trg Svetog Trojstva</i>	lokalno obilježje, spomenik, povijesni naziv
<i>Šetalište</i>	lokalno obilježje, uređene zelene površine	1925. <i>Franjevački trg</i> 1946. <i>Trg Svetozara Ritiga</i> 1952. <i>Trg Vatroslava Lisinskog</i>	<i>Trg Vatroslava Lisinskog</i>	antroponimna (skladatelj)
<i>Kod kugle</i>	lokalno obilježje, gostionica Ad globum, Kugelwirt	1925. <i>Vatroslava Jagića</i>	<i>Vatroslava Jagića</i>	antroponimna (skladatelj)
<i>Tokarska (Drexlergasse)</i>	zanimanje	1925. <i>Vjekoslava Klaića</i>	<i>Vjekoslava Klaića</i>	antroponimna (povjesničar i muzikolog)

NAJSTARIJI NAZIV	MOTIVACIJA	PROMJENE NAZIVA	DANAŠNJI NAZIV	MOTIVACIJA
<i>Vodenička</i>	lokalno obilježje, vodenice	-	<i>Vodenička</i>	lokalno obilježje, vodenice, povijesni naziv
<i>Pijačni sokak / Tržna ulica</i>	lokalno obilježje, donjogradska tržnica	1913. <i>Zmaj Jove Jovanovića</i> 1941. <i>Tržna ulica</i> 1946. <i>Zmaj Jove Jovanovića</i>	<i>Zmaj Jove Jovanovića</i>	antroponimna (književnik)
<i>Volovska ulica (Ochsengasse)</i>	zoonimna (prema volovima koji su njome išli na jug prema pašnjacima)	1846. <i>Županijska</i> 1946. <i>Augusta Cesarca</i> 1992. <i>Županijska</i>	<i>Županijska</i>	lokalno obilježje, zgrada Županije

Iz tablice se može vidjeti kako su najstariji nazivi ulica uglavnom bili motivirani lokalnim obilježjima, odnosno imena su se davala prema zgradama i obrtima koji su se u njima nalazili. Može se stoga zaključiti kako su obrt i trgovina u ono vrijeme smatrani puno bitnijima za grad.

Važno je uočiti i to da je prije bilo više antropohodonima kojima je u osnovi ime žene, pet više nego danas. Osim toga, vidljivo je i kako su promjene naziva ulica i trgova ideološki obojene, bilo da je riječ o razdoblju Kraljevine Jugoslavije, NDH ili Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Iako je jedno od pravila imenovanja ulica i trgova 1993. godine bilo „vratiti prve, tradicijske, lokalne nazive koji govore o izvornom pristupu“ (Sršan, 2001: 6), može se primijetiti kako zapravo i nije tako, odnosno najstariji su i izvorni nazivi uglavnom prepušteni zaboravu.

S jezične se strane u najstarijim nazivima odražava utjecaj njemačkoga jezika, što ne čudi s obzirom na većinsko njemačko stanovništvo u ono vrijeme. Promatrani s tvorbene strane najstariji su osječki hodonimi raznolikiji u odnosu na suvremene u kojima su pak vrlo česti oblici posvojnoga genitiva koji se u najstarijim nazivima ne rabe: potvrđuju se hodonimi tvoreni od odnosnih pridjeva (*Inžinjerska, Vojnička, Staklarska, Topnička, Poštanska*), od odnosnih pridjeva i identifikacijskog člana (*Vinski trg, Pukovnijski park, Crkveni trg, Pijačni sokak, Župni trg, Crkveni sokak...*), od posvojnih pridjeva (*Anina, Rokov trg*) te od prijedložnih izraza (*Kod kugle, K trima potkovama, Na Dravskom brigu*).

4. ZAKLJUČAK

Osim što služe kao pomoć u prostornoj orijentaciji, hodonimi u sebi sadrže jezične, kulturološke i povijesno-političke podatke. U hodonimiji grada Osijeka može se primijetiti težnja za jezičnom ekonomijom koja se odražava u što sažetijoj hodonimijskoj strukturi. Potvrđuje se to velikim brojem jednočlanih hodonima (npr. *Lađarska, Vrtna, Pampas, Antunovačka, Brodska, Nuštarska, Bistričke, Vrbaska, Šokačka, Slaz*, itd.). No usporedba s najstarijim osječkim hodonimima ipak pokazuje i suprotne težnje u (pre)imenovanju pa tako jednorječni hodonimi poput *Staklarska, Poštanska, Opskrbnička, Njemačka, Anina, Vojnička*

ka i *Šetalište* bivaju preimenovani u dvorječne i trorječne: *Danice Pinterović, Franje Markovića, Matije Petra Katančića, Pavla Pejačevića, Svete Ane, Tadije Smičiklase, Trg Vatroslava Lisinskog*. Suvremeni se hodonimi najčešće tvore od odnosnih pridjeva te od sintagmi koje čine identifikacijski članovi (*trg, šetalište, park*) i genitivni oblici motivacijskih osnova.

Kulturološki i povijesno-politički podatci koje hodonimija grada Osijeka pruža vezani su uz značenjsku motivaciju hodonima pa se tako može zaključiti kako se u imenovanju osječkih ulica i trgova prije svega težilo hrvatskim nazivima i hrvatskim vrijednostima. Hodonima motiviranih nazivima stranih država, gradova, rijeka, planina i imenima znamenitih osoba relativno je malo, ukupno 41, a većina je motivirana nazivima iz susjednih, bliskih država, ponajviše Bosne i Hercegovine (npr. *Bosanska, Hercegovačka, Mostarska, Sarajevska, Drinska, Ukrinska, Plivska, Jahorinska, Vlačićka*). Nekoliko antropohodonima motivacijsko polazište ima u imenima istaknutih srpskih (npr. *Branka Radičevića, Đure Jakšića, Mihajla Pupina*) i mađarskih ličnosti (*Bele Bartoka, Šandora Petefija*), a u osnovama su četiriju ojkohodonima nazivi gradova iz regije (*Skopska, Ljubljanska, Bokokotorska, Subotička*). Iz toga proizlazi da je osječka hodonimija motivirana geografski i kulturološki bliskim nadnacionalnim obilježjima. Nadalje, može se zaključiti i to da se izborom motivacijske osnove osječkih hodonima potiče i jača hrvatska nacionalna svijest (imenima slavnih hrvatskih vladara, hrvatskih naselja, rijeka, planina) te kako u hodonimiji grada Osijeka nema mjesta ideologijama bilo koje vrste.

Nasuprot tomu, može se zaključiti i to kako je puno više uspješnih i zaslužnih muškaraca negoli žena, zatim kako se više cijene društveno-humanistički i umjetnički znanstveni doprinosi nego prirodoslovni, kako se više vrednuju *neOsječani* i *neosječko* od lokalnoga, bilo da je riječ o osobama ili drugim obilježjima koji služe kao motivacija hodonimima te kako su, u posljednjem imenovanju ulica, 1993. godine, povijesni nazivi gotovo u potpunosti zanemareni pa tako u osječkoj hodonimiji više ne postoje *Staklarska, Tokarska* i *Vodenička ulica* ili primjerice *Vinski, Bogojavljenjski* i *Crkveni trg*, čime je bogat i važan dio lokalne povijesti nažalost prepušten zaboravu.

Zaključno, važno je naglasiti kako svaki stanovnik Osijeka ima pravo predložiti ime ulice ili trga *Odboru za imenovanje*, a pri čemu bismo svi trebali misliti o povijesnoj i kulturnoj baštini našega grada, znamenitim ljudima, lokalnim obilježjima, ali i o tome da je to jedna vrsta zaloga za budućnost, odnosno ostavština koja otkriva puno toga o nama samima i prilikama u kojima živimo.

Literatura

- Anić, Vladimir; Silić, Josip, 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber, Školska knjiga.
- Babić, Stjepan, 2006. Sklanjanje ženskih prezimena na -a. *Jezik* 53/2. 66–68.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir, 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Šarić, Ljiljana; Švačko, Vanja; Vukojević, Luka; Zečević, Vesna; Žagar, Mateo, 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.
- Brozović Rončević, Dunja, 2010. Toponomastičko nazivlje između imenoslovlja i geografije. *Folia onomastica Croatica* 19. 37–46.
- Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Frančić, Anđela; Pezelj, Tamara, 2013. Slavonija u imenima zagrebačkih ulica. *Šokačka rič X: Slavonski dijalektolozi*. Vinkovci: ZAKUD Vukovarsko-srijemske županije, str. 283–300.
- Glušac, Maja, 2015. Dvostruka prezimena – sa spojnicom i/ili bez nje?. *Folia onomastica Croatica* 24. 22–42.
- Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža - on-line izdanje*. Dostupno na: <https://goo.gl/kUr9bg>. Datum posljednjeg pristupanja 30. lipnja 2017.
- Jozić i dr., 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Klobučar, Davor, 2009. *Esperantska ulica u Osijeku i Osječka petorka iz 1889. godine*. Dostupno na: <https://goo.gl/VeEPz>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2017.
- Kordić, Ljubica; Čuljak, Ana-Marija; Bionda, Anđela, 2014. Jezični krajobraz grada Osijeka – komparativni pristup. *Standardni jezici i sociolekti u 21. stoljeću*, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku, ur. Peti-Stantić, Anita; Stanojević, Mateusz-Milan, Antunović, Goranka. Zagreb: Srednja Europa, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 77–100.
- Mažuran, Ive, 2000. *Grad i tvrđava Osijek*. Osijek: Grafika.
- Odbor za utvrđivanje prijedloga imena ulica i trgova*. Dostupno na: <https://goo.gl/AV5Vnz>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2017.
- Popis ulica grada Osijeka*. Dostupno na: <https://goo.gl/flgkZ5>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2017.
- Rodoslovno stablo obitelji Šubić*. Dostupno na: <https://goo.gl/NUymZX>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2017.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sršan, Stjepan, 2001. *Ulice i trgovi grada Osijeka: povijesni pregled*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.
- Šimunović, Petar, 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Ušalj, Svetko; Franov-Živković, Grozdana; Mihator, Tomislav; Žubrinčić, Darko; Divjak, Eugen; Hančić, Nenad, 2002. *Glagoljčni potpis Nikole Zrinskoga*. Dostupno na: <https://goo.gl/x5jo7U>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2017.
- Vuković, Siniša, 2007. Onomastička terminologija. *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi* 35/1. 139–184.
- Zakon o naseljima*. Narodne novine, 54/88. Dostupno na: <https://goo.gl/1Ao5HQ>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2017.
- Živaković-Kerže, Zlata, *O prošlosti Osijeka ukratko*. Dostupno na: <https://goo.gl/stPiLA>. Datum posljednjeg pristupanja: 30. lipnja 2017.
- Živaković-Kerže, Zlata, 1997. *Svaštice iz staroga Osijeka*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

HODONYMY IN THE CITY OF OSIJEK

Summary

The paper presents an overview of hodonymy in the narrower Osijek area. A corpus of 615 hodonyms is classified based on the motivation for naming into the following: anthropohodonyms (after a person's name), phytohodonyms (after plants), hydrohodonyms (after a still or moving body of water), orohodonyms (after peaks or inclinations, hills or mountains), horohodonyms (after a larger natural or administrative area), oikohodonyms (after inhabited places), hodonyms motivated by local features and human activities, and other hodonyms. The paper aims to establish the motivational component in Osijek hodonyms, i.e. determine the degree to which the hodonymy of Osijek is motivated by local (Osijek, Slavonian) characteristics on the one hand, and national and supernational features. Osijek place names are also observed from the viewpoint of word formation, to both systematize patterns of naming and explore possible deviations from the linguistic norm. The examined hodonyms are compared with the oldest Osijek hodonyms in a diachronic study.

Keywords: Osijek, hodonyms, anthropohodonyms, phytohodonyms, hydrohodonyms, orohodonyms, horohodonyms, oikohodonyms

Mia Filipov
Maja Glušac

Kakvu je ženu stvorio medijski diskurs? – imenovanje žena u medijima

Na početku rada utvrđuju se činjenice koje prezime, kao obveznu sastavnicu imenske formule, određuju i njezinom najbitnijom sastavnicom: prezimena su stalna, nepromjenjiva i nasljedna te služe ponajprije za identifikaciju, ali mogu biti i izvor brojnih informacija o osobama koje ih nose (npr. označuju podrijetlo, obiteljsko naslijeđe, imovinski i socijalni status, nacionalnu ili vjersku pripadnost i dr.). U radu se propituje uporaba prezimena ženskih osoba u pisanim medijima: korpus su činile dvije skupine – promatrala se uporaba i zastupljenost različitih načina imenovanja pet hrvatskih političarki u usporedbi s načinom imenovanja pet hrvatskih pjevačica i glumica. S obzirom na strategije (ne)uljudnosti analiza je bila usmjerena na morfosintaktičke strukture koje se aktiviraju pri imenovanju (imenovanje osobnim imenom, ženskim prezimenom ili nadimkom).

Ključne riječi: žensko prezime, prezime ženske osobe, sufixi *-ica* i *-ka*, teorija uljudnosti, medijski diskurs

1. UVOD – VAŽNOST PREZIMENA

Sve do 11. stoljeća čovjeku je za identifikaciju bilo dovoljno samo osobno ime, a prezime nije bilo u uporabi (Šimunović, 2009: 168). Ipak, budući da su razvitak društva i sve složenija društvena zbilja zahtijevali što točniju i precizniju identifikaciju i diferencijaciju pojedinaca, ljudi su, uz svoja imena, od 11. stoljeća počeli rabiti i prezimena te se stoga može reći da je prezime društveni čin, odnosno da je proizašlo iz potreba društva. Nastanak prezimena povezuje se s feudalnim poretком kada su obitelji bile organizirane kao krvne ili proizvoljne jedinice koje su pripadale povlaštenima ili potlačenima. (Šimunović, 1985: 15–16) U skladu s tim, prva su prezimena pripadala plemićima te im osiguravala ugled, položaj i imetak, odnosno osiguravala su im stjecanje povlastica te prenošenje tih povlastica njihovim potomcima. (Šimunović, 1985: 15–16) Prekretnicom u usustavljanju prezimena smatraju se odluke Tridentskog koncila (1545. – 1563.) kojima se uvodi obvezatno vođenje matičnih knjiga (Frančić, 2002: 14), a pojavom Jozefinskog patenta 1780. godine ozakonila se imensko-prezimenska formula te su time prezimena postala obveznom sastavnicom imenske formule svakog pojedinca u službenoj komunikaciji. (Frančić, 2002: 54)

Prva hrvatska prezimena bila su zapravo nadimci (*Rak, Tur, Hlap, Zlurad, Mrkša, Grdan, Prodan, Povržen, Grubeša, Črni*) te su imala profilaktičku ulogu – štitila su djecu od zlih duhova u davno doba kad je pomor djece bio izuzetno velik. (Šimunović, 2009: 170) Kada je riječ o motiviranosti porijekla hrvatskih prezimena, Šimunović (2009: 170–171) ističe četiri temeljna pitanja. Prvo je pitanje *čiji si?* te se odgovorom na to pitanje dobije prezime koje je prisutno u svim europskim jezicima (npr. prezimena na *-ić, -ović, -ević, -ivić*). Druga je skupina prezimena vrlo stara po porijeklu, česta je u zapadnih Slavena te je motivirana odgovorom na pitanje *kakav si?* (velik, malen, crn, bijel, mudar itd.). Trećoj skupini pripadaju prezimena koja nastaju kao odgovori na pitanje *odakle si?* (npr. *Medimurec, Ramljak, Sremec, Bošnjaković, Bosnić*). Ta je prezimenska skupina vrlo bitna za Hrvate jer predstavlja „važne i pouzdane označnike u zamršenim hrvatskim migracijama.“ (Šimunović, 2009: 171) Četvrtoj skupini pripadaju prezimena nastala kao odgovor na pitanje *što si, čime se baviš?* (npr. *Kovač, Tkalec, Kolesar, Ribarić, Varga*).

Budući da prezime prati čovjeka od rođenja do smrti, čini dio njegova identiteta, uvođi ga u društvo te se po njemu zna da je netko negdje postojao i da je nekome pripadao (Šimunović, 1985: 14), važnost je prezimena vrlo velika. Tako P. Šimunović navodi: „Prezimenom točno identificiramo (imamo u pameti) upravo tu određenu osobu u mnoštvu drugih osoba. Biva tako od rodilišta pa do radilišta, preko svakodnevnog boravišta do vječnog prebivališta; na grobnoj ploči, u razredu, četi, momčadi, strukovnom društvu, na kakvoj priredbi...“ (Šimunović, 1985: 14) Nadalje, Šimunović (1985: 14) ističe kako su sveukupna znanja o nekoj osobi sažeta upravo u prezimenu te osobe, odnosno sadržaj nečijega prezimena pohranjuje se u naša sjećanja ovisno o ugodnim ili neugodnim iskustvima proizašlima iz izravnoga ili neizravnog poznavanja osobe. Dakle, prezime u sebi sadrži više informacija od imena: označuje podrijetlo, čitavu povijest jednoga roda te se katkada njime označuje i obiteljsko naslijeđe, odnosno imovinski i socijalni status, nacionalna ili vjerska pripadnost ili pak političko usmjerenje. (Kekez, 2011: 59) Važnost se prezimena ogleda i u tome što je ono stalno, nepromjenjivo i nasljedno. (Šimunović, 2009: 167–168) Jednom utvrđeno, za razliku od osobnoga imena koje se često pojavljuje u različitim oblicima (npr. *Petar, Pero, Perica, Perić...*), prezime se opire promjenama, dobiva službeno-pravni status te zato ima najširi radijus prepoznatljivosti i najšire područje uporabe. (Šimunović, 1985: 16) Dakle, prezime je čovjeku izrazito važno: njime se on potpisuje, svjedoči, obraća drugome, njime se prepoznaje. (Šimunović, 1985: 13) O izuzetnoj i neupitnoj važnosti prezimena može se stoga zaključiti sljedeće: „Prezimena su postojani međaši našeg jezičnog i etničkog protega u prošlosti. Oni su čuvari starijih jezičnih pojava, poklade obličnih i semantičkih obilježja, svjedoci nekadašnjeg svjetonazora. Prezimena su vjerodostojni spomenici materijalne i duhovne kulture naroda koji ih je stvorio i koji ih čuva kao izraze neprekinuta sjećanja.“ (Šimunović, 1985: 10)

S obzirom na opisanu važnost prezimena, ovim se radom istražuje uporaba prezimena ženskih osoba u pisanim medijima.

2. ŽENSKO PREZIME ILI PREZIME ŽENSKJE OSOBE – ILI OBOJE?

Kako je već u radu istaknuto, sastavni su dijelovi svake imenske formule ime i prezime. Iako je ime najstarija antroponimijska kategorija te je s gramatičkoga gledišta ravnopravno prezimenu, s obavijesnoga pak gledišta prezime je nadređeno osobnom imenu:¹ „Ozakonjenjem imensko-prezimenske formule prezime je postalo njezinim glavnim članom, a osobnom je imenu pripala „pomoćna“ uloga razlikovanja osoba istog prezimena.“ (Frančić, 1996: 18) Pri tome je bitno napomenuti da postoje razlike između morfosintakse i pragmatike imenske formule muške osobe u odnosu na imensku formulu ženske osobe. Za razliku od imenske formule muške osobe koja „pokazuje stabilnost i manji broj varijacija“, imenska formula ženske osobe „pokazuje veliku morfosintaktičku nestabilnost i iznimke. Ponašanje imenskih formula muških i ženskih osoba u hrvatskom jeziku na svojevrsan je strukturni način označilo rodnu različitost, a prema nekima i rodnu neravnopravnost u jeziku.“ (Kuna, 2014: 72) Upravo se rodna neravnopravnost, kao i „seksizam koji se najčešće reflektira u vidu negativne medijske objektivizacije i seksualizacije, u pravilu žena“ (Lubina, Brkić Klimpak, 2014: 214), odražava i u onomastičkim sredstvima i nestandardnom uporabom ženskih prezimena tvorenima sufiksima *-ka* i *-ica*.

Budući da je u onomastičkoj literaturi postojala terminološka neujednačenost, odnosno više načina oznake imenske formule ženske osobe,² A. Frančić (2008) jednoznačno razlikuje značenja sintagma *žensko prezime* i *prezime ženske osobe*: „sva prezimena kojima se imenuju ženske osobe, bez obzira na to jesu li izrazno ista s muškim prezimenima ili različita od njih“ određuju se kao *prezimana ženskih osoba*. Sintagma *žensko prezime* uporabno se ograničava na nestandardnojezične idiome te na književnoumjetnički, razgovorni i u novije vrijeme publicistički stil, a odnosi se na „specifičnim sufiksima od muških prezimena izvedena prezimena ženskih osoba.“ (Frančić, 2008: 587) Dakle, prezimena ženskih osoba kao što su *Kosor*, *Pusić*, *Badrić* i *Cvitešić* funkcionalnostilski i pragmatički se razlikuju od ženskih prezimena *Kosorica*, *Kosorova*, *Pusička*, *Pusićeva*, *Badrička* i *Cvitešićka*. S normativne strane promatrana – samo su prezimena ženskih osoba u suvremenom hrvatskom jeziku dijelom jezične norme. Međutim, tijekom hrvatske onomastičke povijesti i ženska su prezimena bila jednako normativno prihvatljiva te su oblici ženskih

1 Kada je u pitanju onomastičko nazivlje, neusklađenosti nalazimo u odnosu na funkcionalne stilove: u razgovornom i administrativnom stilu pojam se *imena* značenjski izjednačuje s *imenskom formulom*. Potvrda je tomu definicija osobnoga imena u *Zakonu o osobnom imenu*: „osobno ime sastoji od imena i prezimena“. Dakle, ono što se u *Zakonu o osobnom imenu* naziva *osobnim imenom* u hrvatskoj onomastičkoj terminologiji smatra se *imenskom formulom*.

2 Primjerice, T. Maretić (1924: 197) u svojem jezičnom savjetniku rabi opisni naziv *prezimana*, kad služe za žene, M. Hraste (1954) piše o *ženskim prezimenima*, F. Cipra, P. Guberina i K. Krstić (1998: 28) u pravopisu rabe naziv *prezimana ženskih osoba*, S. Babić (1986: 240) govori o tvorbi *prezimana s oznakom ženskih osoba*, a A. Gluhak (2001) piše o *ženskim oblicima prezimena*, *ženskim prezimenskim oblicima*, *ženskim prezimenima* i *prezimenima ženskih osoba* (navedeno prema Frančić, 2008: 582).

prezimana uvelike ovisili o izvanjezičnim čimbenicima: primjerice, T. Maretić oblikom ženskoga prezimena razlikuje žene prema bračnom statusu: „Tko ima pravoga jezičnoga osjećanja, on će pisati i govoriti za žensko, ako je udato ili udovica: Milica Nikolička, za Danicu Petrovičku, sa Zorom Vidovićkom, ako je djevojka: Milica Nikolićeva, za Danicu Petrovičevu, sa Zorom Vidovićevom; u ovom drugom slučaju dobro je također: Milica Nikolića, za Danicu Petrovića, sa Zorom Vidovića itd.“ (Maretić, 1924: 197) Potvrde su tomu i primjeri iz književnih djela u kojima su ženska prezimena bila sasvim uobičajena: primjerice *Dora Krupićeva*, *Klara Grubarova*, *Giga Barićeva*. Tako je bilo sve do sredine 20. stoljeća,³ dok se u suvremenom hrvatskom jeziku uporaba ženskih prezimena zadržala, no predstavlja *poseban problem*: „Poseban su problem tzv. ženska prezimena, danas u standardnome jeziku uglavnom neživotna, a u nestandardnojezičnim idiomima veoma živa kategorija.“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 328) U razgovornome se jeziku vrlo često sufiksima *-ova/-eva*, *-ka* i *-ica* tvore ženska prezimena, bez obzira na bračni status, a uglavnom se upotrebljavaju kad se govori o osobama koje nisu nazočne. Kada se takvi oblici rabe za oslovljavanje nazočne ženske osobe, mogu imati pejorativno značenje. U književnoumjetničkome su stilu ženska prezimena također stilski obilježena „pa se upotrebljavaju u dijalogu, u kontekstima u kojima nema poštovanja za osobu koju označuje, obično za osobe nižih društvenih slojeva, a često ih nalazimo u humorističkom stilu ili humoristički intoniranim rečenicama s različitim stilskim vrijednostima.“ (Babić, 1991: 279) Budući da „službeno ime sadrži nulti stupanj afektivnosti“ te da „bilo kakva preinaka (kraćenje, izvođenje i sl.) dovodi do afektivnog (pejorativnog – u pogrđnih imena) značenja“ (Frančić, 2006: 330–331), preporuča se izbjegavati uporabu ženskih prezimena u stilski neutralnom izričaju. Branko Kuna (2014: 83) zaključuje da „takvo afektivno imenovanje nije slučajno, već hotimično; riječ je o prikrivenoj, benevolentnoj, ali i provjerenjnoj seksističkoj strategiji koja je ujedno i način diskvalifikacije i delegitimizacije žene u politici.“ Nadalje, Kuna navodi da se u takvim člancima „odražavaju seksistička stajališta, senzacionalizam, nihilističko nijekanje autoriteta, manjak poštovanja, trivijalizacija visokih dužnosti (i položaja) koje obnašaju žene, a ne izricanje suprotstavljenog mišljenja.“ (Kuna, 2014: 78–79) Međutim, Gluhak (2001: 71) pak dodaje i to da „u takvim oblicima nema nikakva posebna poštovanja, a što pak ne znači da je u tome nepoštovanje, iako ima i takve upotrebe.“

Cilj je rada stoga provjeriti učestalost uporabe ženskih prezimena u publicističkome stilu, osobito u odnosu na njegov utjecaj na druge stilove: „Kako je publicistički funkcionalni stil filter kroz koji mnoge značajke razgovornog stila postupno ulaze u općeobvezatni standard, novinari i publicisti morali bi upotrebljavati jezik usklađen sa zahtjevima standardnojezičnih norma i biti svjesni odgovornosti koji je posljedica činjenice da čita-

3 Primjerice, A. Gluhak (2001: 68) navodi da u *Hrvatskom pravopisu* Franje Cipre, Petra Guberine i Krune Krstića iz 1941. piše: „Uz prezime ženske osobe može se, ako je neudata, dodati pridjevni nastavak *-eva*, *-ova*: Đurđica Agićeva, ili, ako je udata, nastavak *-ka* (ili drugi koji): Markovička, Novakovica, Turkaljica, pa se takva prezimena sklanjaju; na pr. Đurđici Agićevoj, Markovićkom.“ I M. Hraste (1954: 138) navodi kako se u ondašnjoj razgovornoj praksi upotrebljavalo sufikse *-ica* i *-ka* kada bi bilo riječi o udanoj ženi koja nije aktivna u razgovoru, odnosno sufikse *-ova* i *-eva* kada je riječ o neudanim ženama.

telji, slušatelji i gledatelji svakodnevno prate njihov jezik i da mnogi od njih tako oblikuju svoju jezičnu svijest.“ (Hudeček, Mihaljević, 2009: 10–11)

3. PRAGMATIČKI POJAM ULJUDNOSTI

Uporaba oblika prezimena ženskih osoba u ovom je radu posebno proučavana kroz prizmu pragmatičkoga pojma uljudnosti. Taj se pojam „sustavno počinje proučavati sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća ponajprije zahvaljujući teorijskom doprinosu autora s anglosaksonskoga govornog područja“ (Matešić, Marot Kiš, 2015: 104), među kojima treba izdvojiti Paula Gricea, Geoffreyja Leecha te Penelope Brown i Stephena Levinsona, „koji uljudnost proučavaju kao strategiju koju govornik primjenjuje da bi ostvario određeni cilj ili niz ciljeva.“ (Marot, 2005: 56) Paul Grice (1987) svoju je koncepciju jezične komunikacije zasnovao na načelu suradnje (*cooperative principle*) koje je razložio na četiri kategorije: kategoriju kvantitete, kategoriju kvalitete, kategoriju odnosa i kategoriju načina. Kategorija kvantitete glasi: učini doprinos obavijesnim koliko se to zahtijeva, odnosno ne učini doprinos obavijesnijim nego što je potrebno; kategorija kvalitete glasi: neka tvoj doprinos bude istinit, odnosno ne reci ono što je lažno i za što nemaš potreban dokaz; kategorija odnosa glasi: budi relevantan u odnosu na temu; kategorija načina glasi: budi jasan, posebice izbjegavaj nerazumljivost izraza, izbjegavaj dvosmislenost, budi kratak i budi točan.

Prema Geoffreyju Leechu (1983) načelo uljudnosti može se razložiti na šest maksima: maksimu takta, maksimu velikodušnosti, maksimu suglasnosti, maksimu skromnosti, maksimu simpatije te maksimu odobravanja. Kako navodi M. Vrban „sva su načela usmjerena svođenju na najmanju moguću mjeru izražavanja neuljudnih mnijenja i svođenju na najveću moguću mjeru izražavanja uljudnih mnijenja“ (Vrban, 2016: 8): maksima takta nalaže poštivanje interesa i prava drugoga, maksima velikodušnosti umanjivanje vlastite koristi i povećavanje tuđe, maksima suglasnosti umanjivanje nesuglasja s drugima, maksima skromnosti kritiku uperenu prema samome sebi i pohvalu drugima, maksima simpatije umanjivanje antipatije prema drugima te maksima odobravanja umanjivanje neodobravanja drugih s ciljem izbjegavanja neslaganja i povećavanja solidarnosti. D. Marot (2005: 57) navodi da „Leech nastoji objasniti zašto se govornici ne pridržavaju uvijek Griceovih načela te svako odstupanje od njih objašnjava principom uljudnosti, odnosno govornikovim nastojanjima da u određenim okolnostima jače izrazi uljudna ili neuljudna mnijenja primjenom maksima takta, velikodušnosti, odobravanja, skromnosti, suglasnosti ili simpatije.“

Penelope Brown i Stephen Levinson razvijaju vlastitu teoriju uljudnosti u čijem središtu stoji pojam *obraza*⁴ (*face*) u smislu ugleda koji se „odnosi na osjećaj pojedinca o vlastitoj vrijednosti koji može biti ugrožen ili opravdan kroz komunikaciju s drugima nizom činova koji ugrožavaju obraz (suhoparna službenost, pozitivna uljudnost i negativna uljudnost)“ (Marot, 2005: 57). Prema Brown i Levinsonu usmjerenost na pozitivni

4 Usp. Yule, 1996: 59–69.

obraz rezultira pozitivnom uljudnošću „koja je odgovor na želju slušaoca da se drugima sviđa i da ga odobravaju“ (Marot, 2005: 57), odnosno odražava potrebu za povezanošću s drugima, a negativna uljudnost usmjerena je negativnom obrazu koji se odnosi na pojedinčevu potrebu za samostalnošću, odnosno takvim se oblikom uljudnosti iskazuje poštovanje prema sugovorniku i uvažavaju njegove potrebe. Oni smatraju da „uljudnost uvijek uključuje namjeru govornika i njegova očekivanja vezana uz reakciju primatelja poruke pa takva uljudna poruka ili govorni čin mogu biti uvredljivi za sugovornika.“ (Marot, 2005: 57)

Budući da se „uljudnost ostvaruje putem funkcije i društvenog značenja jezičnih struktura, teorija (jezične) uljudnosti uvelike je usmjerena, uz ostalo, i na tipologiju jezičnih sredstava koja u pojedinim jezicima služe za iskazivanje uljudnosti.“ (Matešić, Marot Kiš, 2015: 103) Tako se strategije neuljudnosti ostvaruju, primjerice, uporabom neprikladnih izraza, uporabom zamjenica te, što je za ovaj rad najvažnije, modifikacijom imena. Budući da pojam (ne)uljudnosti označava „svjesno uloženi napor govornika u iskazivanje određene namjere“ (Matešić, Marot Kiš, 2015: 105), vrlo je važno ispitati odnos između namjere autora članaka i uporabe jezičnih strategija kojima se modificiraju imena ženskih osoba.

4. IMENOVANJE ŽENA U MEDIJIMA – METODOLOGIJA I ISTRAŽIVANJE

Istraživanje je usmjereno na imenovanje ženskih osoba u hrvatskome medijskom diskursu. Korpus je prikupljan od travnja do srpnja 2017. godine, a čini ga ukupno 1000 pojava različitih načina imenovanja ženskih osoba: 500 je primjera imenovanja hrvatskih političarki – Jadranke Kosor, Milanke Opačić, Vesne Pusić, Ruže Tomašić i Kolinde Grabar-Kitarović, i 500 je primjera imenovanja žena s hrvatske estradne scene – Zrinke Cvitešić, Natali Dizdar, Maje Šuput, Nine Badrić i Jelene Rozge. Za svaku je osobu istraženo prvih 50 pojava imenovanja u mrežnim izdanjima dnevnih novina *Večernji list* i prvih 50 pojava imenovanja u mrežnim izdanjima dnevnih novina *24 sata* (ukupno 100 pojava imenovanja na mrežnim stranicama dnevnih novina). Načini su imenovanja ženskih osoba podijeljeni s obzirom na (morfo)sintaktička obilježja u dvije skupine: u prvoj su skupini stilski neutralni načini imenovanja kojima se ne pripisuju nikakvi osobiti pragmatički učinci (osim osnovne funkcije identifikacije) te se pretpostavlja da su u njima aktivirane samo strategije uljudnosti – takvih je mogućnosti bilo devet, a u svima se javlja *prezime ženske osobe*: 1) ime + prezime, 2) samo prezime, 3) inicijal imena + prezime, 4) apozicija + ime + prezime, 5) atribut(i) + ime + prezime, 6) atribut(i) + apozicija + ime + prezime, 7) apozicija + prezime, 8) atribut + prezime i 9) atribut(i) + apozicija + prezime. Drugoj skupini (morfo)sintaktičkih mogućnosti imenovanja ženskih osoba pripadaju oni načini kojima se postiže određeni pragmatički učinak te se pretpostavlja da će njima biti

aktivirane i strategije neuljudnosti – takvih je mogućnosti bilo šest: 1) žensko prezime, 2) osobno ime, 3) atribut + ime, 4) apozicija + ime, 5) atribut + apozicija + ime i 6) nadimak. Osnovna je pretpostavka od koje se u analizi prikupljenih primjera pošlo jest ta da je *neutralni* način imenovanja (tj. prva skupina mogućih načina imenovanja) znatno učestaliji u odnosu na imenovanja kojima se postiže određeni pragmatički učinak (tj. druga skupina mogućih načina imenovanja). U odnosu na tu pretpostavku, pozornost je u analizi usmjerena upravo na primjere druge skupine te se u istraživanju krenulo od sljedećih pretpostavki: 1) ti će primjeri biti zastupljeniji u novinama *24 sata* u odnosu na *Večernji list*, 2) ovisit će o vrsti medijskoga sadržaja – manje će se njima imenovati političarke, 3) ovisit će o mjestu pojavljivanja u novinskome članku – bit će učestaliji u naslovima nego u tijelu teksta, 4) ovisit će o vrsti teksta, odnosno o tome je li imenovana osoba prisutna (primjerice u intervjuu) ili ju se spominje bez njezina prisustva, 5) češće će se njima ostvarivati *negativni* pragmatički učinci, odnosno aktivirat će se strategije neuljudnosti – npr. izostanak poštovanja prema imenovanoj osobi, pejorativnost, ironija i sl.

4.1. Rezultati istraživanja načina imenovanja hrvatskih političarki

U nastavku rada donosi se tablični prikaz zastupljenosti različitih načina imenovanja hrvatskih političarki.

Tablica 1. *Uporaba različitih načina imenovanja hrvatskih političarki*

	Jadranka Kosor		Milanka Opačić		Vesna Pusić		Ruža Tomašić		Kolinda Grabar-Kitarović		UKUPNO
	VL	24S	VL	24S	VL	24S	VL	24S	VL	24S	
IME + PREZIME	26	23	19	19	22	22	27	11	7	10	186
PREZIME	11	23	20	22	16	18	9	27	10	3	159
INICIJAL + PREZIME	2	-	1	-	-	-	1	-	-	-	4
APOZICIJA + IME + PREZIME	1	1	6	1	3	-	2	1	20	12	47
ATRIBUT + IME + PREZIME	-	-	1	2	-	-	-	1	-	-	4
ATR. + APOZ. + IME + PREZIME	10	2	3	2	6	6	8	8	5	-	50
APOZICIJA + PREZIME	-	-	-	2	2	1	1	-	8	4	18
ATR. + APOZ. + PREZIME	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
ATRIBUT + IME	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	3
APOZICIJA + IME	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
ŽENSKO PREZIME	-	1	-	1	-	3	-	-	-	-	5
NADIMAK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3
IME	-	-	-	-	-	-	-	1	-	18	19

Iz tabličnog je prikaza zastupljenosti različitih načina imenovanja hrvatskih političarki vidljivo da prevladava *neutralni* način imenovanja – dakle, one morfosintaktičke strukture u kojima se javlja *prezime ženske osobe* te se ne aktiviraju strategije neuljudnosti. Takvih je primjera ukupno 469, a u nastavku navodimo po jedan primjer opisanih devet mogućnosti:

- a) ime + prezime: *Kod bivših premijera najbolje je, nakon 10 mjeseci u Banskim dvorima, prošla Jadranka Kosor. (VL)*
- b) samo prezime: *Upitana ima li premijer Andrej Plenković plan B, Kosor je kazala da se ne bi upuštala u spekulacije. (24 sata)*
- c) inicijal imena + prezime: *Tomislav Karamarko u svojoj je koaliciji šlepaio HSP AS, koji se u međuvremenu riješio R. Tomašić, stranka je imala tri mandata nakon prethodnih izbora, a Ivan Tepeš, tadašnji šef stranke, bio je i potpredsjednik Sabora. (VL)*
- d) apozicija + ime + prezime: *Nakon smjene kolegice Milanke Opačić postao je i potpredsjednik Sabora. (VL)*
- e) atribut(i) + ime + prezime: *SDP-ova Milanka Opačić htjela je znati koliko je, u vrijeme njegova mandata, zakona stavljeno van snage, odnosno koliko ih u cijelosti suspendirano, aludirajući očito na Obiteljski zakon koji je ona predložila kao bivša ministrica, a koji je jedini zakon ikad koji je u cijelosti suspendiran (a ne samo pojedine odredbe kao inače). (VL)*
- f) atribut(i) + apozicija + ime + prezime: *HNS je, naime, bio i ostao najžešći kritičar Tuđmanove politike prema BiH, a nekadašnja predsjednica te stranke Vesna Pusić bijes dobrog dijela javnosti izazvala je izjavom da je Hrvatska počinila agresiju na susjednu državu. (VL)*
- g) apozicija + prezime: *“Smatram da je kolegica Opačić mogla uraditi puno više na dužnosti potpredsjednice Sabora”, rekao je Glavašević, ali o detaljima nije htio govoriti. (24 sata)*
- h) atribut + prezime: -
- i) atribut(i) + apozicija + prezime: *Biste li mom sinu dali tu razliku od 250 kn koja nedostaje u ovoj jednadžbi, poštovana gospođo Tomašić? (VL)*

Za razliku od takvih brojnih primjera, mnogo je manji broj onih primjera imenovanja u kojima se prepoznaje određeni pragmatički naboj. Takvih je primjera imenovanja hrvatskih političarki ukupno 31, od čega su samo tri primjera pronađena u *Večernjem listu*. To su sljedeći primjeri:

- (1) *Po svršetku osnovne škole nadobudna Ruža je napustila Veliku Kopanicu, gdje je živjela s roditeljima, starijim bratom i šest sestara. (VL)*
- (2) *Tada 40-godišnja Ruža ne pomišlja na lagodan život u miru Korčule i obiteljskome okruženju. (VL)*

- (3) - *Ti pregovori su počeli poslije prvog kruga lokalnih izbora. I gospođa Vesna je bila odmah uključena u njih. I mislim da su gđa. Vesna Pusić i g. Ivan Vrdoljak ustvari pokrenuli tu inicijativu - rekao je Štromar i dodao da mu nije jasno zašto se Pusić predomislila.* (VL)

Primjeri s atribucijom osobnoga imena (primjeri 1 – 2) zastupljeni su u istome tekstu naslovljenom *Ruža Tomašić* koji se na stranicama *Večernjega lista* nalazi na podstranicama *Enciklopedija* → *Biografije*. Dakle, riječ je o životopisu ove političarke te je autor članka odabrane attribute *nadobudna* i *40-godišnja* dobro uklopio u kontekst i time im umanjio učinak negativne intonacije. U primjeru (3) autor članka prepričava razgovor ministra Predraga Štromara s voditeljima *Dnevnika Nove TV* te se imenovanje apozicijom i osobnim imenom (*gospođa Vesna*) u članku navodi kao citat. Ni ovaj se način imenovanja ne može smatrati strategijom neuljudnosti što se potvrđuje i širim kontekstom – u nastavku razgovora ministar je političarku imenovao neutralnim načinom (*gospođa Vesna Pusić*). Zaključiti se stoga može da se na promatranim stranicama *Večernjega lista* ne potvrđuju imenovanja koja bi imala pejorativan učinak ili ukazivala na spolnu diskriminaciju i rodnu neravnopravnost.

Suprotno tomu, na stranicama *24 sata* čak je 28 primjera kojima se može pripisati određeni pragmatički učinak. Najzastupljenije je ime *Kolinde Grabar-Kitarović* (čak 21 primjer). U kontekstu se negativnoga učinka mogu promatrati tri načina imenovanja – imenom, nadimkom i nepotpunim prezimenom:

- (4) *Kolinda* će na Novom Zelandu razgledati poznati filmski studio
Kolinda najpopularnija, Plenković drugi (24 sata)
- (5) *LEDOLINDA I MRZLI: Damir i Kolinda nisu se niti pogledali...*
Plenki i Koli idu u Ameriku. To bi doista moglo biti atraktivno
Zašto Koli Amere voli (24 sata)
- (6) *Kitarović* je pokazala zavidnu hrabrost. (24 sata)

Iako se imenovanje samo osobnim imenom smatra familijarnim, pri imenovanju predsjednice Republike Hrvatske taj je način imenovanja na neki način dobio svoje opravdanje u kampanji za predsjedničke izbore 2015. godine kada je njezino osobno ime postalo svojevrsni *brand* (primjerice, nalazilo se na promotivnim plakatima), a postoji i televizija koja prati njezin rad – *Kolinda TV* (www.kolinda.tv). Na stranicama *24 sata* (primjer 4) takav se način imenovanja vrlo često nalazi u novinskim naslovima, a opravdati se može i jezičnom ekonomijom, odnosno uštedom novinskog prostora. Taj se razlog može pripisati i primjeru (6) u kojemu je predsjednica imenovana samo drugim dijelom svojega dvočlanoga prezimena. Od spomenutih dvaju načina imenovanja kojima se u navedenim primjerima ne može pripisati strategija neuljudnosti znatno se razlikuju primjeri imenovanja nadimkom (primjeri 5). Nadimci *Ledolinda* i *Koli* ukazuju na iskazivanje nepoštovanja i neuljudnosti te su sasvim neprimjereni u novinskome diskursu. Razlozima njihove uporabe može se smatrati i težnja za efektnošću, kao i pozivanje čitatelja na dekodiranje

nadimka i time uključivanjem u tekst (osobito u primjeru *Ledolinda*). Ovdje se dakle u obzir stoga mora uzeti i reklamna funkcija novinskih naslova. (usp. Rišner, Glušac, 2011: 147–170)

Zabilježena su tri primjera uporabe ženskoga prezimena Vesne Pusić (*Pusićeva*) u istome tekstu. Autor članka naizmjenice rabi žensko prezime i prezime ženske osobe (*Pusićeva* – *Pusić*) te se time ujedno ukida i mogućnost interpretacije uporabe ženskoga prezimena u pejorativnome smislu. Tomu se može pripisati i sam oblik ovoga ženskoga prezimena – *Pusićeva*, a ne *Pusićka*:⁵

(7) *Takvu je ponudu, tvrde izvori expressa.hr, od novoga šefa UN-a Antonia Guterresa dobila i Pusićeva.*

Stier i Pusićeva nemaju neko mišljenje jedno o drugom.

Express je zamolio Pusićevu za komentar, ali je odbila. (24 sata)

Političarka Ruža Tomašić u samo je jednome primjeru imenovana osobnim imenom (*Ruža*). Autor članka opisuje *zoranizme* – zanimljive izjave Zorana Milanovića te prije svakoga njegova navoda kratkim naslovom nagoviješta o čemu će biti riječ:

(8) *Ne voli ni Ružu. (24 sata)*

Uporaba je samo osobnoga imena u primjeru (8) stoga izravan utjecaj jezične ekonomije i želje za efektnošću, a primjeru se ne može pripisati strategija neuljudnosti.

Političarka Jadranka Kosor u jednome je primjeru imenovana ženskim prezimenom:

(9) *Nakon više od desetljeća političkog djelovanja u samom vrhu HDZ-a, nakon karijere koja je kulminirala dovršetkom pregovora za pristup EU nakon premijerskog mandata, Jadranka Kosor neslavno je izbačena iz stranke. Iako se žalila na odluku suda časti, vrhuška je ostala odlučna u svome. Kosorica je "nanijela štetu ugledu stranke". (24 sata)*

Uporabom ženskoga prezimena političarke Jadranke Kosor ostvaruje se strategija neuljudnosti u navedenome primjeru. Time je prekršeno nekoliko Leechovih maksima: maksima takta zbog uporabe pejorativnog oblika političarkina prezimena, maksima velikodušnosti jer članak nije naumio povećati dobrobit osobe o kojoj se u njemu piše, a nisu ostvarene ni maksime simpatije i odobravanja jer je uporabom neuljudne strategije ostvarena namjerna devalorizacija političkog djelovanja bivše hrvatske premijerke.

5 Prema B. Kuni (2014: 78) „pojavu sklonjivih prezimena ženskih osoba ni u kom slučaju ne valja dovesti u vezu s Hrastinom (1954) preporukom da se tako istakne njihov bračni status, već prije s naglašavanjem obavijesti o gramatičkoj kategoriji roda.“ Nije isto kada se uporabi oblik Kosorova, dakle sa sufiksom *-ova*, kojim se „želi bavljenje javnim poslom prizemljiti, učiniti običnim, svakodnevnim, pa i trivijalnim.“ (Kuna, 2014: 79) Za razliku od oblika tvorenihi tim sufiksom ženska prezimena na *-ica* i *-ka* posreduju dublja, često negativna značenja kojih ne bi trebalo biti u medijskim objavama informativnoga karaktera ni u javnom diskursu uopće.

Političarka Milanka Opačić u dvama se primjerima imenuje strukturama koje imaju dodatni pragmatički učinak:

(10) *Branio je svoju odluku o podršci smjene Opačićke i Msića govoreći da to nisu sankcije te da je on osobno podržao Bernardićevu inicijativu.*

(11) *Buntovna Milanka*

Iz ovoga bi se mogao steći dojam da je Milanka Opačić nekakva buntovna dužnosnica, borac za demokraciju u stranci, za javnu kritiku vodstva, za ispravljanje krivih politika. Za javno pljuvanje po šefu koji vodi stranku u krivom smjeru. Ali jedino čega se sjećamo jest njezina tvrdnja nakon zadnjeg izbornog poraza i najavljenog Milanovićeva odlaska kako je predsjednik stranke najodgovorniji za poraz.

U primjeru (10) autor je članka upotrijebio žensko prezime (*Opačićka*). Pogleda li se širi kontekst, odnosno cijeli članak u kojemu se Milanka Opačić imenuje stilski neutralno (dakle, sintaktičkim mogućnostima koje su u ovome radu ubrojene u prvu skupinu te služe samo za identifikaciju), navedeni se primjer također može smatrati pragmatički neutralnim, a uporaba se ženskoga prezimena opravdava rodnim razlikovanjem u odnosu na prezimena političara za koja se rijetko rabi pejorativna stilizacija. Međutim, u primjeru (11) autor je članka osobno ime atribuirao pridjevom *buntovna* koji i svojom semantikom ističe negativne konotacije. Sintagma *buntovna Milanka* upotrijebljen je u funkciji podnaslova, a njegova se na prvi pogled negativna konotacija i uporaba neprimjerena za novinski diskurs ublažava već samim početkom teksta koji slijedi (*Iz ovoga bi se mogao steći dojam da je Milanka Opačić nekakva buntovna dužnosnica,...*).

Dnevne novine *24 sata* u hrvatskom privatnom i javnom diskursu često slove kao poluozbiljna tiskovina sklona, pored ozbiljnih informacija, posredovanju trivijalnih informacija te, shodno tomu, traču i stilski obilježenom leksiku u koji pripadaju i neuljudnim strategijama obilježeni modificirani oblici imena. To je posebice vidljivo u odnosu na imena i prezimena ženskih osoba, konkretno hrvatskih političarki i estradnih djelatnica čija su imena i prezimena predmetom ovoga rada. S obzirom na komunikacijski kontekst u kojemu se javljaju analizirani oblici imena i prezimena, valja reći da strategija uljudnosti nije uvijek ostvarena, što je očekivano s obzirom na status tiskovine u kojoj se javljaju modificirani oblici imena.

4.2. Rezultati istraživanja načina imenovanja pjevačica i glumica

U nastavku rada donosi se tablični prikaz zastupljenosti različitih načina imenovanja četiriju pjevačica i jedne glumice.

Tablica 2. *Uporaba različitih načina imenovanja žena na hrvatskoj estradnoj sceni*

	Zrinka Cvitešić		Natali Dizdar		Maja Šuput		Nina Badrić		Jelena Rozga		UKUPNO
	VL	24S	VL	24S	VL	24S	VL	24S	VL	24S	
IME + PREZIME	21	17	22	30	29	20	28	23	18	13	221
PREZIME	-	7	-	1	-	7	-	4	3	12	34
INICIJAL + PREZIME	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
APOZICIJA + IME + PREZIME	4	4	10	4	4	2	4	3	7	1	43
ATRIBUT + IME + PREZIME	2	-	2	-	-	1	-	-	-	-	5
ATR. + APOZ. + IME + PREZIME	-	-	4	1	1	2	3	1	1	3	16
APOZICIJA + PREZIME	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
ATR. + APOZ. + PREZIME	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
ATRIBUT + PREZIME	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
ATRIBUT + IME	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	4
APOZICIJA + IME	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	2
ATR. + APOZ. + IME	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	3
ŽENSKO PREZIME	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
NADIMAK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
IME	23	19	9	14	16	16	15	19	20	19	170

Za razliku od imenovanja političarki gdje prevladavaju morfosintakstičke strukture kojima je osnovna funkcija identifikacija, pri imenovanju žena s hrvatske estradne scene takav način također prevladava, ali u znatno manjoj mjeri. Od ukupno 500 pojava različitih načina imenovanja 321 je primjer s funkcijom identifikacije. U nastavku navodimo po jedan primjer potvrđenih mogućnosti neutralnog imenovanja:

- ime + prezime: *Nina Badrić izvela je svoju pjesmu nominiranu za hit godine "Dani i godine", a uz glavnu nagradu dobila je i koja je dobila i nagradu za radijski hit godine.* (VL)
- samo prezime: *Penelope Cruz bila je preskupa da glumi kolumbijku Ximenu pa je glumi Cvitešić.* (24 sata)
- inicijal imena + prezime: *Niko Kranjčar i Z. Cvitešić prvi put službeno pozirali kao par.* (24 sata)
- apozicija + ime + prezime: *Pjevačica Natali Dizdar (31) danas je 'izbacila' spot za slušani singl 'Ne reci zauvijek'.* (VL)
- atribut + ime + prezime: *Energična Maja Šuput (37) skakala je i plesala na pozornici u bijelom trikou zanimljivog kroja koji pomalo podsjeća na dječje pelene.* (24 sata)
- atribut + apozicija + ime + prezime: *Zadarska pjevačica Natali Dizdar (32) nedavno je objavila svoj četvrti album "Iluzije".* (VL)

g) apozicija + prezime: -

h) atribut + apozicija + prezime: -

i) atribut + prezime: *Zaljubljena Rozga posvetila Hauseru Čolićeve stihove. (24 sata)*

Pomalo iznenađuje činjenica kako postoji razlika u tretmanu imena i prezimena ženskih osoba s obzirom na karijeru. Tako su imena i prezimena političarki često donesena u neutralnom obliku za razliku od žena s estrade čija je neutralna imenska formula nerijetko zamijenjena imenom, prezimenom, nadimkom i drugim oblicima imena i/ili prezimena, a posebno je uočljiva razlika između *Večernjeg lista* i *24 sata*. Naime, prve dnevne novine prave jasnu razliku između političarki i žena s estrade u odnosu na njihovo imenovanje, i to tako da se češće rabe neutralni oblici imenovanja.

Osobito je zanimljivo prezime pjevačice Jelene Rozge. Umjesto navođenja cjelovite imenske formule u analiziranim člancima 15 se puta pojavilo njezino prezime kao samostalna identifikacijska oznaka (od čega 12 puta u *24 sata*). Budući da velik broj hrvatskih ženskih imena pripada *e*-vrsti, kao i prezime ove pjevačice, njezino je prezime shvaćeno kao ime te se u javnom diskursu nerijetko pojavljuje samostalno. Postoji nekoliko mogućih razloga zašto je to tako: redukcija imenske formule na njezin drugi dio posljedica je jezične ekonomije, a uzrok ekonomičnosti može se tražiti i u popularnosti glazbe Jelene Rozge te familijarnosti koja se želi postići uporabom prezimena kao samostalne identifikacijske odrednice.

Broj primjera kojima se postiže dodatni pragmatički učinak u ovoj je skupini imena znatno više – ukupno 179, od čega je čak 170 primjera imenovanja samo osobnim imenom (i to podjednako u *Večernjem listu* i *24 sata* – 83 : 87). Imenovanje je osobnim imenom pjevačica i glumica uobičajeno i u naslovima, kao i u tijelu teksta (primjeri 12):

(12) *Zrinka na Braču ima svoj maslinik i radi maslinovo ulje koja osvaja i vrijedne nagrade. (VL)*

Osim za novi album, Natali se sprema i za veliki koncert u Tvornici 9. prosinca gdje će premijerno izvesti novi singl, ali i izvesti pjesme iz svoje 13 godina duge karijere. (24 sata)

Da nije sve u poziranju, Maja je pokazala kad se primila ražnja i za svoju ekipu ispekla janje. (24 sata)

Nina od 90-ih do danas niti u jednom trenutku nije izgubila svoj zvjezdani status, a to je dokazala i prošlog tjedna kada je osvojila nagradu za hit godine "Cesarica" za svoj hit "Dani i godine". (VL)

Jelena proslavila 40. rođendan, evo koliko se promijenila tijekom godina. (VL)

Budući da je navedeni način imenovanja (samo osobnim imenom) pjevačica i glumica vrlo zastupljen na promatranim stranicama dnevnih novina, može se zaključiti da se time ujedno i gubi onaj pragmatički učinak koji takva uporaba imena izaziva kod imenova-

nja hrvatskih političarki. S obzirom na tematiku članaka⁶ u kojima se promatrana imena spominju (vrlo ležerne, svakodnevne i zabavne teme namijenjene razonodi i zabavi), ton familijarnosti u imenovanju samo osobnim imenom ima cilj publiku približiti spomenutim osobama i jače ih povezati s njim, a u svakom slučaju izostaju negativne konotacije. Preostalih devet primjera neformalnog imenovanja pjevačica i glumica također potvrđuju navedeno – u njima je osobno ime pobliže određeno apozicijom ili atributima:

(13) *Prava senzacija: Sjajnu Zrinku ćemo gledati na filmu, ali uživo (24 sata)*

Dok je lijepa Zrinka pozirala fotografima na crvenom tepihu s oduševljenjem ju je promatrao i glumac David Suchet kojeg većina zna kao legendarnog detektiva Poirota. (24 sata)

Ubrzo nakon toga sličnu fotografiju objavila je i njegova Jelena

Filip Dizdar ne bi se volio transformirati u sestru Natali jer ne bi dosegnuo njezinu ljepotu, a smatra kako bi odlično "skinuo" Jasmina Stavrosa i njegove pokrete. (VL)

4.3. Usporedba načina imenovanja političarki, glumica i pjevačica

U nastavku rada donosimo tablični prikaz u kojemu se uspoređuje učestalost pojedine morfosintaktičke strukture za imenovanje žena.

Tablica 3. *Usporedni prikaz učestalosti različitih načina imenovanja žena u politici i na estradi*

	ŽENE U POLITICI			ŽENE S ESTRADJE		
	VL	24S	UKUPNO	VL	24S	UKUPNO
IME + PREZIME	101	85	186	118	103	221
PREZIME	66	93	159	3	31	34
INICIJAL + PREZIME	4	0	4	0	1	1
APOZICIJA + IME + PREZIME	32	15	47	29	14	43
ATRIBUT + IME + PREZIME	1	3	4	4	1	5
ATR. + APOZ. + IME + PREZIME	32	18	50	9	7	16
APOZICIJA + PREZIME	11	7	18	0	0	0
ATR. + APOZ. + PREZIME	0	1	1	0	0	0

6 „U okviru publicističkog funkcionalnog stila ostvaruje se mnogo različitih žanrova koji su nastali kao posljedica mnogobrojnih funkcija novina, radija i televizije (informativne, promidžbene, pedagoške, zabavne itd.). Ti se žanrovi okvirno mogu podijeliti u dvije skupine: prvu skupinu čine žanrovi kojima je osnovna namjena da obavijeste, a drugu žanrovi u kojima su u većoj ili manjoj mjeri prisutne i značajke književnoumjetničkog funkcionalnog stila.“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 243) Analizirani članci pripadaju prvoj skupini žanrova: dakle, njihova je primarna funkcija obavijesna, a u njima prevladavaju „jednostavne rečenice, nefigurativan i neekspresivan jezik.“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 243) Nakon analize članaka može se zaključiti kako jezik kojim su pisani ti tekstovi nije nefigurativan i neekspresivan, čemu ponajviše pridonose i neformalni načini imenovanja ženskih osoba.

	ŽENE U POLITICI			ŽENE S ESTRADNE		
	VL	24S	UKUPNO	VL	24S	UKUPNO
ATRIBUT + IME	2	1	3	0	4	4
APOZICIJA + IME	1	0	1	1	1	2
ŽENSKO PREZIME	0	5	5	0	0	0
NADIMAK	0	3	3	0	0	0
IME	0	19	19	83	87	170

Istraživanje je pokazalo kako je najčešći oblik imenovanja ženskih osoba s hrvatske estrade stilski neutralna kombinacija imena i prezimena, i to tako da je u *Večernjem listu* pronađeno 118 pojava toga oblika, a u *24 sata* njih 103. Drugi je najčešći oblik imenovanja ženskih osoba s estrade osobnoimenski: u *Večernjem listu* 83, a u *24 sata* 87. Iako je polazna pretpostavka bila da će takav način imenovanja imati negativne pragmatičke učinke, rezultati su pokazali suprotne težnje: takva imenovanja imaju ton familijarnosti te im je cilj imenovane osobe približiti publici bez ikakvih negativnih konotacija. Dokaz su tomu i atributi pozitivne semantike koji se javljaju uz osobno ime (npr. *sjajna/lijepa Zrinka*). Slično je i s učestalom uporabom prezimena, osobito pjevačice Jelene Rozge – upotrijebljeno uz attribute pozitivne semantike (npr. *zaljubljena Rozga*) ili samostalno. I prezimena ostalih žena s estrade javljaju se samostalno (*Badrić* četiri puta, *Šuput* sedam puta, *Dizdar* jednom i *Cvitešić* sedam puta), a glavni je razlog tomu ekonomičnost izraza, dok negativne konotacije izostaju. Zanimljivo je primijetiti da se kombinacija apozicije s imenom i prezimenom dvostruko češće pojavljuje u *Večernjem listu* (29) nego u *24 sata* (14), što se može objasniti time da *Večernji list* daje informacije o zanimanju osobe o kojoj se radi u članku, dok se *24 sata* više usmjerava na osobni, a ne profesionalni identitet osobe.

Kao i pri imenovanju žena s estrade, tako se i pri imenovanju hrvatskih političarki najčešće javlja kombinacija imena i prezimena: u *Večernjem listu* riječ je o 101 pojavnici, a u *24 sata* o njih 85. Međutim, za razliku od imenovanja žena s estradne scene, političarke se znatno češće imenuju i drugim *neutralnim* morfosintaktičkim strukturama: drugi je najčešći način imenovanja političarki uporaba samo prezimena (ukupno 159 pojava), a slijede kombinacije atributa i apozicije s imenskom formulom: zanimljivo je primijetiti da se imenovanje atributom i apozicijom uz imena i prezimena potvrđuje gotovo dvostruko češće u *Večernjem listu* (43) nego u *24 sata* (24), što se može protumačiti činjenicom da je *Večernji list* precizniji u određivanju profesije ženske osobe, a time i pokazuje više poštovanja i prema osobi i prema njezinoj profesiji. Kada je riječ o drugoj skupini morfosintaktičkih struktura imenovanja koja omogućuju i prisustvo negativnih konotacija, *Večernji list* ne iskorištava takve mogućnosti: od triju primjera imenovanja političarki koji pripadaju ovoj skupini (*nadobudna/40-godišnja Ruža, gospođa Vesna*), analiza je primjera u širem kontekstu potvrdila da se njima ne iskazuju negativni pragmatički učinci, tj. da nisu sredstva iskazivanja neuljud-

nosti. Međutim, u *24 sata* potvrđuju se primjeri koji imaju negativne konotacije: primjerice, nadimci za imenovanje predsjednice Republike: *Ledolinda* (u istom je članku, tj. u njegovu naslovu ministar obrane Republike Hrvatske Damir Krstičević referiran kao *Mrzli*) i *Koli* (u jednom od članaka gdje je potvrđen taj nadimak premijer Republike Andrej Plenković nazvan je *Plenki*), kao i uporaba ženskih prezimena (npr. *Kosorica*).

5. ČITATI IZMEĐU REDAKA ILI KAKVU JE ŽENU STVORIO MEDIJSKI DISKURS – ZAKLJUČNO

Večernji list u hrvatskoj se javnosti smatra ozbiljnim i relevantnim dnevnim novinama, dok *24 sata* odlikuje gdjekad ozbiljan pristup temama, ali i sklonost traču. U *Večernjem se listu* češće pojavljuje cjelovita imenska formula nego u *24 sata*, što ukazuje na profesionalnost i veće poštovanje koje autori članaka iskazuju prema osobama o kojima pišu. Prema J. Siliću (2006: 77) „neutralna jezična sredstva imaju prevlast načelno u informativnim, popularizatorskim, prosvjetiteljskim i pedagoškim, a ekspresivna u propagandnim, agitativnim i zabavnim žanrovima.“ Budući da u prvu skupinu, između ostalih, pripadaju vijest, intervju i reportaža, dakle žanrovi koji su predmetom ovoga istraživanja, moglo se očekivati da će u njima prevladavati neutralna jezična sredstva, među kojima treba promatrati i neutralne načine imenovanja ženskih osoba. Ipak, analiza je pokazala da to nije uvijek tako jer je uočen znatan odmak: potvrđeni su primjeri ženskih prezimena, samostalne uporabe prezimena i imena, nadimci, kombinacije atributa i imena, što znatno odudara od očekivanoga u odnosu na *neutralno* imenovanje, dakle od uporabe cjelovite imenske formule ponekad pobliže objašnjene apozicijom ili atributom ili atributnim/apozicijskim skupom.

U zaključnim se razmatranjima moramo vratiti i polazištu za analizu te u obzir uzeti i korpus, kao i širi kontekst: „Hoćemo li neku poruku ili govorni čin shvatiti kao uljudne ili potencijalno uvredljive, ovisi ne samo o njihovu sadržaju već i o brojnim drugim aspektima: ponašanju njihova odašiljatelja, primijenjenim načelima uljudnosti, (...) okolnostima u kojima je ona izrečena (...). Čak i pisana poruka, iako fiksirana medijem kojim se prenosi, nudi različite mogućnosti shvaćanja uljudnosti, ovisno o tome (...) kakve su forme oslovljavanja primijenjene itd. Uljudnost ovisi o vrlo širokom kontekstu primjene te je moguće da poruka koja u jednoj situaciji i s jednim sugovornikom funkcionira kao uljudna, a u drugom kontekstu i s drugim sugovornikom bude shvaćena čak i kao uvredljiva.“ (Marot Kiš, 2005: 68) Promotri li se navedeno u kontekstu medija – mrežnih stranica dnevnih novina – koji u ovom slučaju podrazumijevaju jednosmjernu komunikaciju koja ne ostavlja previše prostora za različite interpretacije i shvaćanja, nameću se sljedeći zaključci: *24 sata* (u odnosu na *Večernji list*) novine su u kojima su zastupljeniji načini imenovanja s negativnim konotacijama; političarke se češće imenuju sredstvima koja osiguravaju negativne konotacije (ženska prezimena, nadimci, osobno ime); imenovanje žena s estrade u pravilu nema negativne konotacije te se uporabom morfosintaktičkih sredstava, za koja

smo pretpostavili da iskazuju negativne konotacije, iskazuje suprotno: pozitivne konotacije i familijarnost s ciljem približavanja publici.

Literatura

- Babić, Stjepan, 1991. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, HAZU.
- Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Frančić, Anđela, 1996. Pregled mijena imenske formule i osobnog imena u njoj (na primjerima iz medicinske antroponimije). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 22/1. 17–36.
- Frančić, Anđela, 2002. *Međimurska prezimena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Frančić, Anđela, 2007. Što je osobno ime?. *Folia onomastica Croatica* 15. 71–80.
- Frančić, Anđela, 2008. Ženska prezimena i(li) prezimena ženskih osoba. *Riječki filološki dani* 7. ur. Ines Srdoč-Konestra, Silvana Vranić. Rijeka: Filozofski fakultet, str. 579–588.
- Gluhak, Alemko, 2001. O hrvatskim prezimenima ženskim i dvostrukim. *Folia onomastica Croatica* 10. 67–82.
- Grice, Henry Paul, 1987. Logika i razgovor. *Kontekst i značenje*. ur. Mišević, Nenad i Potrč, Matjaž. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, str. 55–67.
- Hraste, Mate, 1953. O ženskim prezimenima. *Jezik* 2/5. 136–140.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2009. *Jezik medija: publicistički funkcionalni stil*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kekez, Stipe, 2011. Prezime na naglasnoj razini kao razlikovni, identifikacijski čimbenik. Kako ga očuvati?. *Fluminensia* 23/2. 57–70.
- Kuna, Branko, 2014. Morfosintaksa i pragmatika hrvatske imenske formule ženskih osoba. *Fluminensia* 26/2. 71–90.
- Leech, Geoffrey, 1983. *Principles of pragmatics*. London, New York: Longman Group Ltd.
- Lubina, Tihana; Brkić Klimpak, Ivana, 2014. Rodni stereotipi: objektivizacija ženskog lika u medijima. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku* 30/2. 231–232.
- Maretić, Tomo, 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*. Zagreb: JAZU.
- Marot, Danijela, 2005. Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. *Fluminensia* 17/1. 53–70.
- Matešić, Mihaela; Marot Kiš, Danijela, 2015. Pragmatika gramatičkih oblika: morfološka i sintaktička sredstva kao načini za iskazivanje uljudnosti. *Fluminensia* 27/2. 103–116.
- Rišner, Vlasta; Glušac, Maja, 2011. *Kroz mijene i dodire publicističkog stila*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Šimunović, Petar, 1985. *Naša prezimena, porijeklo, značenje, rasprostranjenost*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Šimunović, Petar, 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Vrban, Marta, 2016. *Strategije uljudnosti i neuljudnosti u polemikama hrvatskih književnika* (diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Yule, George, 1996. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Zakon o osobnom imenu*. NN, 118/12. <http://www.zakon.hr/z/43/Zakon-o-osobnom-Imenu> (posljednji put pristupljeno 29. 7. 2017.)

WHAT KIND OF WOMAN WAS CREATED BY MEDIA DISCOURSE? NAMING OF WOMEN IN THE MEDIA

Summary

The paper first suggests the features that characterize a surname, as an obligatory constituent of a nominal form and make it its most important component: surnames are constant, invariable, inherited, and serve first and foremost the purpose of identification, but can also be a source of multiple information on the bearer (e.g. indicate origin, family heritage, material and social status, nation and religion, etc.). The paper thus tackles the use of female persons' surnames in written media. The corpus consists of two points: the use and ratio of different practices in naming five Croatian lady politicians compared to those of naming five Croatian singers and actresses. Regarding (im)politeness strategies, the analysis focused on morphosyntactic structures activated in naming (use of first name, female surname or nickname).

Keywords: female surname, surname of a female person, suffixes *-ica* and *-ka*, gender inequality, politeness theory, media discourse

Betina Domazet
Ana Mikić Čolić

Tvorba etnika u hrvatskom jeziku

Unutar onomastike – discipline koja se bavi proučavanjem vlastitih imena – izdvaja se etnonimija koja predstavlja ukupnost imena naroda i naseljenih mjesta, odnosno etnonima i etnika. Već nasumičnim pregledom popisa etnika mogu se uočiti razlike u tvorbi tog onomastičkog sloja u standardnome hrvatskom jeziku u odnosu na tvorbu među stanovništvom na koje se ime odnosi. Na odabranom korpusu od početnih 30 toponima, koji se zbog postojanja etnika s više oblika proširio na korpus od ukupno 35 primjera, istražiti će se koji su tvorbeni načini te tvorbeni formanti najplodniji u tvorbi etnika te je li došlo do promjena u tvorbi u odnosu na dostupne gramatičke opise u hrvatskome jeziku.

Ključne riječi: tvorba riječi, etnici, sufiksalna tvorba

1. UVOD

Onomastika kao disciplina unutar opće lingvistike bavi se proučavanjem vlastitih imena. Ime discipline dolazi od grčke riječi *ónoma* što znači ime, a hrvatski naziv za tu disciplinu jest *imenoslovlje*. Iako je i prije u okviru lingvistike postojala tendencija bavljenja vlastitim imenima, tek u zadnjih pola stoljeća onomastika je stekla samostalnost zbog čega ju smatramo relativno mladom jezikoslovnom disciplinom. U dosadašnjim se stratifikacijama onomastiku uglavnom granalo u dva smjera: jedan posvećen imenima ljudi (antroponimija) i drugi posvećen imenima koja se pridijevaju mjestima i lokalitetima (toponimija). Ponegdje se u okviru onomastike proučavaju i imena stanovnika kontinenta ili gradova (etnonimija). Razlog takvog povremenog „izdvajanja“ etnonimije iz grana onomastike jest taj što se u mnogim radovima etnonimija smatrala toponimijom, jer su mnogi onomastičari pri pisanju toponomastičkih studija ujedno navodili imena stanovnika sela i gradova s područja na kojima su provodili istraživanja. Ipak, ni takav prikaz podjele onomastike nije najbolji jer je doseg koji proučava vlastito ime mnogo prostraniji. Iz tog razloga Vuković (2007: 139–148) predstavlja novi model sistematizacije onomastike prema kojoj čitavu onomastiku dijeli u sljedećih pet razreda: antroponimija (imena ljudi), toponimija (imena lokaliteta), etnonimija (imena naroda i stanovnika), bionimija (imena živih bića osim čovjeka) i ergonimija (imena tvorevina).

Cilj je ovoga rada istražiti tvorbu imena stanovnika ili stanovnica naseljenih mjesta, odnosno etnika. Da bi se došlo do korpusa etnika, sastavljen je popis 30 nasumično odabranih toponima te je 50 ispitanika zamoljeno da za svaki toponim navede etnik. S obzirom na rezultate, u nastavku će se govoriti o značajkama sufiksalne i složeno-sufiksalne tvorbe kao dvama tvorbenim načinima zastupljenima u analizi korpusa. Zbog bolje preglednosti i sustavnosti svaki sufiks posebno je obrađen uz pripadajuće primjere iz korpusa koji su tablično navedeni i pojašnjeni. Nakon pregleda svih sufiksa koji se pojavljuju ukratko je dan pregled mocijske tvorbe za sve primjere te na kraju izveden zaključak.

2. ETNONIMIJA

„Etnonimija (grč. *éthnos* – narod) ukupnost je vlastitih imena naroda i naseljenih mjesta. Proučava ih etnonomastika, a jedinica u njezinoj nomenklaturi jest etnonim.” (Vuković, 2007: 172). Iako se u literaturi pojmovi *etnik* i *etnonim* često poistovjećuju, ta dva pojma nikako ne mogu biti sinonimi. Prema tome, cjelokupnu etnonimiju činit će dva osnovna polja. Prvo polje predstavljat će *etnici* kao imena stanovnika naseljenih mjesta, regija, država i kontinenta. U to polje, kao podvrsta, svrstat će se i *egzonimi* kao hrvatska imena naseljenih mjesta koja su izvan hrvatskoga jezičnog prostora, a drugo polje činit će *etnonimi* kao imena naroda. Izvan spomenute podjele, kao zasebni odsječak etnonimije bit će i pridjev koji se izvodi iz etnonima (etnika) – *ketetik* (Vuković, 2007: 172).

2.1. Etnici

Etnici su najčešće definirani kao nazivi stanovnika ili stanovnice naseljenog mjesta, kraja, države, kontinenta, odnosno naziv muškarca ili žene koji odatle potječu, npr. *Zágreb* – *Zágrepčanin*, *Zágrepčanka* (Barić i dr., 2005: 313). Kada ih promatramo s teorijskog stajališta, otvara se pitanje jesu li etnici imena ili nazivi. Dok ih suvremene hrvatske gramatike uglavnom definiraju kao nazive, pravopisni priručnici hrvatskoga jezika smatraju ih imenima, što se iščitava iz pravila za pisanje imena velikim početnim slovom u koje se svrstava i etnike (Čilaš Šimpraga, Kurtović Budja, 2010: 36). U raspravi o tome jesu li etnici imena ili nazivi, Peti kaže kako je neupitno da su etnici po svojoj semantičkoj strukturi imena. No dalje ističe: „Etnik je ime svih stanovnika naseljenog mjesta ili kraja, ne jednoga i ne mnoštva. Svih, bez obzira na uzrast, spol, rod i broj.” (Peti, 1997: 102) Prema tome, stanovnici Zagreba i kraja Dalmacija imali bi obilježja etnika imena samo u obliku *pluralia tantum* – *Zagrepčani* i *Dalmatinci*. Kada bi se uzeli oblici npr. *Zagrepčanin* i *Dalmatinka*, oni ne bi imenovali stanovnike tih krajeva jer su u prvom slučaju (*Zagrepčanin*) iz imenovanja izuzeti svi ženski, a u drugom slučaju (*Dalmatinka*) iz imenovanja izuzeti svi muški stanovnici mjesta (Peti, 1997: 102). Takvo stajalište da su etnici samo imenice u množini, dok etnici u obliku jednine dobivaju osobine naziva, a ne imena, zastupaju još neki autori

(Čilaš Šimpraga, Kurtović Budja, 2010: 37). Osim spomenutog teorijskog aspekta, o etnicima se obično piše i vezano uz njihovu uporabu. Činjenica je da se često razlikuju imena za stanovnike pojedinog naselja u standardnom jeziku od etnika u samome naselju na čije se stanovnike to ime odnosi (Čilaš Šimpraga, 2013: 17). Babić (1975: 139–143) ističe da su ranije etnici ulazili u standardni jezik u onom liku u kojem ih upotrebljavaju sami stanovnici. Ipak, ističe i da mnogi narodni likovi često nisu prihvatljivi za standardni jezik. Uz to, etnici potječu iz triju dijalektnih područja s različitim jezičnim sustavima, tradicijom, utjecajima i sl. zbog čega su i tvoreni na više načina, a pojedinačni načini imaju i više tipova. Zbog toga ne bi bilo moguće prihvatiti svaki etnik kako ga upotrebljavaju njegovi stanovnici. Zbog svega toga možemo zaključiti da je „pri tvorbi etnika važno [je] poznavanje mjesne tvorbe prihvatljive za književni jezik ili književnojezične tvorbe prihvatljive za narod s osjećajem književnojezične posebnosti“ (Babić, 1975: 143).

Etnici imaju sljedeće značajke: izvode se od toponima po gramatičkim pravilima, u njihovoj tvorbi upotrebljavaju se tvorbene jedinice standardnog jezika, kada za to postoje opravdani razlozi, u standardnom se jeziku mogu upotrebljavati i dva lika etnika: standardni i mjesni (npr. *Murteranin* uz *Murterinac*, *Dubrovčanka* uz *Dubrovkinja*), u standardni jezik ne mogu ući stilski obilježeni etnici kao stilski neutralni, sklanjaju se prema pravilima standardnoga jezika te tamo gdje se ne može izvesti etnik, treba uzeti u obzir mjesni izraz. To u prvom redu vrijedi za složene toponime ili za toponime s neobičnim završnim suglasničkim skupovima (npr. od Jablanac Jasenovački – *Jablančanin*, od Slavonski Brod – *Brođanin*) (Babić, 1975: 144).

3. TVORBA ETNIKA

Osim što je tvorba riječi jezična pojava u kojoj od jedne ili više riječi nastaju nove riječi, ona je i dio gramatike koji proučava tvorbenu strukturu dosadašnjih riječi dajući pravila za tvorbu novih riječi (Barić i dr., 2005: 285). Kao osnovni tvorbeni načini ističu se izvođenje i slaganje. Pritom je razlika u broju ishodišnih riječi. Kod izvođenja tvorenic je u tvorbenoj vezi s jednom riječju i zove se *izvedenica*, dok je kod slaganja tvorenic u tvorbenoj vezi s dvjema riječima i zove se *složenica*. Unutar izvođenja razlikujemo nekoliko tvorbenih načina: sufiksalsnu tvorbu, prefiksalsnu tvorbu i prefiksalsno-sufiksalsnu tvorbu, dok u slaganje ubrajamo složeno-nesufiksalsnu tvorbu (čisto slaganje), složeno-sufiksalsnu tvorbu, srastanje, tvorbu složenih skraćenica i, kao poseban tvorbeni način, preobrazbu (Barić i dr., 2005: 293).

U nastavku rada, s tvorbenog stajališta, analizirat će se korpus etnika do kojega se došlo anketiranjem. Kao što je naznačeno u uvodnom dijelu rada, u istraživanje je uključeno 50 ispitanika kojima je ponuđen popis toponima te su ispitanici za svaki toponim trebali navesti etnik. Rezultati istraživanja bit će prikazani i tablično.

3.1. Složeno-sufiksalna tvorba

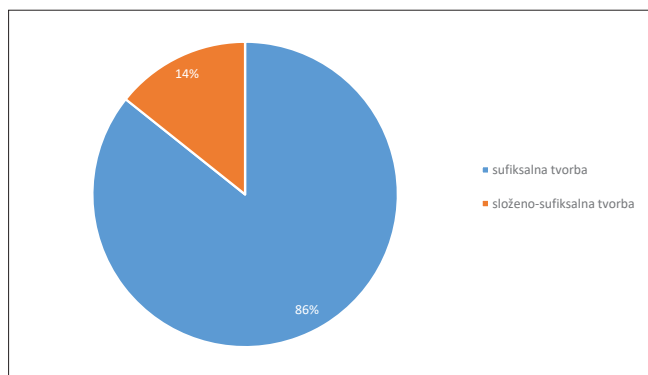
Nastanak nove riječi istodobnim djelovanjem dvaju tvorbenih načina, slaganja i sufiksne tvorbe, naziva se složeno-sufiksalna tvorba. Složenice koje nastaju na taj način nazivaju se složenice složeno-sufiksne tvorbe ili sufiksne složenice. Složena osnova nastaje priključivanjem sufiksa te se onda tvorbeno značenje tvorenica složeno-sufiksne tvorbe izražava sufiksom vezanim uz složenu osnovu (Barić i dr., 2005: 298). Pritom sufiksna složenica može imati samostalnu riječ u svom drugom dijelu, ali ta se riječ ne nalazi među osnovnim riječima te složenice, nego je tvorbenim procesom dobila svoj izraz (Barić i dr., 2005: 298). Tri su najčešća tipa obrasca tvorbe imenica složeno-sufiksalnom tvorbom. Najplodniji je prema obrascu *im. + o + glag. + -(a)c* i tako najčešće nastaju složenice koje označuju čovjeka (*čovjekoljubac*, *čudotvorac*). Drugi tip tvori se prema obrascu *prid. + o + im. + -(a)c* te i takve složenice najčešće označuju čovjeka (*dobrovoljac*, *krivovjerac*). Po tom tipu teče i tvorba složenih etnika (*Babinopoljac*, *Crnogorac*). Treći tip tvoren je prema obrascu *br. + o + im. + -(a)c*, a značenja su takvih složenica različita: mogu označavati životinju (*jednogodac*), čovjeka (*prvoškolac*), biljku (*dvoredac*), stvari (*dvomotorac*) (Babić, 2002: 84–85).

U analizi korpusa, od početnih 30 primjera toponima, tvorbom se došlo do ukupno 35 primjera (jer neki etnici postoje u više oblika) te je od tog broja sveukupno pet primjera tvoreno složeno-sufiksalnom tvorbom. Svi primjeri tvoreni su prema drugom tipu obrasca: *prid. + o + im. + -(a)c*: *Velik + o + goric + janin*, *Dug + o + rat + janin*, *Nov + o + gradišk + janin*, *Bel + o + manastir + ac* i *Star + o + grad + janin*.

3.2. Sufiksna tvorba

Tvorbeni način u kojem se tvorbeno značenje izražava tvorbenim nastavkom ili sufiksom jest sufiksna tvorba. U hrvatskom jeziku najviše riječi nastaje od osnove i sufiksa kao tvorbenog sredstva, dakle sufiksna tvorba predstavlja najplodniji način u hrvatskom standardnom jeziku, osobito pri tvorbi imenica i pridjeva. Kako su sufiksi kao nositelji tvorbenog značenja riječi u središtu sufiksne tvorbe, bitno je detaljnije istaknuti njihova obilježja. Sufiksi su nositelji tvorbenog značenja tek u vezi s osnovom jer, primjerice, glasovni niz *-(a)c* nema nikakva sadržaja, već u vezi s pridjevom *stār* daje imenicu *stārac* sa značenjem 'star čovjek'. Od glavnih značajki sufiksa bitno je istaknuti da on u sastavu riječi ima uvijek stalno mjesto (završetak riječi), nikada ne dolazi kao osnova, nikada ne dolazi u samostalnoj upotrebi, pa prema tome ima značenje samo u vezi s osnovom te ne može tvoriti semantičku jezgru riječi, nego samo može morfološki preinačiti osnovu, tj. biti modifikator značenja osnove (Barić i dr., 2005: 294). Što se tiče podjele sufiksa, prema riječima iz kojih se izlučuju dijele se na imeničke, pridjevske, glagolske i priložne. Kada govorimo o stupnju tvorbenosti aktivnosti, sufiksi se mogu podijeliti na vrlo plodne, tj. one koji pokazuju najviši stupanj tvorbenosti, poput imeničkih sufiksa: *-(a)c*, *-āč*, *-āk*, *-čić*, *-ica*, *-ić*, *-ina* i dr., zatim na slabo plodne sufikse, tj. one čiji je stupanj tvorbenosti

nizak, kao što su *-an*, *-eč(a)k*, *-ič(a)k*, *-ešina* i dr., te neplodne sufikse koji više ne sudjeluju u tvorbi novih riječi (Barić i dr., 2005: 294). Zastupljenost pojedinih tvorbenih načina u tvorbi etnika iz korpusa grafički izgleda ovako:

Prikaz 1. Zastupljenost tvorbenih načina u tvorbi etnika

Od ukupno 35 etnika do kojih se došlo anketiranjem, 30 ih je tvoreno sufiksalsnom tvorбом čime se potvrđuje najveća zastupljenost sufiksalsne tvorbe pri tvorbi imenica.

Kada je riječ o etnicima, tvorbenom analizom iz njih se može izlučiti mnogo sufiksa. S obzirom na njihovu veliku brojnost, standardni jezik, koji teži usustavljanju, ne može ih sve prihvatiti. Stoga prihvaća one najplodnije, a kada govorimo o tvorbi etnika za mušku osobu, to su: *-(a)c*, *-an(a)c* i *-anin* (Barić i dr., 2005: 313), odnosno *-anin*, *-janin*, *-čanin*, *-(a)c* i *-an(a)c* (Babić, 2002: 243). S obzirom na prethodno spomenutu brojnost sufiksa za tvorbu etnika, jasno je da su se u analizi nasumično odabranog korpusa pojavili i drugi sufiksi pa će se u nastavku rada dati pojedinačan pregled sufiksa koji su se pojavljivali uz prikaz konkretnih primjera.

3.2.1. Sufiks *-anin*

Sufiks *-anin* u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr., 2005) ističe se kao jedan od tri sufiksa (*-anin*, *-(a)c* i *-an(a)c*) koji su najplodniji u tvorbi etnika. Pritom se ističe da sufiks *-an(a)c* dolazi uglavnom na strane osnove, a sufiksi *-(a)c* i *-anin* i na strane i na domaće. Uz to, za sufiks *-anin* navodi se da je to jedini sufiks kojim se tvore samo etnici (Barić i dr., 2005: 313–314). Može se ustvrditi da su sufiksi *-anin* i *-janin* u samom središtu tvorbe etnika iz više razloga: jer su etnici s njima najbrojniji, jer dolaze na cijelom jezičnom području i na svakom su najbrojniji, jer su jednoznačni (dolaze samo u tvorbi etnika) te jer dolaze na mjestu drugih sufiksa iz očite težnje za jačom kategorijalnom oznakom svih sufiksa kojima se tvore etnici. Uz to se veže i dijakronijski razlog jer su ti sufiksi najstariji i imaju neprekinutu protežnost (Babić, 2002: 243).

Što se tiče odnosa uporabe sufiksa *-anin* i *-janin*, tu postoji jasna glasovna raspodjela. Sufiks *-anin* dobivaju osnove koje završavaju na srednjojezične zatvornike (nepčani zatvornici i *r*), točnije, na sljedeće glasove: *č, ć, dž, đ, j, lj, nj, š, ž, r*. Tvorbe od osnova s ostalim završnim glasovima veoma su rijetke, što se može vidjeti i u sljedećim primjerima.

Tablica 1. *Tvorba etnika sufiksom -anin*

<i>Omiš</i>	<i>Omišanin</i>	<i>Omiš + anin</i>
<i>Gospić</i>	<i>Gospićanin</i>	<i>Gospić + anin</i>
<i>Trogir</i>	<i>Trogiranin</i>	<i>Trogir + anin</i>
<i>Otočac</i>	<i>Otočanin</i>	<i>Otoč + anin</i>
<i>Šolta</i>	<i>Šoltanin</i>	<i>Šolt + anin</i>
<i>Istra</i>	<i>Istranin</i>	<i>Istr + anin</i>
<i>Murter</i>	<i>Murteranin</i>	<i>Murter + anin</i>

Kao što je vidljivo iz Tablice 1, sedam od ukupno 35 primjera etnika tvoreno je sufiksom *-anin*. Svi primjeri tvoreni su prema navedenom pravilu o dodavanju sufiksa *-anin* na osnove koje završavaju nepčanim zatvornicima ili glasom *r*: *Omišanin*, *Gospićanin*, *Trogiranin*, *Otočanin*, *Istranin* i *Murteranin*. Primjer *Šoltanin* po završetku osnove (*Šoltanin*) ne bi trebao pripadati ovoj skupini etnika, no upravo taj etnik primjer je jedne od osnova koje dobivaju *-anin* umjesto *-janin* iz težnje da osnova ostane morfonološki ista (Babić, 2002: 245). Pri tvorbi etnika osnove se katkada krata, ali u tom skraćivanju nema dosljednosti tako da je teško izvesti pravila kada se ona skraćuje, a kada ne. To se vidi i na primjeru *Otočanin*. Iako se osnove na *-ac*, *-ec*, *-ci* većinom ne skraćuju, u primjeru *Otočanin* došlo je do skraćivanja osnove pri izvođenju etnika: *Otoč(ac)* – *Otočanin*. Da je u tom primjeru došlo do skraćivanja osnove, potvrđuje i Babić (2002) koji se upravo tim primjerom koristi pri oprimjerivanju neutralizacije. Naime, ističe da je upravo zbog toga skraćivanja osnove došlo do neutralizacije pa imamo jednak naziv – *Otočanin* – i za stanovnike *Otoka*, kao i za stanovnike *Otočca*. Jedno od pravila jest i da se završetak *-ić(i)* uglavnom ne skraćuje što je potvrđeno primjerom *Gospić* – *Gospićanin*.

3.2.2. Sufiks *-janin*

Kao što je već navedeno, sufiks *-janin*, uz sufiks *-anin*, najplodniji je u tvorbi etnika. Razlozi zbog kojih se ta dva sufiksa smatra središnjima navedeni su u prethodnom poglavlju. Što se tiče uporabe tog sufiksa, dobivaju ga osnove na nesrednjojezične zatvornike (nenepčani zatvornici osim *r*): *b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, s, t, v, z*. Pri tome se obično završni zatvornik osnove i početno *j* sufiksa zamjenjuju po jotacijskim pravilima (Babić, 2002: 244).

Tablica 2. *Tvorba etnika sufiksom -janin*

<i>Labin</i>	<i>Labinjanin</i>	<i>Labin + janin</i>
<i>Vis</i>	<i>Višanin</i>	<i>Vis + janin</i>
<i>Krk</i>	<i>Krčanin</i>	<i>Krk + janin</i>
<i>Topusko</i>	<i>Topušćanin/ Topušćanin</i>	<i>Topusk + janin</i>
<i>Nin</i>	<i>Ninjanin</i>	<i>Nin + janin</i>
<i>Cres</i>	<i>Crešanin</i>	<i>Cres + janin</i>
<i>Glina</i>	<i>Glinjanin</i>	<i>Glin + janin</i>
<i>Pula</i>	<i>Puljanin</i>	<i>Pul + janin</i>
<i>Vodice</i>	<i>Vodićanin</i>	<i>Vodic + janin</i>
<i>Novska</i>	<i>Novljanin</i>	<i>Nov + l + janin</i>
<i>Kornati</i>	<i>Kornaćanin</i>	<i>Kornat + janin</i>
<i>Baška</i>	<i>Bašćanin / Bašćanin</i>	<i>Bašk + janin</i>
<i>Koprivnica</i>	<i>Koprivničanin</i>	<i>Koprivnic + janin</i>
<i>Mljet</i>	<i>Mljećanin</i>	<i>Mljet + janin</i>

Iz Tablice 2 vidljivo je da je od ukupno 35 primjera etnika, njih čak 18 tvoreno sufiksom *-janin*. Pritom ih je 14 tvoreno sufiksalsnom tvorbom, dok su četiri primjera nastala složeno-sufiksalsnom tvorbom. Svi primjeri prate pravilo o osnovi na nenepčane zatvornike – *Labin* + *janin*, *Vis* + *janin*, *Velikogorič* + *janin*, *Krk* + *janin*, *Topusk* + *janin*, *Nin* + *janin*, *Cres* + *janin*, *Glin* + *janin*, *Pul* + *janin*, *Vodić* + *janin*, *Nov* + *l* + *janin*, *Dugorač* + *janin*, *Novogradišk* + *janin*, *Kornat* + *janin*, *Bašk* + *janin*, *Koprivnic* + *janin*, *Mljet* + *janin* i *Starograd* + *janin*. Vidljivo je da je u svim primjerima došlo do jotacije, a na primjeru *Novljanin* vidljiva je glasovna promjena umetnutog *l*, dok je na primjeru *Topušćanin* vidljivo da je nakon spomenute jotacije došlo i do jednačenja po mjestu tvorbe. Pri tvorbi etnika od toponima *Novska* došlo je do skraćivanja osnove: *Nov(s)* + *l* + *janin* čime se potvrđuje pravilo o čestom skraćivanju osnova koje završavaju na *-ski*, *-ska*, *-sko* (Babić, 2002: 240). Primjer *Novljanin* zanimljiv je i sa stajališta neutralizacije. Babić (2002: 242) ističe: „Zbog pojave da se od višečlanih toponima etnik tvori od jedne osnove često su takvi etnici neutralizacije toponima koji se razlikuju pojedinim članovima, npr. *Novljanin*: *Novi Vinodolski*, *Bosanski Novi* i *Novska*“. U primjerima vidimo četiri višečlana toponima (*Velika Gorica*, *Dugi Rat*, *Nova Gradiška* i *Stari Grad*). Od takvih toponima etnici se izvode na različite načine. Moguće je izvođenje od jednog člana (najčešće imeničkog), ali i od dvaju i to najčešće složeno-sufiksalsnom tvorbom što nam je i potvrđeno tim primjerima – *Velikogorićanin*, *Dugoraćanin*, *Novogradišćanin* i *Starogradićanin*. Etnici osnova koje završavaju na *-sc-*, *-sk-*, *-šk-* osim uobičajenog *-šč-*, imaju zbog dijalektnog ili dijakronijskog utjecaja i *-šč-*. Primjeri iz proučavanog korpusa koji bi to oprimirali jesu: *Topušćanin/Topušćanin*, *Novogradišćanin/Novogradišćanin* i *Bašćanin/Bašćanin*. Osim što neke osnove dobivaju sufiks *-anin* umjesto *-janin*, da bi osnova morfonološki ostala ista (poput već spomenutog primjera *Šoltanin*), tako se neki etnici mogu na dijalektnoj razini tvoriti sufiksom *-anin*, pokraj standardnog sufiksa *-janin* (primjer je dijalektno *Cresanin* uz standardno *Crešanin*).

3.2.3. Sufiks -čanin

Sufiks -*čanin* dolazi na osnove sa završnim zvonačnikom i to najčešće na osnove s *n*, *r*, *v* rjeđe s *j*, a na ostale samo iznimno. Dolazi na štokavskom i kajkavskom području, a rjeđe i na osnove toponima drugih jezika. „Do g. 1860. etnika sa sufiksom -*čanin* vjerojatno nije bilo mnogo, a još ih je manje bilo zabilježeno u rječnicima i ostalim jezičnim priručnicima i jezikoslovna literatura nije ni uočila da taj sufiks postoji pa je norma propisivala samo etnike sa sufiksom -(a)c...” (Babić, 2002: 249). Danas se sve više upotrebljavaju etnici sa sufiksom -*čanin* te tako oni nalaze svoje mjesto u normativnim priručnicima. Sufiks -*čanin* sve češće dolazi na mjesto sufiksa -(a)c iz težnje da se etnici ekonima tvore sufiksima koji završavaju na -*anin*. Babić ističe da „tu težnju ne treba sprječavati jer ona tvori integriraniji sustav, imajući na umu da je -(a)c osnovni sufiks kad osnova znači teritorijalno-administrativnu jedinicu.“ (Babić, 2002: 249).

Tablica 3. *Tvorba etnika sufiksom -čanin*

<i>Krapina</i>	<i>Krapinčanin</i>	<i>Krapin + čanin</i>
<i>Metković</i>	<i>Metkovčanin</i>	<i>Metkov + čanin</i>
<i>Kutina</i>	<i>Kutinčanin</i>	<i>Kutin + čanin</i>

Navedeni primjeri potvrđuju pravilo da sufiks -*čanin* dolazi na osnove s *n*, *r*, *v* – *Krapinčanin*, *Metkovčanin*, *Kutinčanin*. Kada je riječ o skraćivanju osnova, primjer *Metkovčanin* odstupa od pravila o neodbacivanju završetka -*ić(i)*.

3.2.4. Sufiks -(a)c

Sufiks -(a)c iznimno je plodan u tvorbi izvedenica od imeničkih i pridjevnih osnova i u složeno-sufiksnoj tvorbi, dok je u ostalim tvorbama slabo plodan. Imenice tvorene tim sufiksom mogu se podijeliti u tri skupine: umanjenice, etnike i ostale imenice. U tvorbi etnika dolazi uglavnom na osnove sa završnim zvonačnikom (*j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r*, *v*) što je vidljivo i u dvama primjerima iz korpusa tvorenima tim sufiksom:

Tablica 4. *Etnici tvoreni sufiksom -(a)c*

<i>Beli Manastir</i>	<i>Belomanastirac</i>	<i>Bel + o + manastir + ac</i>	složeno-sufiksna tvorba
<i>Krapina</i>	<i>Krapinac</i>	<i>Krapin + ac</i>	sufiksna tvorba

3.2.5. Sufiks -in(a)c

Sufiks -*in(a)c* javlja se u tvorbi etnika jednako i od domaćih, ali i od stranih toponima. Od analiziranih primjera samo je jedan moguće tvoriti tim sufiksom: *Murter + inac*. Iako je ranije uz toponim *Murter* naveden etnik *Murteranin*, moguć je i oblik *Murterinac*: „kad

za to postoje opravdani razlozi, u književnom se jeziku mogu upotrebljavati i dva lika etnika: općeknjiževni i mjesni, npr. *Murteranin* uz *Murterinac*” (Babić, 1975: 144).

3.2.6. Sufiks -čan(a)c

Sufiks -čan(a)c iznimno je rijedak u upotrebi, dolazi tek u nekoliko etnika među kojima je i jedan primjer iz analiziranog korpusa. Uglavnom je riječ o manje poznatim etnicima ili su takvi etnici stilski obilježeni. Jedini zabilježeni primjer u korpusu jest *Krapinčanac*. Kada je riječ o tvorbi etnika od toponima *Krapina*, to je već treći način. Dakle, supostoje oblici *Krapinčanac* uz *Krapinac* i *Krapinčanin*.

3.2.7. Sufiks -jan(a)c

Sufiksom -jan(a)c izvedeno je više etnika od toponima na kajkavskom i štokavskom području, nego na čakavskom. „Budući da osnove na *c* nikada ne dobivaju -an(a)c, sufiks -jan(a)c ima komplementarnu raspodjelu sa sufiksom -an(a)c i po tome bi išao u središnju tvorbu etnika, ali po tome što se s ostalima nesrednjojezičnim suglasnicima smjenjuje po jotacijskim pravilima (...) po tome sufiks -jan(a)c nema značenje središnjotvorbenoga sufiksa” (Babić, 2002: 90). Uz to, većina etnika s -jan(a)c ima usporedne etnike sa sufiksom -(j)anin koji su običniji pa se u standardnom jeziku umjesto svih mogu upotrebljavati etnici sa sufiksima -(j)anin. Dva su etnika iz korpusa tvorena tim sufiksom: *Koprivničanac* (*Koprivnic* + *janac*) i *Vodičanac* (*Vodic* + *janac*). Iako su uz oba toponima prethodno već navedeni etnici (*Koprivničanin* i *Vodičanin*), u upotrebi se pojavljuju i ovi primjeri – *Koprivničanac* i *Vodičanac*.

3.2.8. Sufiks -ar

Kada je riječ o tvorbi etnika, sufiks -ar javlja se u tvorbi od osnova koje završavaju različitim suglasnicima osim *c*. Budući da takve tvorbe nisu preporučljive s normativnog stajališta te uglavnom dolaze na toponime manje poznatih mjesta, sufiks -ar nije plodan u tvorbi novih etnika. Prednost u upotrebi ipak imaju etnici tvoreni sufiksima -anin, -janin, -(a)c, -an(a)c, -čanin.

Iz analiziranog korpusa samo je jedan primjer etnika tvoren sufiksom -ar i pritom je vidljivo da se potvrđuje spomenuto pravilo o dodavanju sufiksa -ar na osnove koje završavaju različitim suglasnicima osim *c*: *Malinsk* + *ar*.

3.3. Mocijska tvorba

„Mocijskom tvorbom zove se tvorba imenica jednog roda od imenice drugog roda s razlikom u spolu. Javlja se u kategoriji imenica za oznaku osoba i životinja” (Barić i dr., 2005:

304). Takve imenice obično su u mocijskom odnosu, jedna drugoj su mocijski parnjak, a zajedno čine mocijski par. Zbog toga se često i nazivaju parne imenice. Prema tome, mocijskom tvorbom nastaju tvorbeni mocijski parnjaci – muški i ženski. Kada je riječ o etnicima, etnici za žensku osobu obično su motivirani etnicima za mušku osobu i najčešće se tvore sufiksima: *-ica*, *-inja*, *-ka* i *-kinja* (Barić i dr., 2005: 314). Kako su prethodno u radu bili analizirani etnici za mušku osobu, u tablici koja slijedi prikazani su oblici etnika za žensku osobu.

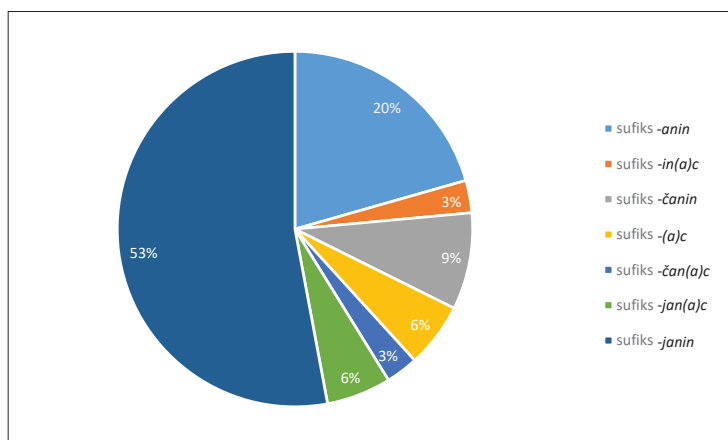
Tablica 5. *Etnici za žensku osobu*

<i>Omiš</i>	<i>Omišanka</i>
<i>Gospić</i>	<i>Gospićanka</i>
<i>Labin</i>	<i>Labinjanka</i>
<i>Vis</i>	<i>Višanka</i>
<i>Trogir</i>	<i>Trogiranka</i>
<i>Velika Gorica</i>	<i>Velikogoričanka</i>
<i>Otočac</i>	<i>Otočanka</i>
<i>Krk</i>	<i>Krčanka</i>
<i>Topusko</i>	<i>Topušćanka/Topušćanka</i>
<i>Šolta</i>	<i>Šoltanka</i>
<i>Istra</i>	<i>Istranka</i>
<i>Nin</i>	<i>Ninjanika</i>
<i>Cres</i>	<i>Crešanka</i>
<i>Glina</i>	<i>Glinjanka</i>
<i>Pula</i>	<i>Puljanka</i>
<i>Krapina</i>	<i>Krapinčanka</i>
<i>Novska</i>	<i>Novljanka</i>
<i>Dugi Rat</i>	<i>Dugoračanka</i>
<i>Nova Gradiška</i>	<i>Novogradišćanka/Novogradišćanka</i>
<i>Kornati</i>	<i>Kornačanka</i>
<i>Metković</i>	<i>Metkovčanka</i>
<i>Baška</i>	<i>Baščanka/Baščanka</i>
<i>Murter</i>	<i>Murteranka</i>
<i>Koprivnica</i>	<i>Koprivničanka</i>
<i>Mljet</i>	<i>Mlječanka</i>
<i>Kutina</i>	<i>Kutinčanka</i>
<i>Vodice</i>	<i>Vodičanka</i>
<i>Malinska</i>	<i>Malinskarka</i>
<i>Beli Manastir</i>	<i>Belomanastirka</i>
<i>Stari Grad</i>	<i>Starogradanka</i>

Iz tablice je vidljivo da u tvorbi etnika za žensku osobu dominira sufiks *-ka*.

4. ZAKLJUČAK

Od svih tvorbenih načina koji postoje u hrvatskom jeziku analiza odabranog korpusa dala je primjere za sufiksalsnu i složeno-sufiksalsnu tvorbu. Pritom je sufiksalsna tvorba pokazala veću zastupljenost s ukupno 30 od 35 etnika tvorenih na taj način, dok je složeno-sufiksalsnom tvorbom tvoreno tek 5 primjera. Što se tiče pojedinačnih sufiksa, skupina sufiksa na *-in* pokazala je najveću plodnost. Slijedi ju skupina sufiksa na *-ac*, a najmanju zastupljenost pokazala je skupina sufiksa na *-ar* s jednim primjerom. Omjer zastupljenosti sufiksa u tvorbi etnika može se prikazati ovako:

Prikaz 2. Zastupljenost sufiksa u tvorbi etnika

Prema svemu navedenome, može se zaključiti da je sufiksalsna tvorba najplodnija u tvorbi etnika, a među najplodnijim sufiksima i dalje su oni koji se u pregledima hrvatske tvorbe riječi smještaju u središnju tvorbu etnika: sufiksi *-anin*, *-janin* i *-čanin*.

Literatura

- Babić, Stjepan, 1975. Prezimena, toponimi, etnici i ktetici u književnom jeziku. *Jezik* 23/5. 139–145.
- Babić, Stjepan, 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: HAZU.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Čilaš Šimpraga, Ankica, 2012. Etnici i ktetici u Drniškoj krajini. *Folia onomastica Croatica* 21. 17–36.
- Čilaš Šimpraga, Ankica; Kurtović Budja, Ivana, 2009. Etnici i ktetici u kajkavskom narječju. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35/1. 35–52.
- Peti, Mirko, 1997. Koje su imenske riječi etnici i etnonimi. *Folia onomastica Croatica* 6. 99–112.
- Vuković, Siniša, 2007. Onomastička terminologija. *Čakavska rič* XXXV/1. 139–185.

THE FORMATION OF ETHNICS IN CROATIAN

Summary

As a subfield of onomastics – a discipline studying personal names – ethnonym addresses the totality of ethnonyms and ethnics, i.e. names of peoples and inhabited places. Even a cursory glance at ethnics reveals differences in the formation of this onomastic stratum in the standard language and among the population that the name refers to. The initial corpus of 30 examples, expanded to 35 to cover cases of ethnics exhibiting several forms, formed the basis for examining the most productive word formation processes and patterns in the formation of ethnics, as well as testing whether there have been changes in word formation with respect to available grammatical descriptions in Croatian.

Keywords: word formation, ethnics, suffixation

Bernardica Domorad
Ana Mikić Čolić

Što je (u) ime(nu)? – onimizacija i eponimizacija u hrvatskom jeziku

U ovome se radu opisuju procesi onimizacije i eponimizacije. Riječ je o procesima koji služe za proširivanje leksičke građe hrvatskoga jezika, a proučava ih jezikoslovna disciplina onomastika. U radu se polazi od predstavljanja pojmova opća imenica i vlastito ime kao temeljnih pojmova za proučavanje onimizacije i eponimizacije. Opisuju se značenja opće imenice i vlastite imenice te njihov međusobni odnos. Glavninu rada čini korpus primjera onima i eponima na kojima je provedena tvorbeni i semantička analiza. Cilj je rada istražiti i analizirati nastanak, značenje i status tih primjera u hrvatskome jeziku. Propituje se, dakle, osim podrijetla i značenja, i aktualnost odabranih onima i eponima u hrvatskome jeziku. Zaključuje se da su onimizacija i eponimizacija iznimno plodni procesi kojima se leksik hrvatskoga jezika svakodnevno obogaćuje, no sudbina je onima i eponima različita. Dok se jedan dio onima i eponima dugotrajno zadržava u jeziku, dio njih pod utjecajem različitih čimbenika nestaje iz uporabe govornika.

Ključne riječi: idionim, koinonim, eponimizacija, onimizacija

1. UVOD

Onomastika (grč. *ónoma* – ime) je jezikoslovna disciplina koja proučava i tumači vlastita imena. Hrvatski je naziv za onomastiku *imenoslovlje*. U dosadašnjoj stratifikaciji onomastike uglavnom ju se dijeli na dva smjera – antroponimiju i toponimiju. Antroponimija je posvećena proučavanju imena ljudi, dok toponimija proučava imena lokaliteta. Katkada je u okviru onomastike prisutna i etnonimija koja istražuje imena stanovnika kontinenata, gradova i naroda. Onomastika se kao jezikoslovna disciplina osamostalila tek u posljednjih pola stoljeća, što govori o tome da je onomastika relativno mlada disciplina. Vlastito ime, koje predstavlja središte njezina zanimanja, odavno je izazivalo zanimanje u cjelokupnoj lingvistici, no ne u tolikoj mjeri da bi se lingvistika, sve do posljednjih pola stoljeća, odlučila na specijalističko bavljenje vlastitim imenom. Na hrvatskim su prostorima do danas djelovali brojni onomastičari među kojima su: Božidar Finka, Petar Skok,

Petar Šimunović, Živko Bjelanović, Žarko Muljačić, Mate Hraste, Vladimir Skračić i drugi (Vuković, 2007: 140–141).

U ovome se radu analiziraju procesi onimizacije i eponimizacije koje proučava onomastika. Nastanak odabranih primjera onima i eponima analizira se kroz prizmu formalnih tvorbenih načina – sufiksalne tvorbe i stapanja – te semantičkih procesa – metafore i metonimije. Sufiksalna tvorba i stapanje pojašnjeni su sa stajališta tvorbe riječi, no metafora i metonimija u ovome su radu pojašnjene sa stajališta kognitivne lingvistike jer su u središtu zanimanja upravo kognitivnih lingvista. Zaključak donosi rješenja analize odabranih primjera, odnosno prikaz u koliko su mjeri sufiksalna tvorba, stapanje, metafora i metonimija zastupljene u odabranome korpusu.

2. ONIMIZACIJA I EPONIMIZACIJA

Društveni, znanstveni i tehnološki razvoj unosi u jezik zajednice brojne promjene i novitete, a te se promjene i noviteti ponajviše odnose na leksičku razinu jezika. Potrebe za obogaćivanjem leksika pojedinog jezika javljaju se u komunikaciji. Dakle, komunikacija je jedan od ključnih sredstava nastanka i održavanja zajednice, no pritom se često javlja nemogućnost govornika da unutar postojećeg leksika svojega jezika pronađe prikladan leksem, odnosno riječ kojom bi izrazio sadržaj svojih misli. Naime, u tom slučaju govornik poseže ili za posuđenicom ili se pak odvažuje, koristeći se elementima vlastitoga jezika, stvoriti novu riječ i time obogatiti leksik vlastitoga jezika (Kuna, Mikić, 2012: 37–38). Na takve prepreke nailaze i govornici hrvatskoga jezika pa je proširivanje leksika svakodnevna pojava i u leksiku hrvatskoga jezika. Pri nastanku neologizama, odnosno novih riječi, u hrvatskom su jeziku govornicima na raspolaganju i procesi onimizacije i eponimizacije. Iako se imenice iz značenjskih razloga dijele na vlastita imena i opće imenice, vlastita imena u svakome trenutku mogu prijeći u kategoriju opće imenice i obrnuto. Takve se pojave u onomastici nazivaju *onimizacija* i *eponimizacija*. Onimizacija, koja se još naziva deapelativizacija, označava proces prelaska opće imenice u vlastito ime, odnosno *onim*. S druge strane, eponimizacija, deonimizacija ili apelativizacija označava prijelaz vlastitoga imena u opću imenicu, odnosno eponim (Šivić-Dular, 1999: 286). Mršić (2000) u svom *Eponimskom leksikonu* navodi da se riječju *eponim* (grč. ἐπώνυμος) prvotno u antičkoj Grčkoj označavala osoba čijim se imenom označavala godina u grčkoj kronologiji, dakle, davatelji imena:

„To je u Ateni bio prvi arhont, u Sparti prvi efor, u Argu glavna svećenica Herina hrama. Tako se naziva i deset antičkih heroja prema kojima je Kliten dao ime novoosnovanim teritorijalnim filama. Zapravo su to nazivi koji dotičnoj kronologiji daju službeni ljudi, dakle, drugi ljudi, ali po tom čovjeku.“ (Mršić, 2000: 5)

Međutim, riječ *eponim* nema samo navedeno značenje koje je imalo u grčkoj kronologiji, već se osim imenodavatelja, tom riječju označava i imenoprimate. Nadalje, dok su se

neki onimi i eponimi dugotrajno zadržali u hrvatskome jeziku ili čak postali svezvremenski, drugi se održavaju tek na razini lokalizama, a postoje i onimi i eponimi koji su nakon određenog vremena u potpunosti nestali iz uporabe govornika za što postoje različiti razlozi (Mršić, 2000: 12).

2.1. Termin *vlastito ime* i *opća imenica* u onomastici

Pri proučavanju onimizacije i eponimizacije važno je istaknuti pojmove *vlastito ime* i *opća imenica* za koje onomastika još uvijek nema razvijene univerzalne nazive, što je vidljivo i u radovima hrvatskih onomastičara. Primjerice, Mršić (2000) za vlastito ime navodi termine *idionim* (grč. *ídios* = vlastit, poseban) i *onomastik*. Mršić se opisujući veze između vlastitoga imena i opće imenice pri eponimizaciji koristi terminom *idionim*, dok se za opću imenicu služi terminom *koinonim* (grč. *koinós* = opći), a navodi još i termin *apelativ*. Putanec (1979) se opredjeljuje za termine *idionim* i *koinonim* i opravdava to stajalištem da osnovna podjela imenica na *onomastike* i *apelative* nije primjenjiva u onomastici jer se upotrebom termina *onomastik* ne može u potpunosti izraziti njegov odnos prema onome što se, opet pogrešno, naziva *apelativom*. Termin *apelativ* više bi, prema Putancu, odgovarao pojmu *vlastita imenica* (*appello* = nazivam) negoli pojmu *opća imenica* (Putanec, 1979: 214).

2.2. Značenje idionima (vlastitoga imena) i koinonima (opće imenice)

Tradicionalna onomastička teorija drži da idionim, za razliku od koinonima, nema leksičko značenje. Njegovo je značenje funkcionalno jer idionim identificira i individualizira objekt imenovanja, točnije konkretan sadržaj. Kada kažemo da idionim identificira i individualizira objekt imenovanja, to znači da ga izdvaja od svih istovrsnih, ali i raznovrsnih objekata. Za razliku od idionima, koinonim objekt imenovanja identificira na razni vrste, odnosno znak je za sve članove vrste. Onimizacijom koinonim gubi osnovno obilježje označavanja vrste i označava individualno, a isto tako eponimizacijom idionim poprima obilježja koinonima pa tada označava vrstu (Šivić-Dular, 1999: 287). Budući da idionim nema leksičko značenje, ne može imati ni kategorije koje se temelje na leksičkome značenju. Idionim nema, primjerice, kategoriju brojivosti neovisno o tome stoji li u jednini ili množini. Međutim, iako idionimi nisu brojivi, njihovi nositelji mogu se izbrojiti i numerički kvantificirati kao u primjeru: *U razredu su dvije Ane*. (Znika, 2005: 48).

3. TVORBA RIJEČI I TVORBENA ANALIZA

Jezikoslovna disciplina koja se bavi proučavanjem načina, obrazaca i tipova postanka novih riječi naziva se tvorbom riječi. Tvorba riječi dvoznačan je pojam jer, osim što označava jezikoslovnu disciplinu, tim se pojmom označava i jezična pojava kojom nastaju

nove riječi na temelju već postojećih riječi u leksiku određenoga jezika. Kao jezikoslovna disciplina tvorba riječi ne pripada gramatici već leksikologiji u čijem je središtu zanimanja leksik određenoga jezika. Međutim, tvorba riječi često se pogrešno zamjenjuje s fleksijskom morfologijom koja proučava oblike riječi, odnosno načine na koji se morfemi slažu u ovjerene oblike riječi. Razlika je između fleksijske morfologije i tvorbe riječi¹ u tome što slaganjem morfema u morfologiji nastaje drugi oblik iste riječi (*cest-a*, *cest-e*), dok u tvorbi riječi slaganjem morfema ili riječi nastaje nova riječ, odnosno nova rječnička ili leksička jedinica (*cest-arina*) (Babić, 1986: 11–12). Primarni je zadatak tvorbe riječi proučiti kako su nastale riječi u rječniku određenoga jezika. Pritom se proučavaju tvorenice, odnosno riječi koje su suvremenim govornicima tvorbeno jasne i to na način da se rastavljaju na tvorbene dijelove što nazivamo tvorbenom analizom (Barić i dr., 2005: 290).

3.1. Osnovni tvorbeni načini

Tvorbu nove riječi u hrvatskome jeziku omogućuju različiti tvorbeni načini, odnosno mehanizmi. Prije svega, tvorbeni se načini dijele u dvije osnovne skupine – izvođenje i slaganje – ovisno o broju ishodišnih, odnosno osnovnih riječi pomoću čijih je osnova nastala tvorenica. Izvođenje ili derivacija tvorbeni je način u kojemu se nova riječ tvori od osnove samo jedne riječi i to tako da se na osnovu dodaje kakav tvorbeni formant (prefiks ili sufiks). Riječ koja je nastala izvođenjem u tvorbenoj je vezi s jednom riječju i naziva se *izvedenica*, *izvedena riječ* ili *derivat*. Unutar izvođenja razlikujemo sljedeće tvorbene načine: prefiksalna tvorba, sufiksalna tvorba i prefiksno-sufiksna tvorba. U prefiksnoj se tvorbi na osnovu riječi dodaje prefiks ili predmetak, u sufiksnoj se tvorbi dodaje sufiks ili dometak, a u prefiksno-sufiksnoj tvorbi nova riječ nastaje tako da se osnovi jedne riječi istovremeno dodaju i prefiks i sufiks. Slaganje ili kompozicija tvorbeni je način u kojemu osnove dviju ili više riječi sudjeluju u tvorbi nove riječi koja se naziva *složenica*, *složena riječ* ili *kompozit*. Tvorbeni načini koji pripadaju slaganju jesu: složeno-nesufiksna tvorba ili čisto slaganje, složeno-sufiksna tvorba, tvorba složenih skraćenica i srastanje. U složeno-nesufiksnoj tvorbi drugi je dio složenice riječ koja je među osnovnim dijelovima nastale složenice u svom potpunom obliku, dok složeno-sufiksnom tvorbom složenica nastaje slaganjem dviju osnovnih riječi uz dodavanje sufiksa. Srastanje je tvorbeni način u kojemu dvije riječi srastaju u jednu, koja se naziva *sraslica*, dok je tvorba složenih skraćenica tvorbeni način kojim nastaju *složene skraćenice* ili *abrevijature* i to ujedinjavanjem dijelova nekoliko riječi (Babić, 1986: 24–31; Barić i dr., 2005: 293–299). Osim pomoću navedenih tvorbenih načina nove riječi mogu nastati i načinima bliskima tvorbi kao što su: unutarnja tvorba, preobrazba ili konverzija i prijenos značenja (Babić, 1986: 35–37). Nadalje, u svakodnevnoj komunikaciji sve su češći izrazi poput *mobač* (mobilitel), *dezić* (dezodorans), *fejs* (Facebook), a nastaju kraćenjem (engl. *clipping*). Osim kraćenja sve su češći primjeri stapanja (engl. *blending*) kojim su nastale riječi poput *klinceza*

1 Kuna (2006) tvorbu riječi naziva i derivacijskom morfologijom upravo zato da bi se izbjeglo izjednačavanje fleksijske morfologije i tvorbe riječi.

(*klinka* + *princeza*) i *Brangelina* (*Brad Pitt* + *Angelina Jolie*). Različiti su razlozi nastanka takvih riječi poput globalnog utjecaja engleskoga jezika, upotrebe interneta i društvenih mreža, ali nastanak takvih oblika regulira i jezična ekonomija kojoj govornici svjesno, ali i nesvjesno pribjegavaju tijekom komunikacije (Kuna, Mikić, 2012: 39).

3.2. Sufiksalna tvorba

Dodavanje dometka ili sufiksa na osnovu riječi najplodniji je tvorbeni način kojim u hrvatskome jeziku nastaju nove riječi. Sufiksalna je, dakle, tvorba najrašireniji način obogaćivanja leksičkoga fonda hrvatskoga jezika. Važno je uočiti razliku između sufiksa kao tvorbenog nastavka i gramatičkog (obličnog) nastavka, koji se češće naziva samo nastavkom. Primjerice, gramatički nastavak imenice *Afrika* je *-a* (*Afrik-a*). Gramatički je nastavak nositelj gramatičkoga značenja riječi, odnosno iz njega je u danome slučaju vidljivo da je riječ o imenici ženskoga roda u jednini. Naime, gramatički nastavak mijenja oblik iste riječi (*Afrik-a*, *Afrik-e*,...) zbog čega se naziva i obličnim nastavkom, ali i to ga upravo razlikuje od sufiksa pomoću kojega nastaje nova riječ. Ako se, naime, od imenice *Afrika* načini imenica *Afrikanac*, ta će imenica označavati etnika, odnosno stanovnika Afrike. Dakle, dodajući sufiks *-an(a)c* nastala je nova riječ koja više nema značenje Afrike kao kontinenta, već njezina stanovnika. Kao što je vidljivo u navedenome primjeru, oblični nastavak *-a* sudjeluje u ostvarenju sufiksa (*Afrik-a*, *Afrik-an(a)c*) (Babić, 1986: 24–27). U hrvatskome jeziku postoje vrlo plodni, slabo plodni i neplodni sufiksi. Vrlo plodni sufiksi, poput *-(a)c*, *-ak*, *-ić*, *-ica*, *-telj*, *-avati*, *-irati*, tvorbeno su najaktivniji za razliku od slabo plodnih sufikasa, poput *-an*, *-ešina*, *-urda*, *-čiti*, *-jeti*, pomoću kojih nastaje pokoja nova riječ, ili neplodnih sufikasa, poput *-en*, *-er*, *-išav*, *-onjav*, od kojih se danas više ne tvore nove riječi (Barić i dr., 2005: 294). Brojni su primjeri eponima koji su nastali sufiksalsnom tvorbom. Čuvena bečka poslastica *zاهر-torta*, češće zvana *zaherica* (Mršić, 2000: 307), proizvod je Franza Sachera, mladoga službenika na dvoru princa Klemensa von Metternicha (1773. – 1859.). U obliku *zاهر-torta* riječ je o metonimiji, odnosno proizvođačevo prezime Sacher postalo je imenom proizvoda i to u obliku polusloženice sa spojnicom. Oblik *zaherica* nastao je dodavanjem sufiksa *-ica* na osnovu riječi, odnosno prezimena *Sacher* (*Zاهر* – *zaherica*). Nadalje, ime poznate američke tvornice sportske obuće *Nike* poslužilo je za nastanak eponima *najkice* u hrvatskome jeziku. Eponim *najkice* nastao je dodavanjem sufiksa *-ica* (*Najk* – *najkica/e*) te je popularan i, posebno među mladim stanovništvom, često rabljen naziv za tenisice tvrtke *Nike*. Sljedeća se dva primjera tiču muških frizura, koje su često kopija frizura slavnih osoba, u prvom redu nogometaša. Tako je godinama najpopularnija muška frizura, posebno među mladim muškarcima, bila takozvana *bekamica*. *Bekamica* je tip obrasle irokeze u stilu nogometaša Davida Beckhama, a eponim je nastao dodavanjem sufiksa *-ica* (*Bekam* – *bekamica*). Iako je na tronu muških frizura godinama bila upravo *bekamica*, na neko ju je vrijeme zamijenila takozvana *biberica*, frizura u stilu pjevača Justina Biebera. Eponim *biberica*, kao i eponim *bekamica*, nastao je dodavanjem sufiksa *-ica* (*Biber* – *biberica*), a označava veliku i zalizanu količinu kose:

„Ako niste vrišteća tinejdžerica, vjerojatno ne znate nijednu pjesmu od Justina Biebera, ali zato ste sigurno upućeni u to kako se češlja. A češlja se straga prema naprijed – što više kose potjerati s potiljka prema čelu, onda to sve lagano naheriti na jednu stranu tako da vam se ipak vide oči, i na kraju začiniti s malo laka za kosu. Ako pritom izgledate kao nježna bebica sa srnećim pogledom, uspjeh vam je za jamčen”. (www.tportal.hr, 25. 5. 2017.)

Navedeni eponimi *zaherica*, *najkice*, *bekamica* i *biberica* nastali su dodavanjem imeničkoga sufiksa *-ica*, odnosno u množinskome obliku *-ice*, koji pripada skupini vrlo plodnih sufiksa, što znači da je iznimno velik broj novih riječi nastao upravo pomoću toga sufiksa. Brojni su eponimi vezani uz javne osobe na političkoj sceni, koje su vrlo često inspiracija za nastanak eponima. Tako je prema imenu predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović nastao glagolski eponim *kolindirati se*, a značenje mu je ‘fotografirati se kao da radiš, umjesto da radiš svoj posao’:

- (1) Evo, i Bandić se kolindira u 4 ujutro kako pere ceste. (www.index.hr, 15. 5. 2017.)

Taj je eponim nastao dodavanjem sufiksa *-irati* na osnovu imena *Kolinda* (*Kolind-irati*). Sufiks *-irati* glagolski je sufiks koji je vrlo plodan u hrvatskome jeziku.

Intenzivna uporaba računala i društvenih mreža dovela je i do nastanka eponima upravo na tom području. Kompulzivno bavljenje popularnom društvenom mrežom *Facebook* može se kraće označiti glagolom *fejsbučiti* koji je nastao dodavanjem glagolskog sufiksa *-iti* na osnovu (*Fejsbuk* – *fejsbučiti*). No, kako je završni glas osnove *k*, dodavanjem sufiksa *-iti*, odnosno zbog *-i* sadržanoga u sufiksu *-iti*, dolazi do glasovne promjene palatalizacije pri čemu glas *k* prelazi u glas *č*. Primjeri sufiksalne tvorbe prisutni su i u nazivima za blagdane. Eponim *Martinje* nastao je dodavanjem sufiksa, odnosno alternante *-e* pri čemu je došlo do jotacije (*Martin* – *martinje*). Navedeni eponim naziv je za blagdan koji se slavi 11. studenoga, a nastao je prema imenu sv. Martina. Na taj se blagdan krsti mošt u vino i blaguju se utovljene guske jer je, prema legendi, sv. Martin kao redovnik odlučio živjeti u samoći te je doznajući da su ga imenovali biskupom u Toursu pobjegao, a njegovo je sklonište otkrila guska svojim gakanjem (Mršić, 2000: 203). U Hrvatskoj, posebice u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, važan je i blagdan sv. Valentina, povijesnog mučenika, nazvan *Valentinovo*. Eponim *Valentinovo* nastao je dodavanjem sufiksa *-o* na posvojni pridjev (*Valentinov* – *Valentinovo*), a označava Dan zaljubljenih (14. veljače). Naime, *Valentinovo* je običaj porijeklom iz nordijskih zemalja odakle se proširio diljem svijeta (Mršić, 2000: 295).

3.3. Stapanje

U jeziku medija, posebice u jeziku elektroničkih medija, brojni su primjeri riječi koje nastaju stapanjem dijelova već postojećih riječi. Riječ je, dakle, o stapanju (engl. *blending*) kao tvorbenome načinu koji je u posljednje vrijeme jedan od češćih načina nastajanja

novih riječi, a riječi koje nastaju stapanjem nazivaju se *stopljenice* ili *blendovi*. Razlog proširenosti stapanja leži u inovativnosti i ekskluzivnosti stopljenica (Mikić Čolić, 2015: 36). Funkcija je jezika reklama privući čitatelje pa se stapanje pokazalo izvanrednim načinom evokacije u reklamnom diskursu. Tvorba stopljenica često podrazumijeva i eponimizaciju i onimizaciju. Tvorbene obrasce stopljenica moguće je, prema dosadašnjim istraživanjima stopljenica, podijeliti u pet kategorija. Stopljenica može nastati tako da se stapaju prvi dio prve riječi i drugi dio druge riječi, tako da prva riječ ostaje cjelovita, a od druge riječi preuzima se drugi dio, tako da se prvi dio prve riječi stapa se s drugom riječi koja ostaje cjelovita, stapanjem dviju cjelovitih riječi ili tako da se jedna riječ umeće u drugu bez kraćenja (Grgić, 2014: 68–69). U posljednje je vrijeme u hrvatskim medijima tvrtka *Agrokor* zauzela vodeće mjesto, no čitatelji elektroničkih medija članke o aferi *Agrokor* pronaći će često u obliku *afera Bagrokor*. Eponim *Bagrokor* nastao je stapanjem prvog dijela prve riječi (*bagra* – ‘ološ’) i drugog dijela druge riječi (*Agrokor*). Istoj kategoriji pripada i eponim *Dalmaterina* koji je nastao stapanjem prvog dijela prve riječi (*Dalmatinka*) i drugog dijela druge riječi (*Severina*). Nadalje, Mario Mandžukić, nogometaš hrvatske reprezentacije i talijanskoga nogometnog kluba *Juventus* pogrdno je nazvan *Bosandžukićem*:

- (2) Lewa je bolji od Bosandžukića koji je 3 mjeseca bez gola! (www.index.hr, 2. 3. 2017.)

Taj je eponim nastao stapanjem prvog dijela prve riječi (*Bosanac*) i drugog dijela druge riječi (*Mandžukić*). Naime, riječ je o pogrdnome nazivu za Mandžukića koji je motiviran Mandžukićevim porijeklom. Kao što je već rečeno, političari su česta inspiracija pri nastanku eponima pa je tako virtualnoj akciji *Kupujmo Čaćino!* nastao eponim *Domaćaćica*, koji je samo jedan od brojnih onima nastalih prema nadimku bivšeg hrvatskog premijera Ive Sanadera, u posljednje vrijeme popularnijeg kao Čaća. Eponim *Domaćaćica* odnosi se na čajno pecivo *Domaćica* koji je dio Kraševa asortimana još od 1957. godine. Eponim *Domaćaćica* primjer je pete kategorije, dakle, stopljenica je nastala umetanjem jedne riječi u drugu bez kraćenja. Nadalje, onim *Bananaccino*, koji označava robnu marku napitka od banane i čokolade, nastao je stapanjem prve riječi u cjelovitom obliku (*banana*) i drugog dijela druge riječi (*capuccino*):

- (3) Ako vam je već dosadio kakao ili vruća čokolada, pripremite sebi i svojoj djeci nešto potpuno drugačije u čemu ćete svi uživati. Bananaccino i Jagodaccino apsolutna su inovacija na hrvatskom tržištu. (www.klokanica.24sata.hr, 2. 5. 2017.)

Vrlo zanimljiv primjer onima nastalog stapanjem prvog dijela prve riječi (*Čoksa*) i drugog dijela druge riječi (*Božić*) svakako je i Kraševa čestitka svim ljubiteljima njihovih proizvoda, a glasi ovako:

- (4) Sjećate se njih? Kraševi Čoksoglavci su ponovno u akciji na TV-u, webu i drugim medijima, zahvatilo ih je nadolazeće božićno raspoloženje. Čime se

bave pogledajte u spotu, a isprobajte i prigodnu online igricu Čoksogrudanje. Sretan Čoksić! (www.bruketa-zinic.com, 24. 5. 2017.)

4. SEMANTIČKA TVORBA

Kao što je već rečeno, postojeće leksičke jedinice mogu poslužiti za obogaćivanje leksika na način da se pomoću njih tvore nove riječi, ali pored toga, leksičkim jedinicama moguće je i pridodati novi sadržaj bez promjene izraza, što dovodi samo do umnožavanja njihova značenja. Budući da u tom slučaju izraz, odnosno glasovni oblik leksičke jedinice ostaje nepromijenjen, takva se promjena ne može objasniti kakvim tvorbenim (gramatičkim) procesom, već je riječ o semantičkoj tvorbi. Posljedica je semantičkih promjena ono što se u semantici naziva polisemijom, odnosno višeznačnošću. No, ukoliko se jednoj riječi pridoda novo značenje, ili pak više njih, teško da će njezino novo značenje potisnuti ono prvotno. Nova se značenja pridodaju postojećim leksičkim jedinicama ponajprije na temelju odnosa bliskosti i sličnosti. Prema tome, stvaranje novih koncepata uz pomoć postojećih ostvaruje se najčešće postupcima metaforizacije i metonimizacije značenja postojećih leksičkih jedinica (Kuna, Mikić, 2012: 48). Metafora i metonimija središnja su tema kognitivne lingvistike koja pojave u jeziku promatra s obzirom na to kako ljudi konceptualiziraju i doživljavaju svijet oko sebe. Kognitivni lingvisti, dakle, smatraju da su metafora i metonimija temelji ljudskog konceptualnog (pojmovnog) sustava (Brozović Rončević, Žic Fuchs, 2003–2004).

4.1. Metafora

Metafora i metonimija tumače se kao „načela strukturiranja čovjekova konceptualnog sustava, kao kognitivni procesi koji utječu na stvaranje novih koncepata s pomoću postojećih“ (Raffaeli, 2007: 144). Takav pristup metaforu i metonimiju smatra dijelovima običnoga, svakodnevnog govora čije središte nije u jeziku, nego u načinu na koji govornici konceptualiziraju jednu mentalnu domenu pomoću druge (Lakoff, 1992). Metaforičko preklapanje podrazumijeva razumijevanje jedne domene iskustva pomoću, ponekad znatno, drukčije domene, odnosno preklapanje iz izvorne u ciljnu domenu. To preklapanje je konvencionalno, odnosno ono je čvrst dio ljudskog konceptualnog sustava. Dakle, uobičajeni izraz zamjenjuje se metaforičkim izrazom, ali pod uvjetom da među njima postoji značenjska sličnost (Brozović Rončević, Žic Fuchs, 2003–2004). Za analizu u ovom radu pronađeni su zanimljivi primjeri metafore – nadimci hrvatske nogometne i rukometne reprezentacije. Hrvatska je nogometna reprezentacija poznata pod nadimkom *Vatreni*. Onim *Vatreni* nastao je upravo metaforizacijom osnovnoga značenja pridjeva *vatren*, a osmislio ga je profesor hrvatskoga jezika Josip Prudeus prije dvadesetak godina uoči Svjetskoga nogometnoga prvenstva u Francuskoj. Karlovačka ga je pivovara, naime,

angažirala za osmišljavanje slogana za njihovu kampanju te je tako nastao slogan *vatreno uz Vatrene*. Budući da je hrvatska nogometna reprezentacija uspjela ući u četvrtfinale svjetskog prvenstva, onim *Vatreni* u nogometnoj se euforiji jednostavno uvukao u rječnik mnogih novinara. U navedenom primjeru može se govoriti o konceptualnoj metafori ŽELJA ZA POBJEDOM JE VATRA jer se strast, želja za pobjedom te emocije koje igrači pokazuju na terenu uspoređuju s plamćenjem vatre. Jednako tako, hrvatska je rukometna reprezentacija danas poznata pod nazivom *Kauboji*. Onim *Kauboji* nastao je u svlačionici reprezentacije: *Mislim da se toga dosjetio Ivano. Nama je to baš simpatično jer se na parketu ponašamo baš kao na Divljem zapadu – istaknuo je Petar Metličić* (www.vecernji.hr, 26. 4. 2017.). U tom primjeru riječ je o metafori NATJECANJE JE SUKOB kojom se borbenost igrača uspoređuje s temperamentom kauboja. Metafora jednako funkcionira i kod sportskih izraza kao što su *napad* i *odbrana*.

Metaforu je moguće pronaći i u nastanku osobnih imena i prezimena. S današnjega gledišta motiviranost je imena povezana s težnjom prenošenja apstraktnih ili fizičkih osobina pojma od kojega je ime nastalo na dijete. Ženska imena motivirana su pozitivnim konotacijama jer se njima nastoji izraziti ljepota, nježnost i gracioznost, što je vidljivo u onimima poput *Ljiljana*, *Ružica*, *Cvijeta*. S druge strane, muška imena poput *Javor* i *Jablan* pokazuju motiviranost koja je povezana sa vitkošću i stabilnošću (Brozović Rončević, Žic Fuchs, 2003–2004). U svim navedenim primjerima riječ je o metafori LJUDI SU BILJKE. Muškim imenom *Vuk* nastoji se izraziti snaga i moć. Kao i ostala osobna imena motivirana životinjama, ime *Vuk* upućuje na praznovjerje koje je do danas prisutno u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Zaštitno (profilaktičko) je ime u funkciji zaštite djeteta od zloduha i zlih sila (Vajs, Brozović Rončević, 2003: 226). Metaforom su, osim osobnih imena, nastala i mnoga hrvatska prezimena. Primjerice, prezime *Zec* motivirano je zoonimom, odnosno imenom životinje. Riječ je o nadimačkom prezimenu, odnosno imenica *zec* pridodala se nekoj osobi kao nadimak jer je ta osoba hitra kao zec, plaha kao zec, imala je duge uši poput zeca ili je imala takozvane *zečje usne*, crvenkaste oči, sjedeđu kosu kao dlaka u zeca. Naime, kasnije je postupkom transonimizacije nadimak *Zec* prešao u drugi antropnim, odnosno prezime *Zec* (Šimunović, 2008: 242–244).

4.2. Metonimija

Metonimijski su izrazi, kao i metaforični, dio svakodnevnoga govora i ne predstavljaju samo jezičnu pojavu, već i način mišljenja ljudi. Metonimija uzrokuje promjenu značenja pri čemu se metonimijski upotrijebljen izraz udaljava od uobičajenog značenja na temelju bliskosti (Brdar, 2007; Belaj, Tanacković Faletar, 2006). Bitno je naglasiti da se metaforičko preklapanje odvija između dviju domena, a metonimijsko unutar jedne što ga čini manje uočljivim (Raffaelli, 2007). Eponimi nastali metonimijom često su vezani uz predmete u svakodnevnoj upotrebi. Primjerice, pod eponimom *žileti* podrazumijevamo britvice za brijanje svih proizvođača, no *žilet* je zapravo naziv za sigurnosne britvice koje je pred kraj 19. st. osmislio sjevernoamerički publicist King Camp Gillette (Mršić, 2000: 310). U navede-

nom primjeru riječ je o metonimiji dio za cjelinu, odnosno jedan se entitet uzima kao predstavnik čitave kategorije, a u konkretnom primjeru metonimija je MARKA ZA PROIZVOD. Izraz *zubna pasta* vrlo se često u svakodnevnoj komunikaciji zamjenjuje izrazom *kalodont*, no *kalodont* je samo zubna pasta osječke Saponije. Danas izraz *kalodont* podrazumijeva zubnu pastu bilo kojega proizvođača, a metonimijski pomak identičan je onome u primjeru *žilet*, dakle riječ je o metonimiji MARKA ZA PROIZVOD. Elektronički uređaj za računanje, odnosno kalkulator, često se naziva *digitron*, i to prema hrvatskoj tvrtki *Digitron*, prvoj tvrtki u Europi koja je proizvela džepno računalo. *Radenska* je popularan naziv za mineralnu vodu bilo kojeg proizvođača, a riječ je zapravo o mineralnoj vodi slovenske tvrtke *Radenska*. U navedenim primjerima također se može govoriti o odnosu dio za cjelinu jer jedan predstavnik kategorije predstavlja cijelu kategoriju i to metonimijom PROIZVOĐAČ ZA PROIZVOD. Bilo koji čokoladno-mliječni namaz donedavno se popularno nazivao *eurokrem*, ali *Eurocrem* je isključivo čokoladno-mliječni namaz tvrtke Takovo. Danas je, posebno među mladom populacijom, čokoladno-mliječni namaz češće zvan *nutella*, prema robnoj marki talijanske tvrtke *Ferrero*. U navedenim primjerima riječ je također o metonimiji PROIZVOĐAČ ZA PROIZVOD, odnosno ime proizvođača poslužilo je za ime proizvoda.

Treba istaknuti da su i mnoga hrvatska prezimena motivirana zanimanjem ili obnašanjem kakve službe pa je tako nastanak prezimena Župan motiviran obnašanjem službe župana (Šimunović, 2008: 243). U tom se primjeru također može govoriti o metonimijском prijenosu dio za cjelinu jer je samo jedan aspekt – zanimanje – uzeto kao oznaka za cjelinu.

5. ZAKLJUČAK

Onimizacija i eponimizacija procesi su kojima nastaju nove riječi unutar leksika hrvatskoga standardnog jezika. Vlastito ime (idionim) i opća imenica (koinonim) dio su jezičnoga korpusa, stoga su skloni preobrazbama koje omogućuju upravo onimizacija i eponimizacija. Onimi i eponimi neizostavni su dio gotovo svakoga jezika pa su tako mogući i česti i u hrvatskome jeziku (Barac-Grum, 1990: 15). Iako su vlastito ime i opća imenica temeljni termini u proučavanju onimizacije i eponimizacije, onomastika kao mlada disciplina, nedovoljno je zasada istražila i utvrdila značenje vlastitoga imena. Osim onomastike, koja je dio lingvistike, mnoge su druge znanosti, poput psihologije i sociologije, dijelom posvećene tumačenju nastanka i uloge vlastitoga imena. U onomastici se vlastito ime definira kao osnovno ime svakoga čovjeka, a koje je prvi dio punoga imena koje čine vlastito ime i prezime (Vuković, 2007: 149). Onomastika navodi da vlastito ime, budući da je njegova osnovna funkcija obilježavanje individualne osobe, zemljopisnoga ili drugog objekta, nema leksičko značenje. Onomastika vlastito ime predstavlja kao etiketu svoga nositelja, no Marković (2011: 175) drži da ime nije samo ime kada imenuje, već je svaka služba imena imenska te proizlazi iz složene naravi proprijalnih leksema.

Odabrano je ukupno 30 primjera onima i eponima te se prema provedenoj tvorbenoj i semantičkoj analizi može zaključiti da je osam eponima nastalo sufiksalsnom tvorбом, četiri stapanjem i šest metonimijom. S druge strane, stapanjem i metonimijom nastala su po dva onima, a metaforom osam. Dakle, vidljivo je da je pri eponimizaciji navedenih primjera najčešći tvorbeni način sufiksalsna tvorba, dok je pri onimizaciji dominantnija metafora. Pri onimizaciji u odabranim primjerima nije zastupljena sufiksalsna tvorba, a pri eponimizaciji nijedan primjer nije nastao metaforom. Može se zaključiti da veliku ulogu u stvaranju eponima ima jezik medija u kojemu nastaju *zezalice* ili okazionalizmi autora tekstova koji uz pomoć eponima nastoje izraziti vlastiti stav prema predmetu, a posebno se to odnosi na eponime koji se odnose na kakvu političku osobu (*kolindirati se, Domaćaćica*) (Vlastelić, 2016: 252). U onomastici ortografija predstavlja problem jer iako su jezikoslovci dali neke preporuke i savjete, ortografija je vrlo često rezultat individualnog nahoda onomastičara, odnosno njihova vlastitog jezičnog osjećaja. Tako pri eponimizaciji postoje dvojbe oko pisanja malog i velikog početnog slova (Vuković, 2007: 146). Iako eponimizacijom vlastito ime prelazi u opću imenicu, postoje primjeri u kojima je vlastito ime izgubilo svoju funkciju imenovanja kao osnovno obilježje, ali nije postalo semantički obilježen apelativ.

Može se zaključiti da su procesi onimizacije i eponimizacije vrlo slojeviti, mnogo je nedoumica vezanih uz taj način nastanka novih riječi, te zasigurno zaslužuju više znanstvene i stručne pozornosti!

Literatura

- Babić, Stjepan, 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: HAZU.
- Barac-Grum, Vida, 1990. Mogućnosti preobrazbe vlastitoga imena. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 16/1. 15–20.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran, 2006. Protučinjenične uvjetne rečenice, mentalni prostori i metonimija u kontekstu teorije konceptualne integracije. *Suvremena lingvistika* 62/2. 151–181.
- Brdar, Mario, 2007. *Metonymy in Grammar*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Brozović Rončević, Dunja; Žic Fuchs, Milena, 2003. – 2004. Metafora i metonimija kao poticaj u procesu imenovanja. *Folia onomastica Croatica* 12/13. 91–104.
- Grgić, Slavica, 2014. Stopljenice u internetskim reklamama. *Hrvatistika* 7/7. 63–76.
- Kuna, Branko, 2006. Nazivlje u tvorbi riječi. *Filologija* 46–47. 165–182.
- Kuna, Branko; Mikić, Ana, 2012. Semantička neologija u hrvatskome jeziku. *X. Međunarodni kroatistički znanstveni skup*, ur. S. Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, str. 37–57.
- Lakoff, George, 1992. *The Contemporary Theory of Metaphor*.
<http://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf>, preuzeto 26. V. 2009.
- Marković, Ivan, 2011. O uporabi i značenju imenâ u hrvatskome. *Folia Onomastica Croatica* 19. 175–202.
- Mikić Čolić, Ana, 2015. Word formation of blends. *Mostariensia* 19/2. 21–36.
- Mršić, Dubravko, 2000. *Eponimski leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Putanec, Valentin, 1979. Osnove idionomne teorije i odnos idionima i koinonima. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 4-5/1. 213-218.
- Raffaelli, Ida, 2007. Neka načela ustroja polisemnih leksema. *Filologija* 48, 135-172.
- Šimunović, Petar, 2008. *Hrvatska u prezimenima*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Šivić-Dular, Alenka, 1999. Lingvistička definicija vlastite imenice. *Folia onomastica Croatica* 7. 281-293.
- Vajs, Nada; Brozović Rončević, Dunja, 2003. Zoonimi u hrvatskim prezimenima. *Folia onomastica Croatica* 11. 223-238.
- Vlastelić, Anastazija. 2016. Jezik medija – dosezi, izazovi i perspektive. *Fluminensia* 28. 250-253.
- Vuković, Siniša. 2007. Onomastička terminologija. *Čakavska rič* XXXV/1. 139-185.
- Znika, Marija, 2005. Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku. *Fluminensia* 17/1. 39-52.

Mrežni izvori

- <https://klokanica.24sata.hr/bananaccino-i-jagodaccino-capuccino-bez-kave-za-vas-i-vase-dijete-3798>
- <https://www.tportal.hr/fun/clanak/10-najgorih-frizura-koje-smo-nosili-20121124>
- www.index.hr
- <https://www.vecernji.hr/showbiz/severina-i-goran-karan-imaju-glavne-uloze-u-mjuziklu-nasa-bila-storija-o-starom-splitu-1032482>
- <http://bruketa-zinic.com/hr/2011/11/24/sretan-coksic/>
- <https://www.vecernji.hr/sport/kauboji-su-baliceva-ideja-857922>
- <http://likacclub.eu/eponimi-nije-svaki-cokoladni-namaz-eurokrem-niti-je-svaka-pasta-za-zube-kala-dont/>
- <http://www.zargonaut.com/>
- <http://stilstika.org/hrvatski-rjecnik-stopljenica>
- <https://narod.hr/sport/josip-prudeus-ponosan-sam-na-izraz-vatreni>
- <http://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/svjetski-dan-nutelle>

WHAT'S (IN) A NAME – ONYMISATION AND EPONYMISATION IN CROATIAN

Summary

The paper describes processes of onymisation and eponymisation as processes which serve to expand the lexical inventory of the Croatian language, as studied by the linguistic discipline of onomastics. The paper starts by presenting the terms common noun and personal name, as basic terms for the study of onymisation and eponymisation. The meanings of common noun and proper noun are described and juxtaposed. A corpus of examples of onyms and eponyms constitutes the bulk of the paper. These are analysed both in terms of their semantics and word formation. The paper aims to explore and analyse the formation, meaning and status of these examples in Croatian. The paper thus discusses both the origin and meaning, as well as their currency. The conclusion is that onymisation and eponymisation represent extremely productive processes which serve to enrich the vocabulary of Croatian on a regular basis, yet they differ in their longevity. Whereas some become a mainstay in language, a part of onyms and eponyms disappears from speakers' usage.

Keywords: idionym, coidionym, eponymisation, onymisation

Ljubica Gašparević
Ana Mikić Čolić

Nomen est omen – tvorba nadimaka u hrvatskom jeziku

Ovaj se rad bavi tvorbom nadimaka u hrvatskome jeziku. Korpus nadimaka čine primjeri koji su prikupljeni od govornika u dobi od dvanaest do petnaest godina, dakle ispitana je mlađa populacija za koju je upotreba nadimaka svojevrsna specifična karakteristika. Cilj je ovoga rada istražiti tvorbene načine kojima se služe mlađi govornici hrvatskoga jezika pri izvođenju nadimaka od osobnih imena i prezimena. U istraživanju je uočeno da se većina nadimaka u hrvatskome jeziku tvori izvođenjem i to sufiksalmom tvorbom. Preostali nadimci koji nisu nastali tim formalnim tvorbenim načinom rezultat su semantičke neologizacije i skraćivanja.

Ključne riječi: nadimci, onomastika, tvorba riječi

1. UVOD

Nadimci su, kao skupina unutar vlastitih imena, predmet proučavanja onomastike. Vlastita imena u stručnoj literaturi nazivaju se još *onimi* te tako čine zaseban dio leksika. Onomastika se kao grana leksikologije bavi proučavanjem statusa onima i njihovih veza i procesa, izdvajanjem kategorija i klasifikacijom, utvrđivanjem porijekla i razvoja onima te praćenjem aktualnih pojava i procesa u tom leksičkom sloju (Šipka, 2006: 142). Ovaj se rad bavi tvorbom nadimaka u hrvatskome jeziku. Korpus je prikupljen na govornicima u dobi od dvanaest do petnaest godina, dakle ispitana je mlađa populacija za koju je upotreba nadimaka svojevrsna specifičnost. Cilj je ovoga rada istražiti tvorbene načine kojima se služe mlađi govornici hrvatskoga jezika pri izvođenju nadimaka od osobnih imena i prezimena. U istraživanju je uočeno da se većina nadimaka u hrvatskome jeziku tvori izvođenjem i to sufiksalmom tvorbom. Ostatak korpusa koji nije nastao tim formalnim tvorbenim načinom rezultat je semantičke neologizacije i skraćivanja.

2. ŠTO JE NADIMAK?

Nadimci su *primci* koji se pridijevaju obiteljima ili pojedincima uz njihovo osobno ime i prezime. Zbog jasne i čvrste pridruženosti dotičnoj osobi, osobni se nadimak upo-

trebljava i samostalno bez imena i prezimena osobe. Nadimci su često motivirani kakvom tjelesnom ili duševnom osobinom, a nastaju uglavnom kada osoba pokaže koju od značajki koja postaje pobudom nastanka nadimka. U izdvojenim (seoskim) sredinama, u svakidašnjoj neslužbenoj uporabi nadimak preuzima ulogu drugog, neslužbenog prezimena. U imenskom obrascu (ime, prezime, nadimak) nadimak je najnestabilniji, neobvezatni član. Za razliku od osobnog imena, nadimak se stječe, „zarađuje“, a rabi se najčešće u malim, zatvorenim kolektivima, u neslužbenoj komunikaciji. Dok se prezime (i osobno ime) pretežito ostvaruju u službenom liku i u pisanom obliku, nadimak je pretežito čin govora (Šimunović, 2003: 421–422). Nadimak se odlikuje afektivnim nabojem koji se očituje kao leksički sadržaj osnove i kao strukturni sklop pridruživanja tvorbenih formanata koji nose afektivni sadržaj.

3. ANALIZA KORPUSA

Korpus za ovaj rad prikupljen je anketiranjem pedeset učenika osnovne škole od 5. do 8. razreda.¹ U istraživanje su uključeni samo mlađi ispitanici jer smo smatrali da je tvorba nadimaka u toj dobi najživlja i najkreativnija, što je dobiveni korpus i potvrdio. Analizom korpusa utvrđeno je da tvorba nadimaka slijedi tvorbene obrasce u žargonu općenito. Tako su se među plodnim tvorbenim načinima nadimaka našli sufiksalsna tvorba, skraćivanje te semantička tvorba. Izrazom skraćivanje obuhvaćeni su svi tvorbeni postupci kojima se postojeće riječi skraćuju, „rezanjem“ ili skraćivanjem u kombinaciji sa sufiksacijom.

3.1. Nadimci nastali sufiksalsnom tvorbom

Sufiksalsna tvorba određena je kao „tvorbeni način u kojem se tvorbeno značenje izražava tvorbenim nastavkom ili sufiksom“ (Barić i dr., 2005: 294). Vrlo velik dio prikupljenog korpusa nadimaka rezultat je onoga što Stjepan Babić u *Tvorbi riječi u hrvatskome književnome jeziku* naziva tvorbom hipokorističnih imenica. Hipokoristici se još nazivaju i odmilice ili imenice odmila (od milja, od dragosti), a određuju se kao posebne tvorbene inačice općih ili vlastitih imenica kojima se izražava odnos bliskosti, nježnosti, intimnosti, prisnosti i slično.² Hipokoristici se najčešće tvore od osnove okrnjene do suglasnika drugog sloga kojoj se dodaju sufiksi *-a*, *-e*, *-o*, *-i*, *-ica* ili *-ko*. Takvi se nadimci tvore od ženskih imena:

Viki < Viktorija; Luki < Lukrecija; Magi, Magica < Magdalena; Jela, Jele < Jelena; Miha < Mihaela; Mare, Mara, Marica < Marija, Marijana; Luca, Lucka < Lucija;

1 Zahvaljujemo učenicima Osnovne škole „Mato Lovrak“ u Županji na strpljivom i pozornom ispunjavanju anketnoga upitnika te nastavnici hrvatskoga jezika Ruži Mikić koja je provela anketiranje.

2 Definicija prema www.enciklopedija.hr.

Anči, Ane, Anuška < Ana; Teica < Tea; Mati < Matea; Julka < Juliana; Hanči < Hana; Lanči < Lana; Mirica < Mira; Anjica < Anja; Emica < Ema; Ivonči < Ivona; Dunči < Dunja; Ivančica < Ivanka; Ivanka < Ivana; Leonči < Leona; Marta < Martina; Anđa < Anđela; Adra < Adrijana; Zorka < Zorica; Renči < Renata; Sarči < Sara; Mani < Manuela; Mare < Marina; Jelica < Jela; Slava < Slavica; Marli < Marlena; Ana < Anela; Dara < Darija; Đurđa < Đurđica; Ela < Eleonora; Dorči < Dora; Dora < Dorotea; Vera < Veronika; Ninči < Nina; Klarica < Klara; Tenči < Tena; Sele < Selma; Niki < Nikol; Gabi < Gabrijela; Karmi < Karmela; Silva < Silvija; Lori < Lorena; Andi < Andrea; Niki < Nika, Nikolina; Mimi < Mia; Pepi < Petra; Silva < Silvija.

Tvore se i od muških imena:

Tomi, Tomo, Tomica < Tomislav; Mata, Mato < Matej; Robi < Robert; Mirkec, Miro, Mirka < Mirko; Markan, Markec < Marko; Anta, Anto < Antun; Bero < Berislav; Darac, Dara < Dario; Pero, Perica < Petar; Josa, Joso < Josip; Tibica < Tibor; Domo, Domi < Domagoj; File, Fila < Filip; Jura < Jure; Stjepko, Stipa (osnova je s alterniranim dvoglasom kako bi se nadimak skratio) < Stjepan; Miho < Mihael; Andro < Andrija; Ivo < Ivica; Dora < Dorijan; Anta < Antonio; Niko, Niki, Nikica < Nikola; Dena < Denis; Mihovilko, Mihi, Miho < Mihovil; Krešo < Krešimir; Zvone < Zvonimir; Brane, Brano < Branimir; Želja < Željko; Ivo < Ivan; Šimo, Šima < Šimun; Dane, Danči < Danijel; Boro < Boris; Dava < David; Roni < Ronald; Silva < Silvio; Dejo < Dean (glas j kojim se prevladava zijeve umeće se i u pisanom obliku); Luki < Luka; Drago < Dragutin; Patra < Patrik; Benjo < Benjamin; Igac < Igor; Dame < Damir; Sebo < Sebastijan.

Hipokoristični nadimci tvore se i od prezimena najčešće dodavanjem sufiksa -a, ali iz primjera koji slijede razvidno je da su u tvorbi plodni i sufiksi -o, -i, -e i -an:

Šoka < Šokčević; Boška, Boško < Bošković; Josi < Josić; Loka < Lokanc; Jura, Jurke < Jurić; Kova < Kovačević; Cvita < Cvitković; Iva < Ivić; Arla < Arlović; Daba < Dabić; Šlibarica, Šlibarka < Šlibar; Prgi < Prgomet; Jambra < Jambrešić; Miškan < Mišković; Vita < Vitić; Čelebija < Čelebić; Staža < Stažić; Orša < Oršolić; Leška, Lešo, Leša < Lešić; Nika < Nikotić; Čola < Čolić; Mazi < Mazalo; Kneža < Knežević; Vučko < Vučičević; Crlja < Crljenić; Rista < Ristevski; Vuja < Vujnović; Grubi < Grubeša; Miško < Miškić; Bušlja < Bušljeta; Juka < Jukić; Ora < Orešković; Grga < Grgić; Aba < Abramović; Šlingi < Šlingar; Vrlja < Vrljić; Lončo < Lončar; Andra < Andrijević; Kljaja < Kljajić; Goma < Gomerčić; Majsta < Majstorović; Boba < Bobek; Mađo < Mađarić; Baja < Bajivić; Vugi < Vugec; Jerba < Jerbić; Kameni < Kamenčak; Hvasta < Hvastek; Miša < Mišić; Joza < Jozić; Jela < Jelčić; Petra < Petrović; Paho < Pahljina; Mika < Mikić; Maša < Mašić; Kuzma < Kuzmić; Mrke < Mrkonjić; Bijela < Bijelić; Đoja (u osnovu u pisanom obliku umetnuto je hijatsko j) < Doić; Pirki < Pirkanović; Buza < Buzov; Huza < Huzjak; Vinca < Vincetić; Kviki < Kvikanović; Dretva < Dretvić; Raga < Raguž;

Bugi < Bugarin; Stoja < Stojić; Trojo < Trojan; Cindro < Cindrić; Lučko < Lučić; Jaka < Jakšić; Kraja < Krajina; Leka < Lekić; Gaga < Gagulić; Krišta < Krištić; Gale < Galović; Branšta < Branšteter; Lorga < Lorgier; Prnjo < Prnjak; Klaja < Klajić; Peula < Peulić; Koba < Kobaš; Lena < Lenić; Dela < Delić; Tikva < Tikvić; Frke < Frketić.

Dio korpusa čine i nadimci koji se ne mogu ubrojiti u hipokoristike, ali su ipak rezultat sufiksane tvorbe. Takvi se nadimci tvore dodavanjem sufiksa *-ac* osnovi muških imena: *Iljac < Ilija; Matac < Matej; Šokac < Šokčević; Domac < Dominik; Antac < Antonio; Tonac maratonac < Toni; Dorac < Dorijan; Darac < Dario; Marac < Mario*. Takvi su i: *Frankec < Franko; Bebljuša < Beblje; Karlito < Karlo; Smaila* (netko tko se stalno smije); *Vašarlija < Vašarhelji*.

Neki nadimci zbog sufiksa kojim su tvoreni imaju pejorativnu značenjsku nijansu: *Silvača < Silvija; Svenčuga < Sven*.

Nadimci nastali od prezimena žena vrlo se često izvode dodavanjem sufiksa *-ka*: *Kuzmička < Kuzmić; Mikuša, Mikička < Mikić; Vrabekca < Vrabec; Žurička < Žurić; Marojevička < Marojević; Šestanka < Šestan*.

3.2. Nadimci nastali skraćivanjem

U korpusu je uočen vrlo velik broj nadimaka nastalih skraćivanjem osobnih imena i prezimena. Takvo se stanje može objasniti fenomenom jezične ekonomije. Govornici osjećaju potrebu da često rabljene riječi (u ovom slučaju vlastita imena) što je više moguće sažmu. Tako su pronađeni nadimci nastali izostavljanjem nekoliko početnih glasova u imenima i prezimenima: *Nela, Ela < Manuela; Tina < Martina, Valentina; Lena < Elena; Tea < Matea; Čević < Ivančević; Bara < Barbara; Nita < Anita; Rora < Aurora; Nesa < Vanesa; Bela < Izabela; Beta < Elizabeta; Melo < Carmelo; Lina < Nikolina*.

Skraćuju se također posljednji glasovi imena i prezimena:

*Mili < Miličević; Snježa < Snježana; Draž < Dražen; Vale < Valentina; Blaž < Blažević; Tomi < Tomislav; Mars < Marsel; Bata < Batarilović; Mrko < Mrković; Camy < Camila; Fran < Frančeska; Ela < Elena; Kata < Katarina; Kole < Kolembus; Margi < Margita; Magda < Magdalena; Jo < Josipa; Tiha < Tihana; Ljilja < Ljiljana; Nata < Nataša; Daja < Dajana; Ana < Anamaria; Kuc < Kucľjak; Prka < Prkaćin; Moni < Monika; Brada < Bradarić; Šoš < Šošćarić; Krsta < Krstanović; Muca < Mucak; Pet < Petra; Taja < Tajana; Slada < Sladana; Kosta < Kostadinović; Doma < Domazet; Čeka < Čekanović; Solja < Soljačić; Luga < Lugić; Mila < Milan; Henri < Henriko-
vić; Mari < Marina; Dido < Didović; Tulum < Tulumović; Uskok < Uskoković; Križa, Križ < Križanović; Jaga < Jagarinac; Manu < Manuela; Čelo < Čelomerović; Abram < Abramović; Leš < Lešić; Stipa < Stjepan* (pri tvorbi dolazi i do alterniranja dvoglasa).

Također se pojavljuju nadimci nastali skraćivanjem središnjih glasova u imenima i prezimena ili kombinacijom skraćivanja prvih ili posljednjih slogova:

Beca < *Bernardica*; *Obrva* < *Obrovac*; *Ruža* < *Ružica*; *Toni* < *Antonio*; *Lara* < *Laura*; *Reza* < *Terezija*; *Nina* < *Nikolina*; *Lea* < *Leonarda*; *Brko* < *Jednibrković*; *Lisa* < *Larisa*; *Bat* < *Bartol*; *Kina* < *Kristina*; *Silver* < *Silvestar*; *Eva* < *Evica*; *Dino* < *Dinko*; *Mina* < *Marina*; *Elena* < *Elenora*; *Tonka* < *Antonija* (odbačeni su početni i završni glasovi te je preostaloj osnovi dodan sufiks *-ka*).

3.3. Nadimci nastali kombinacijom skraćivanja i sufiksalne tvorbe

U korpusu je primijećen velik broj nadimaka nastalih kombinacijom ovih dvaju tvorbenih načina. Najčešće se prvo skraćuje osnova kojoj se onda dodaje sufiks. Primjeri su sljedeći:

Iljac, Ilac < *Ilija*; *Šokac* < *Šokčević*; *Žika* < *Živković*; *Matac* < *Matej*; *Domac, Dodo, Domba, Doms* < *Dominik*; *Danny, Dani* < *Daniel*; *Sole* < *Softa*; *Frle, Frketalo* < *Frketić*; *Antac, Antiša, Anta* < *Antonio*; *Zovak* < *Zovkić*; *Miškan* < *Mišković*; *Dorac* < *Dorijan*; *Doli, Doki* < *Dorotea*; *Lelo* < *Lea*; *Noma, Nomi* < *Noemi*; *Lery, Larisa* < *Lara*; *Nikič* < *Nika*; *Barbie* < *Barbara*; *Doky* < *Dora*; *Maky* < *Maja*; *Goga, Goca* < *Gordana*; *Jale* < *Jakob*; *Denza* < *Denis*; *Kača* < *Katarina*; *Damdžo* < *Damir*; *Mago* < *Marijan*; *Nido, Nix, Nile* < *Nikola*; *Tičo* < *Tilen*; *Loli* < *Lorena*; *Tunjo* < *Antun*; *Saki* < *Sara*; *Boška* < *Božica*; *Veki* < *Vedran*; *Maki* < *Marinela*; *Doki, Doda* < *Doris*; *Dačo* < *Davor*; *Silvija* < *Silvana*; *Gustek* < *Augustin*; *Biba* < *Biserka*; *Daca* < *Dajana*; *Anđa* < *Andreja*; *Mima* < *Mirjam*; *Kiki, Kika* < *Kristina*; *Maki* < *Marija*; *Helga, Heca, Helly* < *Helena*; *Nidža, Niki* < *Nikolina*; *Kiki, Kičo* < *Kristijan*; *Anjuška* < *Anja*; *Gole* < *Golub*; *Tiksi* < *Tihana*; *Zoki* < *Zoran*; *Maki* < *Mario*; *Krki* < *Krmac*; *Frki* < *Frljković*; *Remba* < *Renato*; *Kaja* < *Karolina*; *Kirby* < *Kirchbaumer*; *Niks* < *Nika*; *Sanči* < *Sanja*; *Ivons* < *Ivona*; *Tumpara* < *Tumpić*; *Peca* < *Petra*; *Beki, Bela* < *Bernarda*; *Vlaca* < *Vlatka*; *Darac* < *Dario*; *Marac* < *Mario*; *Lenka* < *Elena*; *Ruška* < *Ružica*; *Mamki* < *Mamić*; *Lucka* < *Lucijana*; *Laureta* < *Laura*; *Nano* < *Ivano*; *Vilu* < *Violeta*; *Štefa* < *Stjepan*; *Mima* < *Matilda*; *Đađa* < *Slađana*; *Nina* < *Karolina*; *Lela* < *Danijela*; *Miki* < *Mirna*; *Boki* < *Borna*; *Dule* < *Duvnjak*; *Nole* < *Novaković*; *Siki* < *Silvestar*; *Miki* < *Mislav*.

3.4. Nadimci nastali stapanjem

U korpusu je pronađen i jedan primjer stapanja: *Mana* < *Matej* + *Lana*. Stapanje se može odrediti kao nastanak riječi od dviju (ili više) riječi. Iako je riječ o relativno novoj jezičnoj pojavi, stopljenice su stekle popularnost u široj javnosti. Riječ je o tvorbenom modelu preuzetom iz engleskoga jezika u kojemu čak 5 do 10 % novih riječi nastaje upravo tim tvorbenim načinom. Marković (2009: 223–224) stapanje vidi kao svojevrsan tvorbeni krpež koji ne ovisi o morfemima, nego o doživljaju riječi kao fonetskog materijala koji se –

djelomično ili u cijelosti – može rezati, spajati i stapati, a stapanje, odnosno blending određuje kao „... tvorbu riječi kombiniranjem i fuzioniranjem neznačenjskih dijelova dviju (daleko najčešći slučaj, veoma rijetko triju) postojećih punoznačnica.“ (Marković, 2009: 228).

Na temelju iznesenih definicija te na temelju primjera stopljenica u korpusu može se izvesti sljedeće određenje: stopljenice su riječi koje nastaju stapanjem najmanje dviju riječi i to na način da se stapaju dijelovi polazišnih riječi ili se uzimaju cijele riječi pri čemu dolazi do glasovnog preklapanja. U navedenom primjeru iz korpusa (*Mana*) može se pretpostaviti da je riječ o ljubavnom paru, a riječ je nastala po uzoru na slične riječi kojima su u medijima označavani poznati ljubavni parovi (npr. *Brangelina*, *Bennifer*...).

3.5. Nadimci nastali semantičkim procesima

Osim tradicionalnih tvorbenih načina opisanih u prethodnim poglavljima, u korpusu se mogu izdvojiti i nadimci nastali semantičkom tvorbom. Na taj se način novi sadržaji često pridodaju već postojećim leksičkim jedinicama povećavajući tako broj značenja. Bitno je naglasiti da promjena značenja, odnosno promjena koncepta vezanih uz riječ ne utječe na njezin glasovni oblik, dakle on ostaje nepromijenjen. Dodajući novo značenje postojećim leksičkim jedinicama, jezik čuva samosvojnost na planu izraza, a značenjski se obogaćuje (Kuna, Mikić, 2012).

Kada je riječ o nadimcima, oni su najčešće povezani s dominantnom fizičkom karakteristikom označene osobe. U korpusu su pronađeni ovi primjeri: *Dabar* < *Tomislav* (pretpostavka je da nositelj nadimka ima veće zube nego što je uobičajeno), *Lepinja* < čelavi učitelj, *Pileća Nogica* < *Matej*. Kao što je vidljivo iz navedenih primjera, te su karakteristike u nadimcima najčešće negativno konotirane. Pojavljuju se i nadimci kojima se ističe aktivnost kojom se nositelj nadimka voli baviti ili u kojoj je vrlo uspješan: *Fizičar* < *Tin*, *Nota* < nastavnica glazbene kulture, *Cjepač* < *Marsel*.

U korpusu su pronađeni i ovi primjeri nastali semantičkom tvorbom:

Vegeta < *Dominik*, *Krvava Meri* < *Matej*, *Žganjac* < *Igor*, *Miš* < *David*, *Mili* < *Marko*, *Crvenkapica* < *Matej*, *Beba* < *Ana*, *Minion* < *Sven*, *Bača* < *Ivan*, *Prugica* < *Matej*, *Breza* < *Karlo*, *Mic* < *Miškić*, *Čaj* < *Tea*.

Zabilježeni su i nadimci koji su rezultat ludizma u tvorbi, odnosno jezične igre zbog rime ili glasovnog preklapanja: *Toni makaroni* < *Toni*, *Ana banana* < *Ana*, *Starac* < *Starčević*, *Pahuljica* < *Pahljina*, *Cigla* < *Cegledi*.

Pronađeni primjeri nadimaka nastalih semantičkom tvorbom potvrđuju da je i ona prepoznata kao zanimljiv i kreativan tvorbeni način. S druge strane, semantička tvorba ne uključuje promjenu na planu izraza pa često takvi primjeri ostaju u sjeni riječi nastalih tvorbenim procesima.

4. ZAKLJUČAK

Analiza korpusa nadimaka koji je prikupljen među učenicima osnovne škole od petog do osmog razreda pokazuje da je ta onomastička kategorija i dalje vrlo živa. U tvorbi nadimaka govornici iskorištavaju vrlo raznolike tvorbene mogućnosti i elemente, ali može se primijetiti da oni slijede tvorbene trendove u žargonu općenito. Tako su se kao najplodniji nametnuli primjeri nastali sufiksalsnom tvorбом i to sufiksima koji se tradicionalno opisuju kao plodni u tvorbi hipokoristika (*-a, -e, -o, -ica, -ko*). Uz sufiksaciju, a često i s njom u kombinaciji, vrlo je plodan tvorbeni način skraćivanje kojim se izraz ekonomizira, a razloge tome, smatra Pintarić (2010: 100–101) treba tražiti u brzini koju nameće suvremeni način života, lijenosti te želji da se osvježi, odnosno emotivno pojača dojam što ga govornik želi ostaviti na sugovornika. Uz spomenute formalne tvorbene načine, korpus nadimaka obogaćuje se i semantičkom tvorбом, odnosno pretvaranjem opće imenice u nadimak, često zbog fizičke sličnosti (npr. *Dabar*) ili pak zbog nekog drugog obilježja nositelja nadimka (npr. *Nota*).

Iz svih pronađenih primjera te njihove analize može se zaključiti da je tvorba nadimaka vrlo živo područje u kojemu se, s tvorbenog stajališta, iskorištavaju svi tvorbeni načini – i formalni i semantički. Budući da je riječ o leksičkom sloju koji obilježavaju inovativnost, kreativnost i domišljatost, razumljiva je raznolikost tvorbenih načina i sredstava, ali i česta pojava jezične igre u nastanku nadimaka.

Literatura

- Babić, Stjepan, 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: HAZU.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kuna, Branko; Mikić, Ana, 2012. Semantička neologija u hrvatskome jeziku. *X. Međunarodni kroatistički znanstveni skup*, ur. S. Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, str. 37–57.
- Marković, Ivan, 2009. Tri nehrvatske tvorbe: infiksacija, reduplikacija, fuzija. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35/1. 217–241.
- Mikić Čolić, Ana, 2015. Word formation od blends. *Mostariensia* 19/2. 21–36.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna, 2001. Apokopa i afereza u funkciji jezične ekonomije. *Suvremena lingvistika* 51–52. 191–202.
- Pintarić, Neda, 2010. Tvorbeni postupci u poljskom i hrvatskom razgovornom jeziku. *Filologija* 55. 89–104.
- Šimunović, Petar, 2003. Nadimci u Hrvata. *Govor* XX/1–2. 421–429.
- Šipka, Danko, 2006. *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.

NOMEN EST OMEN – THE FORMATION OF NICKNAMES IN CROATIAN

Summary

The paper addresses the formation of nicknames in the Croatian language. The corpus was collected from speakers aged 12 to 15, which points to the focus on the younger population, argued to be characterized by the use of nicknames. The paper aims to analyse word formation moves used by younger speakers in deriving nicknames from personal names and surnames. The analysis revealed that most nicknames in Croatian are produced by derivation, viz. suffixation. The remainder of the corpus, not featuring suffixation, resulted from semantic neologisation and clipping.

Keywords: nicknames, onomastics, word formation

Ana Šakić
Ana Mikić Čolić

Kako se rađa riječ? – tvorba imena tvrtki i robnih marki

Svaka tvrtka i robna marka teži, stvarajući ime, biti što kreativnija, domišljatija i dopadljivija korisnicima, odnosno kupcima. Tvorba imena tako predstavlja nastanak nove riječi u jeziku, a tim procesima bavi se jezikoslovna disciplina tvorba riječi. U ovome radu s tvorbenog stajališta analiziraju se imena tvrtki i robnih marki. Korpus imena preuzet je iz Sudskog registra Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske te prikupljen internetskim pretraživanjem. Prikupljeni korpus imena analiziran je s obzirom na tvorbene načine koji su aktivirani pri njihovu nastanku – izvođenje i slaganje, stapanje, skraćivanje te semantičku tvorbu. Analizom se želi utvrditi koji su plodni tvorbeni obrasci i tvorbeni formanti u nastanku takvih imena, potom aktiviraju li se češće domaći ili strani tvorbeni obrasci te slijedi li tvorba imena tvrtki i robnih marki tvorbene trendove koji su inače obilježje hrvatske tvorbe riječi.

Ključne riječi: tvorba riječi, stapanje, semantička tvorba, imena tvrtki, imena robnih marki

1. UVOD

Osmisliti ime tvrtke ili robne marke nije uvijek lako. Vlasnik tvrtke ili robne marke mora imenom pokazati kreativnost, ali i objediniti i predstaviti u njemu osnovna obilježja proizvoda ili tvrtke. Budući da je svako ime koje nastaje nova riječ u hrvatskome jeziku, ono se može proučavati sa stajališta različitih jezikoslovnih disciplina. Nastanak novih riječi proučava jezikoslovna disciplina tvorba riječi. Tvorba riječi opisuje tvorbene načine koji se koriste pri nastanku novih riječi, kao i plodne tvorbene elemente. U ovome radu analizirat će se imena tvrtki s područja Osijeka i Zagreba te imena hrvatskih robnih marki. Njihova imena analizirat će se s obzirom na tvorbeni proces kojim je ime nastalo. Na temelju prikupljenoga korpusa utvrđeno je da su u tvorbi imena tvrtki i robnih marki plodni tvorbeni načini izvođenje, slaganje, stapanje, skraćivanje te semantička tvorba. Svaki od tvorbenih procesa koji su zabilježeni u korpusu ovoga rada bit će teorijski objašnjen te potkrijepljen primjerima imena tvrtki i/ili robnih marki u hrvatskom jeziku. Cilj je ovoga rada prikazati koji se sve tvorbeni načini koriste pri imenovanju tvrtke ili robne marke te koji su od tih tvorbenih načina najplodniji, a koji su manje plodni.

2. TVORBA RIJEČI

Život u modernom društvu bio bi nezamisliv bez jezika. Jezikom čovjek izražava svoje misli i osjećaje, ali i opisuje svoju okolinu te svoju djelatnost. Jezik se svakodnevno mijenja. Utjecajem medija, drugih jezika i čovjekove potrebe za unaprjeđivanjem komunikacije u jeziku nastaju nove riječi. Nastajanjem novih riječi u jeziku bavi se tvorba riječi. Tvorba riječi je, dakle, takva jezična pojava gdje od jedne ili više riječi nastaju nove riječi. Tvorba riječi proučava i tvorbenu strukturu postojećih riječi dajući pravila za tvorbu novih (Barić i dr., 2005: 285). Sličnu definiciju tvorbe riječi donosi i Branko Kuna (2006: 167) te utvrđuje: „Tvorba riječi ili derivacijska morfologija jezikoslovna je disciplina koja predstavlja poveznicu između (fleksijske) morfologije i leksikologije, a zadaća joj je opisati kako se morfemi udružuju u riječ, odnosno opisati koje se tvorbene jedinice i obrasci primjenjuju u nastanku riječi.” Tvorba riječi može se smatrati i dijelom leksikologije jer je jedan od načina proširivanja leksika. Uz definiciju tvorbe riječi važno je spomenuti i nekoliko osnovnih pojmova. To su: osnovna riječ, tvorenica, tvorbena veza, motivacija te tvorbena analiza. Osnovna je riječ ona koja je u tvorbenom procesu polazna ili ishodišna, a tvorenica je riječ koja nastaje tvorbom. Tvorenica može biti osnovna riječ. Tvorbena veza uspostavlja se između osnovne riječi i tvorenice, a da bi se ostvarila među riječima, mora biti vidljiva izrazna veza (glasovno podudaranje) i sadržajna veza (značenjsko podudaranje). Riječi koje uspostavljaju tvorbenu vezu uspostavljaju i odnos motivacije. Osnovna riječ motivira tvorenicu u tvorbenom procesu, a tvorenica je motivirana osnovnom riječi. Nemotivirane (netvorbene) riječi one su koje se ne mogu dovesti u tvorbenu vezu ni s jednom drugom riječju. Tvorenica se može rastavljati na tvorbene dijelove, a taj proces naziva se tvorbenom analiza. Ona nam kazuje kako je riječ nastala, dakle, prikazuje tvorbene dijelove, ali i tvorbene načine kojima je riječ nastajala. Osnovni su tvorbeni načini u hrvatskome jeziku izvođenje i slaganje. Izvođenjem nastaju izvedenice, a slaganjem složenice. Uz izvođenje i slaganje kao tvorbeni načini spominju se još skraćivanje, stapanje, semantička tvorba, posuđivanje i preobrazba (Barić i dr., 2005).

2.1. Izvođenje

Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, izvođenje je tvorbeni način kojim u hrvatskome jeziku nastaje najviše novih riječi (Mikić Čolić, 2012). Rezultat su izvođenja izvedenice, odnosno riječi koje su u tvorbenoj vezi s jednom riječju. Tvorbeno se značenje izriče različitim tvorbenim sredstvima (sufiksima i/ili prefiksima), a upravo s pomoću njih razlikuje se nekoliko tvorbenih načina unutar izvođenja. To su: sufiksalna tvorba, prefiksalna tvorba i prefiksarno-sufiksna tvorba (Barić i dr., 2005).

2.1.1. Sufiksalna tvorba

Sufiksalna tvorba takav je tvorbeni način u kojemu se tvorbeno značenje izražava tvorbenim nastavkom ili sufiksom. Sufiks je nositelj tvorbenog značenja riječi, a to postaje tek u vezi s osnovom. Osnovna obilježja sufiksa jesu:

1. uvijek se nalazi na završetku riječi
2. nikada ne dolazi kao osnova
3. samostalno nema značenje; dobiva ga tek u vezi s osnovom
4. samo morfološki preinačuje osnovu, ne može tvoriti semantičku jezgru riječi.

U tvorbi novih riječi sufiksi ne sudjeluju jednako. Prema tvorbenoj aktivnosti mogu se podijeliti na vrlo plodne, slabo plodne i neplodne sufikse. Na temelju korpusa imena tvrtki i robnih marki u hrvatskom jeziku, a koji je preuzet iz Sudskoga registra Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske te internetskim pretraživanjem može se utvrditi da je sufiksalna tvorba plodna i u tvorbi toga leksičkog sloja. Imena tvrtki nastala sufiksalsnom tvorbom prikazana su u Tablici 1.

Tablica 1. *Imena tvrtki nastala sufiksalsnom tvorbom*

1. <i>Urbanistica</i>	<i>urbanist + ica</i>
2. <i>Točkica</i>	<i>točk + ica</i>
3. <i>Podravka</i>	<i>podrav + ka</i>
4. <i>Mlinar</i>	<i>mлин + ar</i>

Primjeri *Urbanistica* i *Točkica* nastali su sufiksalsnom tvorbom, odnosno dodavanjem sufiksa *-ica* na osnovu. Sufiks *-ica* imenički je sufiks koji je vrlo plodan. Najčešće se koristi pri tvorbi imenica za ženske osobe. Primjer *Podravka* tvoren je dodavanjem sufiksa *-ka* na osnovu. Sufiks *-ka* također se koristi pri tvorbi imenica za ženske osobe, ali pripada slabije plodnim sufiksima. Ime tvrtke *Mlinar* nastalo je također sufiksalsnom tvorbom, odnosno dodavanjem sufiksa *-ar* na imeničku osnovu. To je sufiks koji se koristi pri tvorbi imenica koje označuju muške osobe, najčešće kada je riječ o vršitelju radnje.

Imena robnih marki nastala sufiksalsnom tvorbom prikazana su u Tablici 2.

Tablica 2. *Imena robnih marki nastala sufiksalsnom tvorbom*

5. <i>Domaćica</i>	<i>domać + ica</i>
6. <i>Tortica</i>	<i>tort + ica</i>
7. <i>Vegeta</i>	<i>veget + a</i>
8. <i>Jamnica</i>	<i>jamnic + a</i>
9. <i>Ledo</i>	<i>led + o</i>

Domaćica i *Tortica* primjeri su imena robnih marki nastalih sufiksalsnom tvorbom. Imena su tvorena sufiksom *-ica* kao i primjeri tvrtki. Imena robnih marki *Vegete* i *Jamnice*¹ tvorene su pomoću sufiksa *-a*. Taj se sufiks također koristi pri tvorbi imenica za ženske osobe, a pripada slabije plodnim sufiksima. *Ledo* je ime robne marke čije je ime tvoreno pomoću sufiksa *-o*, koji je najplodniji u tvorbi odmilica, odnosno hipokoristika.

2.2. Slaganje

Slaganje je, uz izvođenje, jedan od osnovnih tvorbenih načina u hrvatskome jeziku. Slaganje je takav tvorbeni način kojim od dviju riječi nastaje jedna, a takve se riječi nazivaju složenice. Razlikujemo nekoliko vrsta slaganja. To su: složeno-nesufiksalsna tvorba, složeno-sufiksalsna tvorba, prefiksalsno-složena tvorba, srastanje te polusloženice. U ovom radu govorit će se samo o složeno-nesufiksalsnoj tvorbi kao načinu tvorbe imena tvrtki i robnih marki u hrvatskom jeziku jer je jedino taj tvorbeni način zabilježen u korpusu imena tvrtki i robnih marki.

2.2.1. Složeno-nesufiksalsna tvorba

Složeno-nesufiksalsna tvorba naziva se još i čisto slaganje. To je tvorbeni način u kojemu drugi dio složenice može stajati kao samostalna riječ. Vrstu složenice određujemo prema morfološkoj vrsti kojoj samostalna riječ pripada (ako je samostalna riječ imenica, govorimo o imeničkoj složenici, ako je pridjev, govorimo o pridjevnoj i sl.). U ovom radu govorit će se o imeničkim složenicama nesufiksalsne tvorbe. Takve složenice nastaju na nekoliko načina. Mogu nastati slaganjem dviju osnova (npr. *tekstopisac*), slaganjem osnove i vezanog leksičkog morfema (npr. *ampermetar*) i slaganjem vezanog leksičkog morfema i osnove (npr. *bioenergija*). Vezani leksički morfem posebna je tvorbena osnova koja dolazi samo u složenici (u njezinu prvom ili drugom dijelu). U vezane leksičke morfeme ubrajaju se glasovni nizovi poput *auto-*, *avio-*, *bio-*, *foto-* itd., ali i izrazi nastali pokraćivanjem pridjeva složene tvorbene strukture, npr. *brodo-* od *brodogradilišni*. Vezani leksički morfem može biti dvojakog podrijetla, stranog i domaćeg (Barić i dr., 2005).

Tablica 3. *Imena tvrtki nastala složeno-nesufiksalsnom tvorbom*

10. <i>Strojtrgovina</i>	<i>strojo</i> + <i>trgovina</i>
11. <i>Trgometal</i>	<i>trgo</i> + <i>metal</i>
12. <i>Vodoprivreda</i>	<i>vodo</i> + <i>privreda</i>
13. <i>Hidrogradnja</i>	<i>hidro</i> + <i>gradnja</i>
14. <i>Geodom</i>	<i>geo</i> + <i>dom</i>
15. <i>Brodomaterijal</i>	<i>brodo</i> + <i>materijal</i>
16. <i>Grafotisak</i>	<i>grafo</i> + <i>tisak</i>
17. <i>Trgoplod</i>	<i>trgo</i> + <i>plod</i>

1 Osnova toga imena je *jamnica*-, a dolazi od naziva mjesta *Jamnička Kiselica*, gdje se crpi voda.

U primjerima imena tvrtki u Tablici 3 može se uočiti da su svi primjeri nastali tako da je u prvom dijelu složenice vezani leksički morfem, a u drugom dijelu složenice samostalna riječ. Primjeri *Hidrogradnja* i *Geodom* u svom prvom dijelu imaju vezani leksički morfem koji je stranog podrijetla (*hidro-* i *geo-*), dok primjeri *Strojotrgovina*, *Trgometal*, *Vodoprivreda*, *Brodomaterijal*, *Grafotisak* i *Trgoplod* u svom prvom dijelu imaju vezani leksički morfem domaćeg podrijetla, odnosno izraz koji je nastao pokraćivanjem pridjeva složene tvorbene strukture. Imena robnih marki nastala složeno-nesufiksalsnom tvorbom u korpusu ovoga rada nisu zabilježena.

2.3. Skraćivanje

Skraćivanje je tvorbeni način kojim nastaju složene skraćenice. One nastaju ujedinjavanjem dijelova nekoliko riječi. Postoje tri tvorbena uzorka prema kojima mogu nastati složene skraćenice, a to su uzorak početnih slova, slogovni uzorak i mješoviti uzorak. Skraćivanje je tvorbeni način koji se često koristi pri tvorbi imena tvrtki, ustanova, strana-ka, klubova itd. (Barić i dr., 2005: 299–300).

Tablica 4. *Imena tvrtki nastala skraćivanjem*

18. <i>Miju</i>	<i>Mirta Jurčević</i>
19. <i>Fami</i>	<i>Mirko Falamić</i>
20. <i>Otos</i>	<i>ortopedska tehnika Osijek</i>

Imena tvrtki *Miju* i *Fami* nastale su slogovnim uzorkom od imena i prezimena vlasnika tvrtke tako da je u složenu skraćenicu ušao prvi slog imena i prvi slog prezimena vlasnika. Primjer *Otos* nastao je mješovitim uzorkom, dakle, kombinacijom uzorka početnih slova i slogovnog uzorka.

Tablica 5. *Imena robnih marki nastala skraćivanjem*

21. <i>Cedevita</i>	<i>C(e)D(e)vita(min)</i>
---------------------	--------------------------

Cedevita je primjer robne marke koji je nastao skraćivanjem i slaganjem s prvim dijelom riječi vitamin. *C(e)D(e)-* je dio ove složenice koji je skraćenica nastala prema uzorku početnih slova, odnosno kao slovna složena skraćenica.²

2.4. Stapanje

Stapanje je takav tvorbeni proces kojim od dviju ili više riječi nastaje nova riječ, od kojih je najmanje jedna skraćena pri stapanju ili ako ne dolazi do skraćivanja nijedne od

2 Slovne složene skraćenice one su skraćenice koje su nastale prema uzorku početnih slova, a čitaju se po imenima slova od koji se sastoje (Barić i dr., 2005: 300).

polazišnih riječi, mora doći do fonološkog ili grafemskog preklapanja (Mikić Čolić, 2015). Tvorbeni obrasci stopljenica u hrvatskome jeziku mogu se podijeliti u pet kategorija:

- a) prvi dio prve riječi stapa se s drugim dijelom druge riječi (*noktarice*; **nokti** + *škarice*)
- b) prva riječ ostaje cjelovita, dok je od druge riječi preuzet drugi dio (*gastronaut*; *ga-* *stro* i *astronaut*)
- c) prvi dio prve riječi stapa se s drugom riječi koja je cjelovita (*nenadmaziv*; **nenad-** *mašan* + *maziv*)
- d) obje polazne riječi su cjelovite, stopljenica se tvori preklapanjem fonoloških dijelova s kraja prve riječi i s početka druge riječi (*sprinternet*; *sprint* + *internet*)
- e) jedna riječ umeće se unutar druge riječi te najčešće nema kraćenja ni jedne ni druge riječi (*stilueta*; *stil* + *silueta*) (Grgić, 2014).

Tablica 6. *Imena tvrtki nastala stapanjem*

22. <i>Ferivi</i>	<i>Ferdo</i> + <i>Ivica</i>
23. <i>Dinoza</i>	<i>Dinko</i> + <i>Ozana</i>
24. <i>ZOR-MAR</i>	<i>Zoran</i> + <i>Mario</i>
25. <i>Instos</i>	<i>instalacije</i> + <i>Osijek</i>
26. <i>ČinkOs</i>	<i>palačinka</i> + <i>Osijek</i>
27. <i>Abrakebabra</i>	<i>abrakadabra</i> + <i>kebab</i>
28. <i>Energos</i>	<i>energija</i> + <i>Osijek</i>
29. <i>Reklamart</i>	<i>reklama</i> + <i>art</i>
30. <i>Ekos</i>	<i>eko</i> + <i>Osijek</i>

U Tablici 6 prikazani su primjeri imena tvrtki nastalih stapanjem. Njihovom analizom utvrđeno je da samo neki primjeri odgovaraju kategorijama navedenima u prethodnom odlomku. Primjer *Reklamart* stopljenica je nastala stapanjem dviju riječi (*reklama* i *art*) koje su cjelovite, a preklapaju se fonološki dijelovi s kraja prve riječi i početka druge riječi. Ostali primjeri zahtijevaju nešto drukčiju kategorizaciju. Primjere, dakle, možemo kategorizirati na sljedeći način:

- a) prvi dio prve riječi stapa se s prvim dijelom druge riječi (*Ferivi*, *Dinoza*, *ZOR-MAR*, *Instos*, *Energos*, *Ekos*)
- b) stapaju se drugi dio prve riječi i prvi dio druge riječi (*ČinkOs*)
- c) druga riječ umeće se u prvu riječ (*Abrakebabra*)

Tablica 7. *Imena robnih marki nastala stapanjem*

31. <i>Bananaccino</i>	<i>banana + cappuccino</i>
32. <i>Jagodaccino</i>	<i>jagoda + cappuccino</i>
33. <i>Domos</i>	<i>osiguranje doma</i>
34. <i>Krašotice</i>	<i>krasotica + Kraš</i>
35. <i>Krašopisi</i>	<i>krasopis + Kraš</i>
36. <i>Krašuljci</i>	<i>krasuljak + Kraš</i>

Bananaccino i *Jagodaccino* primjeri su imena robnih marki nastali slaganjem tako da prva riječ ostaje cjelovita i stapa se s drugim dijelom druge riječi. U primjeru *Domos* riječ je o preklapanju prvog dijela prve riječi s prvim dijelom druge riječi. Primjeri *Krašotice*, *Krašopisi* i *Krašuljci* nastaju umetanjem druge riječi u prvu riječ.

3. SEMANTIČKA TVORBA

Semantička tvorba proces je nastajanja novih riječi kojim se pridodaje novo značenje već postojećim riječima bez promjene izraza. Semantička tvorba ostvaruje se postupcima metaforizacije, metonimizacije, onimizacije i eponimizacije (Kuna, Mikić, 2012). U nastavku rada govorit će se samo o metonimiji kao načinu tvorbe imena tvrtki i robnih marki u hrvatskom jeziku jer primjeri ostalih semantičkih tvorbi nisu zabilježeni u korpusu prikupljenom za ovaj rad.

3.1. Metonimija

Unutar kognitivne lingvistike metonimiju se promatra kao misaoni model s pomoću kojega čovjek konceptualizira i kategorizira apstraktne pojavnosti iz izvanjezičnog svijeta. Metonimijsko se preslikavanje odvija unutar jedne konceptualne domene tako da najčešće dio strukture zamjenjuje cijelu strukturu, cijela struktura zamjenjuje dio ili pak jedan dio zamjenjuje drugi (Brzović Rončević, Žic Fuchs, 2003–2004).

Tablica 8. *Imena tvrtki nastala metonimijom*

37. <i>Boris</i>	<i>Boris Karan</i>
38. <i>Marko</i>	<i>Marko Dubravac</i>
39. <i>Šarić</i>	<i>Tomislav Šarić</i>
40. <i>Bukić</i>	<i>Dana Bukić</i>

U Tablici 8 prikazana su imena tvrtki nastala semantičkom tvorbom, točnije metonimijom. Ta su imena nastala preuzimanjem imena (*Boris* i *Marko*) ili prezimena (*Šarić* i *Bukić*) vlasnika za ime tvrtke. Dakle, dio imena vlasnika postao je nositelj imena tvrtke.

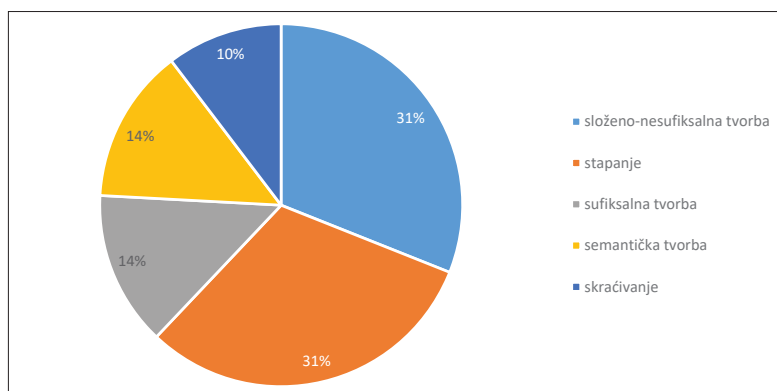
Tablica 9. *Imena robnih marki nastala metonimijom*

41. <i>Jana</i>	<i>Sveta Jana</i> (selo)
42. <i>Gavrilović</i>	<i>Ivan</i> i <i>Petar Gavrilović</i>
43. <i>Vindija</i>	<i>Vindija</i> (špilja)
44. <i>Bronhi</i>	<i>bronh</i> (dišna cijev)

U Tablici 9 prikazana su imena robnih marki nastala procesom metonimije. *Jana* je ime robne marke koja je svoje ime preuzela od imena sela (*Sveta Jana*) gdje se nalazi izvor vode te je u tom primjeru riječ o metonimiji MJESTO ZA PROIZVOD. Robna marka *Gavrilović* ime je dobila po prezimenu obitelji Gavrilović (točnije dvojice osnivača te robne marke Ivana i Petra) pa je u tom primjeru riječ o metonimiji OBITELJ ZA PROIZVOD. *Vindija* je ime špilje u blizini Varaždina, a to je ime postalo i ime robne marke *Vindija*³. Ponovno je riječ o metonimiji MJESTO ZA PROIZVOD, dok je u posljednjem primjeru metonimija koja je uzrokovala semantički pomak ORGAN ZA PROIZVOD. Naime, *bronh* je naziv za dišnu cijev, a preuzet je kao naziv robne marke bombona *Bronhi* jer one svojim okusom pročišćavaju dišne puteve.

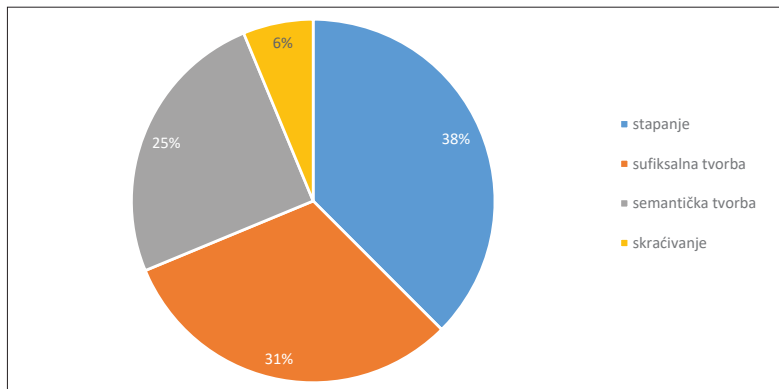
4. ZAKLJUČAK

Imena tvrtki i robnih marki u hrvatskom jeziku nastaju različitim tvorbenim načinima. Tvorbeni načini koji se koriste pri imenovanju tvrtke jesu izvođenje (sufiksalna tvorba), slaganje (složeno-nesufiksalna tvorba), skraćivanje, stapanje i semantička tvorba (metonimija). Zastupljenost pojedinih tvorbenih načina grafički izgleda ovako:

Prikaz 1. *Tvorba imena tvrtki*

3 Detaljnije o imenu *Vindija* na mrežnoj stranici <http://www.vindija.hr/O-nama/Poslovni-sustav-Vindija/Povijest.html?Y2lcNjM%3d>.

Iz grafikona je razvidno da su najplodniji tvorbeni načini složeno-nesufiksalna tvorba i stapanje. Imena robnih marki nastaju sufiksалnom tvorbom, stapanjem, skraćivanjem i semantičkom tvorbom (metonimijom). Omjer pojedinih tvorbenih načina vidljiv je na Prikazu 2:

Prikaz 2. *Tvorba imena robnih marki*

Analiza dovodi do zaključka da je najplodniji tvorbeni proces stapanje, slijedi ga složeno-nesufiksalna tvorba, semantička tvorba, sufiksалna tvorba i na kraju skraćivanje. Činjenica da je baš stapanje najplodniji tvorbeni način ukazuje na to da se taj tvorbeni način inače karakterističan za engleski jezik proširio i u hrvatskom jeziku te je pri imenovanju prepoznat kao tvorbeni način koji rezultira kreativnim, domišljatim i dopadljivim imenima koja zadovoljavaju sve kriterije takvoga korpusa i sa stajališta vlasnika tvrtke i/ili robne marke, ali i sa stajališta kupaca.

Literatura i izvori

- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović Rončević, Dunja; Žic Fuchs, Milena, 2003. – 2004. Metafora i metonimija kao poticaj u procesu imenovanja. *Folia onomastica Croatica* 12/13. 91–104.
- Grgić, Slavica, 2014. Stopljenice u internetskim reklamama. *Hrvatistika* 7/7. 63–76.
- Kuna, Branko, 2006. Nazivlje u tvorbi riječi. *Filologija* 46–47. 165–182.
- Kuna, Branko; Mikić, Ana, 2012. Semantička neologija u hrvatskome jeziku. *X. međunarodni kroatistički znanstveni skup*, ur. Stjepan Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
- Marković, Ivan; Klindić, Ivana; Borković, Iva, 2016. *Hrvatski rječnik stopljenica* <http://stilistika.org/hrvatski-rjecnik-stopljenica>
- Mikić Čolić, Ana, 2012. *Tvorba neologizama u hrvatskome jeziku nakon 1990. godine*, doktorski rad u rukopisu. Osijek: Filozofski fakultet.
- Mikić Čolić, Ana, 2015. Word formation of blends. *Mostariensia* 19/2. 21–36.
- Sudski registar Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske <https://sudreg.pravosudje.hr/registar/?p=150:1>

HOW IS A WORD BORN? – THE FORMATION OF COMPANY AND BRAND NAMES

Summary

In the process of coining a name, a company or brand tries to be as creative and appealing to its users, i.e. customers. Name formation thus represents the creation of a new word in language, the subject matter of word formation as a linguistic discipline. The present paper analyses company and brand name creation from the viewpoint of word formation on a corpus collected from the Court registry of the Croatian Ministry of Justice and compiled through Internet searches. The corpus is analysed with respect to the word formation processes involved in the examples: derivation and compounding, blending, abbreviation and semantic formation. The analysis aims to establish the productive patterns and formative constituents in the coining of such names address the frequency of either native or foreign formation patterns and examine whether the formation of company and brand names follows the trends commonly associated with the characteristics of Croatian word formation.

Keywords: word formation, blending, semantic formation, company names, brand names

Pojmovnik

A

antropohodonim 7, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 60, 61
 antroponim 46, 47, 48, 51, 52, 58, 59, 60, 67, 81, 103
 antroponimija 83, 95
 apelativ 31, 32, 33, 37, 38, 41, 48, 49, 96, 97, 105

B

bionimija 83

Č

čisto slaganje 85, 98, 120

D

derivacijska morfologija 118

E

egzonimi 84
 eponim 8, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 104, 105, 131
 eponimizacija 8, 95, 96, 97, 101, 104, 105, 123
 ergonimija 83
 etnik 7, 8, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 99
 etnonim 83, 84, 93
 etnonimija 83, 84, 95
 etnoonomastika 84

F

fitohodonim 7, 45, 47, 54, 57
 fitonim 54, 56
 fleksijska morfologija 98, 118

H

hidrohodonim 7, 45, 47, 54, 57
 hidronim 54, 58
 hipokoristik 110, 112, 115, 120
 hodonim 7, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 60, 61

hodonimija 7, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 57, 60, 61
 horohodonim 7, 45, 47, 55, 57
 horonim 55, 58

I

idionim 95, 97, 104, 106
 imenoslovlje 62, 81, 83, 95
 imenska formula 67, 77, 80
 izvedenica 40, 41, 85, 90, 98
 izvođenje 8, 68, 85, 89, 98, 109, 117, 118, 120, 124

J

jezični krajobraz 46, 62

K

koinonim 95, 97, 104
 krematonim 46
 ktetik 84

M

maksime 69, 74
 metafora 96, 102, 103, 105, 123, 125
 metonimija 96, 99, 102, 103, 104, 105, 123, 124, 125
 mocijska tvorba 84, 91, 92

N

načelo suradnje 69
 nadimak 8, 13, 47, 66, 71, 73, 76, 77, 80, 103, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115

O

ojkohodonim 7, 45, 47, 55, 57, 61
 ojkonomim 55, 58
 onim 8, 95, 96, 97, 101, 102, 103, 104, 105, 109, 131
 onimizacija 8, 95-97, 101, 104, 105, 123
 onomastika 83, 95, 96, 97, 105, 109
 orohodonim 7, 45, 47, 54, 55, 57
 oronomim 54, 55

P

palatalizacija 34, 39, 100
 polisemija 102
 prefiksalna tvorba 85, 98, 118
 prefiksarno-sufiksna tvorba 85, 98, 118
 preobrazba 85, 98, 104, 105, 118
 prezime 7, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 24, 25, 28,
 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42,
 47, 48, 49, 50, 51, 52, 61, 62, 65, 66, 67,
 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
 79, 80, 81, 93, 99, 103, 104, 105, 106,
 109, 110, 111, 112, 113, 121, 123, 124,
 131

S

semantička tvorba 8, 102, 110, 114, 115,
 117, 118, 123, 124, 125
 skraćénica 85, 98, 121
 skraćivanje 8, 88, 89, 90, 98, 101, 109, 110,
 112, 113, 115, 117, 118, 121, 124, 125
 slaganje 8, 40, 85, 86, 98, 117, 118, 120, 121,
 123, 124
 složénica 40, 85, 86, 98, 118, 120, 121
 složeno-nesufiksna tvorba 85, 98, 120,
 121, 124, 125
 složeno-sufiksna tvorba 84, 85, 86, 87, 89,
 90, 93, 98, 120
 sraslica 98
 srastanje 85, 98, 120
 stapanje 8, 96, 98, 100, 101, 102, 105, 113,
 114, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 125
 stopljenica 101, 106, 113, 114, 122, 125
 strategija uljudnosti 70, 71, 72, 73, 74, 75
 sufiks 98, 99, 100, 110, 111, 112, 113, 115,
 118, 119, 120
 -a 19, 20, 37, 50, 52, 98, 99, 110, 111,
 115, 120
 -(a)c 86, 87, 90, 91, 93, 99
 -an(a)c 87, 91, 99
 -anin 87, 88, 89, 90, 91, 93
 -ar 91, 93, 119
 -čan(a)c 91, 93
 -čanin 87, 90, 91, 93

-e 98, 99, 100, 110, 111, 115
 -eva 68
 -ica 65, 67, 68, 74, 86, 92, 99, 100, 110,
 115, 119, 120
 -in(a)c 90, 93
 -inja 92
 -irati 99, 100
 -iti 100
 -jan(a)c 91
 -janin 87, 88, 89, 91, 93
 -ka 37, 38, 65, 67, 68, 74, 92, 93, 112,
 113, 119
 -kinja 92
 -o 17, 18, 20, 37, 100, 110, 111, 115,
 120
 -ova 51, 56, 68, 74

sufiksna tvorba 8, 48, 51, 54, 83, 84, 85, 86,
 87, 89, 90, 93, 96, 98, 99, 100, 105, 109, 110,
 112, 113, 115, 118, 119, 120, 124, 125

T

teorija uljudnosti 65, 69, 70, 80
 toponim 8, 31, 35, 38, 46, 48, 83, 84, 85, 86,
 89, 90, 91, 93, 128
 toponimija 83, 95, 128
 tvorba riječi 7, 33, 81, 83, 85, 86, 87, 93, 96,
 97, 98, 105, 109, 115, 117, 118, 131
 tvorbená analiza 97, 98, 105, 118, 128
 tvorbená veza 85, 98, 118, 128
 tvorbeni načini 8, 83, 84, 85, 86, 87, 93, 96,
 98, 99, 101, 105, 115, 117, 118, 119,
 120, 121, 123, 124, 125, 128
 tvorenica 13, 85, 86, 98, 118, 128

V

vezani leksički morfem 120, 121
 višeznačnost 102

Z

zoonim 60, 103, 106

Imensko kazalo

A

Anić, Vladimir 12, 15-17, 19, 21, 22, 24, 28, 29, 50, 61

B

Babić, Stjepan 12, 14, 16-22, 27-29, 32, 33, 35, 40, 42, 50, 61, 67, 68, 81, 85-91, 93, 98, 99, 105, 110, 115

Badurina, Lada 12, 14-16, 18, 19, 29, 33, 37, 40, 50, 61

Barac-Grum, Vida 104, 105

Barić, Eugenija 14, 17, 29, 31-33, 35, 37-42, 50, 61, 62, 84-87, 91-93, 98, 99, 105, 110, 115, 118, 120, 121, 125

Belaj, Branimir 103, 105

Bionda, Anđela 46, 62

Brdar, Mario 103

Brkić Klimpak, Ivana 67, 81

Brozović Rončević, Dunja 62, 102, 103, 105, 106, 123, 125

Č

Čilaš Šimpraga, Ankica 84, 85, 93

Čuljak, Ana-Marija 46, 62

D

Divjak, Eugen 32, 62

F

Finka, Božidar 12, 14, 16, 17-22, 28, 29, 32, 38, 40, 95

Frančić, Anđela 16, 17, 19, 29, 31-35, 42, 47, 50, 62, 65, 67, 68, 78, 81

Franov-Živković, Grozdana 62

G

Gluhak, Alemko 67, 68, 81

Glušac, Maja 1-3, 5, 11, 31, 33, 45, 62, 65, 74, 81

Grgić, Slavica 101, 106, 111, 122, 125

Grice, Henry Paul 69, 81

H

Hančić, Nenad 62

Hraste, Mate 67, 68, 81, 96

Hudeček, Lana 16, 17, 19, 29, 33-35, 42, 50, 62, 68, 69, 78, 81

J

Jozić, Željko 11-21, 29, 32, 33, 37, 40-42, 50, 52, 62, 111

K

Kekez, Stipe 66, 81

Klobučar, Davor 56, 62

Koharović, Nebojša 29, 42, 62

Kordić, Ljubica 46, 62

Kuna, Branko 67, 68, 74, 81, 96, 98, 99, 102, 106, 114, 115, 118, 123, 125

Kurtović Budja, Ivana 84, 85, 93

L

Lakoff, George 102, 106

Leech, Geoffrey 69, 74, 81

Lončarić, Mijo 29, 42, 61, 62, 74, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 98, 99, 105, 115, 118, 120, 121, 125

Lubina, Tihana 67, 81

Lukenda, Marko 29, 42, 62

M

Malić, Dragica 29, 42, 61, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 105, 115, 118, 120, 121, 125

Mamić, Mile 29, 42, 62, 113

Maretić, Tomo 67, 68, 81

Marković, Ivan 12, 14-16, 18, 19, 29, 33, 37, 40, 50, 61, 105, 106, 113, 114, 115, 125

Marot Kiš, Danijela 69, 70, 80, 81

Matešić, Mihaela 69, 70, 81

Matković, Maja 14, 16, 29
 Mažuran, Ive 47, 62
 Mićanović, Krešimir 12, 14-16, 18, 19, 29, 33, 37, 40, 50, 61
 Mihaljević, Milica 16, 17, 19, 29, 33, 34, 35, 42, 50, 62, 68, 69, 78, 81
 Mihatov, Tomislav 62
 Mikić Čolić, Ana 1, 2, 3, 5, 83, 95, 96, 99, 102, 101, 106, 109, 115, 117, 118, 122, 123, 125
 Moguš, Milan 12, 14, 16, 18, 20, 27, 28, 29, 32, 33, 40, 42
 Mršić, Dubravko 96, 97, 99, 100, 104, 106
 Muhvić-Dimanovski, Vesna 115

O

Opačić, Nives 17, 19, 20, 29, 71, 72, 75

P

Pavešić, Slavko 29, 42, 61, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 98, 99, 105, 115, 125
 Peti, Mirko 29, 42, 61, 62, 84, 93, 105, 115, 125
 Petrović, Bernardina 31, 33, 34, 42, 111
 Pezelj, Tamara 47, 62
 Pintarić, Neda 115
 Pranjković, Ivo 16, 29, 51, 62
 Putanec, Valentin 35, 97, 106

R

Raffaelli, Ida 102, 104, 106
 Rišner, Vlasta 2, 9, 74, 81, 131

S

Silić, Josip 12, 15, 16, 19, 24, 29, 32, 50, 51, 61, 62, 80, 81
 Sršan, Stjepan 57, 60, 62

Š

Šarić, Ljiljana 29, 42, 62, 123
 Šimunović, Petar 46, 62, 65, 66, 81, 96, 103,

104, 106, 110, 115

Šipka, Danko 109, 115
 Šivić-Dular, Alenka 96, 97, 106
 Škarić, Ivo 13, 29
 Švačko, Vanja 29, 42, 62

T

Tanacković Faletar, Goran 2, 9, 103, 105, 131
 Težak, Stjepko 14, 17, 20, 29, 35, 39, 42

U

Ušalj, Svetko 62

V

Vajs, Nada 103, 106
 Vlastelić, Anastazija 105, 106
 Vrbanić, Marta 69, 81
 Vukojević, Luka 29, 42, 62
 Vuković, Siniša 47, 62, 83, 84, 93, 96, 105, 106

Y

Yule, George 69, 81

Z

Zečević, Vesna 29, 42, 61, 62, 93, 98, 99, 105, 115, 125
 Znika, Marija 29, 38, 42, 61, 93, 97, 98, 99, 105, 106, 115, 125

Ž

Žagar, Mateo 29, 42, 62
 Žic-Fuchs, Milena 123
 Živaković-Kerže, Zlata 47, 51, 56, 62
 Žubrić, Darko 62